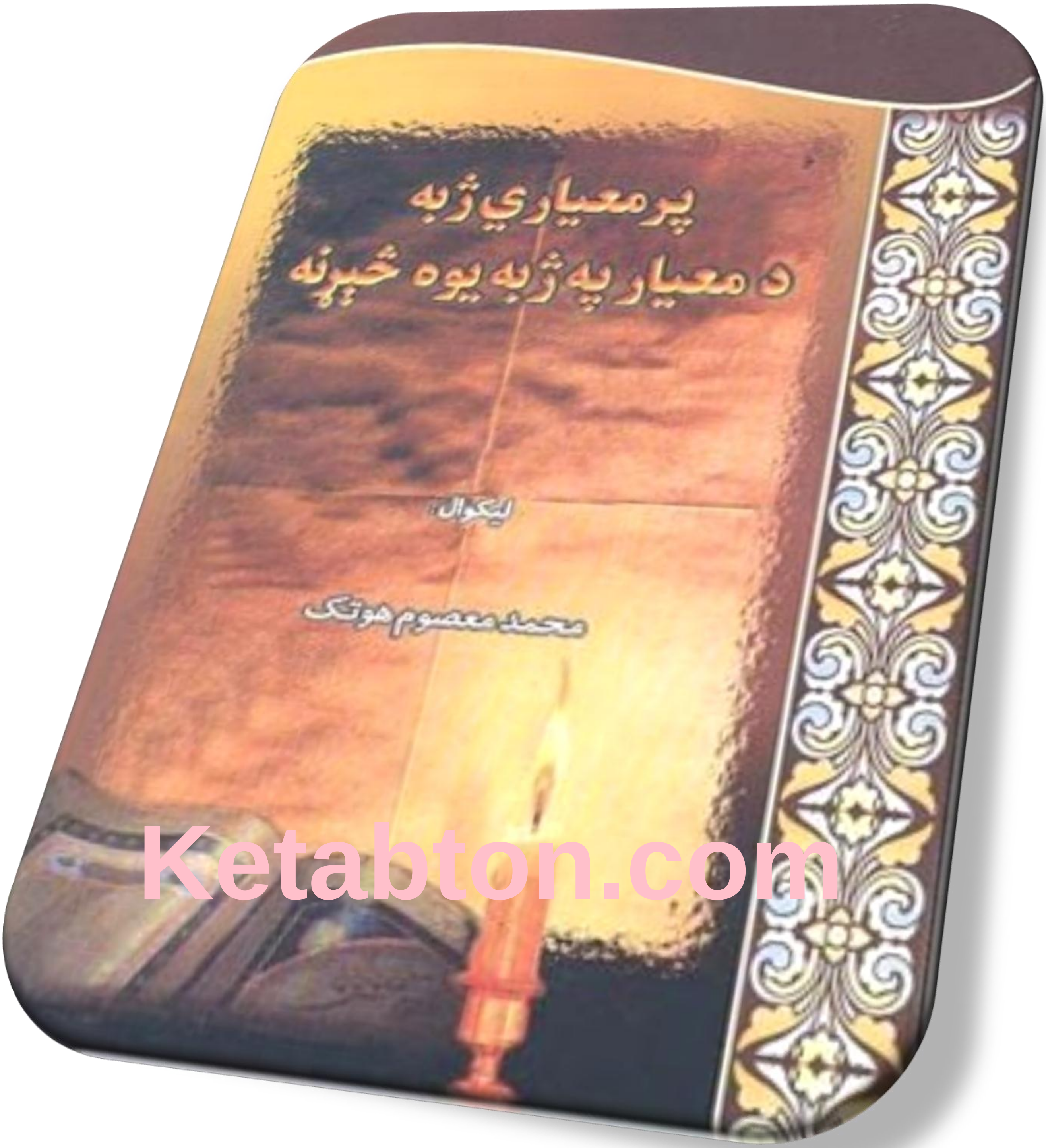
پر معیاري ژبه
د معیار په ژبه یوه څېړنه
لیکوال:
محمد معصوم هوتک
Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمعیاري ژبه
دمعیارپه ژبه
یوه څېړنه

لیکوال:

محمد معصوم هوتک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	پر معیاري ژبه د معیار په ژبه يوه څېړنه
ليکوال:	محمد معصوم هوتک
د ليکلو نېټه:	ډسمبر ۲۰۰۲ ع
د ليکلو ځای:	اوکويل ــ کاناډا
کمپوز:	محمد معصوم هوتک
ډيزاين:	م - روهيال
خپروونکی:	علامه رشاد خپرندويه ټولنه - کندهار
د چاپ نېټه:	جنوري ۲۰۰۷ ع
د چاپ شمېر:	زر ټوکه
انلاين چاري:	ګل اغا احسان - لراوبر ډاټ کام

www.Larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب لړلیک

سرلیک

- دلوی خدای په نامه
- ژبه
- مفاهمه
- دژبي مبداء
- دژبو تاريخي څېړنه
- دخيل لغتونه
- ژبه اودملتو په جوړښت کي دهغې رول
- لهجه څه ته وايي ؟
- دژبو کورنۍ
- ليکدود
- دپښتو ليکدود پرون اونن
- معيار ـ دژبي دمعياري کولو اړتـ..
- معياري ژبه څه ته وايي ؟
- دپښتو ژبي دمعياري کولو هڅي څه...
- د معياري ليکني پر هڅو باندي د ...
- دنوو جوړوسوو لغتو دتلفظ ستونزه
- دژبي دسوچه توب دوه اړخه
- پښتو دسوچه توب پرپيچومو
- په خوله کړلي تصفيه په زړه منلی ...
- پښتو نيولوګيزم ژبنۍ اړتيا که..
- نظري معيار عملي ګډوډي
- د(په) او(پر) ګډوډي
- دمجهولي (ې) لانجه
- چې ـ مې ـ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ښځینه جمعي
- التباس ته نه پاملرنه
- دايي لابله
- مونږ - موږ - موږه
- آیا د معیاریت څخه بري ته رسېـ..
- د معیاري ژبي عامیانه درک
- د کره لیکنی پښتو داوسنی څخي....
- څه باید وسي ؟
- په پښتو يي وکارېږم که پرپښتو ؟
- تکي په تکي ژباړي ـ تلفظي...
- پرپښتو کره لیکنه باندي دنيول...
- د متروکو اوارکاییکو لغتونو
- د ایوه مي لاواورئ نورنوستاسـ..
- سپلمی وهڅولم
- ماخذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالباًبه د۱۳۲۷ش کال شاوخواوه، چي دعلامه رشادمرحوم په کورکي مي ددوی عالمانه خبروته غوږنیولی و. دخبروپه ترڅ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتوکي دمسلطي ژبي اودهغې په برخه کي دخپلو ستونزوپه باب ځیني پوښتني ځني وکړې. په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتوڅانګه کي دغږي په توګه کارکاوه. استاددژبي اود هغې دتحولاتواوتطوراتوپه باب اودغه رازدهغه وخت ددولتي پښتو ضد پالیسیوپه باره کي اوږدې څرګندوني وکړې. دخبروپه پای کي ما ځني وپوښتل چي ولي په دې برخه کي څه لیکئ نه ؟ په جواب کې راته وویل:"داکارستاسي ځوانانورسالت دئ. ژبه ملي امانت دئ. موږ دادئ ترتاسي پوري راورسوله. ښه موراورسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دابه وروستي نسلونه قضاوت کوي. خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروایي ونه سي. اصالت ته یې صدمه ونه رسیږي. لوبي ورسره ونه سي." ماورته د فارسي دابیت ووایه:

آسمان بارامانت نتوانست کشید
قـــرعهٔ فال بنام من دیوانه زدند

استادومسل اوزیاته یې کړه."په دې پلمونسې خلاصېدلای. دا امانت تاسي ته درپاته دئ." له هغې ورځي څخه بیاترننه پوري چي زه د " امانت" کلمه واورم ، اوږې مي راته درنې سي . داسي راته وایسي لکه ددغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لرونکې خبره مي ترغوږوهیسته ازانګې وکړي."داکارستاسي ځوانانورسالت دئ." دهمدغه ملکوتي ږغ اغېزه وه ، چي نن یې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنۍ پښتو یا کره پښتو؟) باندي دلیکلوجرأت پیداکړ .
ددې لیکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آیاپردغه مشخصه موضوع (دپښتودمعیاري کولوپرهڅو) باندي دځه لیکلواجازه لرم که یا؟ ډاکټرپالوال وایي : هو ، لري یې (۱) .ډاکټرزیاروایي دژبي مسایل ژبپوهانوته پرېږدئ څکه دادهغوی مسلکي دنده ده . نو ګویا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکټرپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسیته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دلیکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ یې له ډاکټرزیارڅخه بخښنه غواړم چي بې لایسنسه مي قلم چلولی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه وکړم هغه د چاخبره ٌ کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم ورې کېږم ٌ د دغه راز پانګ وپرانګ ترمنځ به سترګي پټي کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراينه به وکړم چي دپښتانه خواراونتلی قوم يې راباندي لري اوپرځنګ به مي داستادعليه الرحمه هغي توصيې ته هم يوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه يې راته کړې وه اوتاسي ته مې څوکرښي وړاندي يادونه وکړه . واهمه مي ځکه ډېره ده ، چي لوړګړنګ دئ . ببرېږم چي ځان ژوبل نه کړم . يوشی چي دليکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرګواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرځنګ يې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غېږده . که زماله دې تولي ليکني او استدلال سره سره بياهم يوچاپه دغه خبره سررا خلاص کړ، چي اندېواله ! کږه دي اخيستې ده . بيابه زه هم له خپل نيلي څخه راکښته سم اوپرخپله ترږه به ځم . معناداچي خپلي خبري نعوذبالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځينو کتابو څخه اوږده اوږده اقتباسونه کړي دي . دا کار دې لوستونکي دليکني دپندوواله په انګېزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوښکې ده . زماهدف دمعياريت اوسني جريان ته کره کتنه غوندې ده . ددې له پاره زه دنظرياتواونقل قولونوبيارانقلولوته اړ کېدم ځکه له رانقلېدوپرته يې لوستونکي په تاريکه کي پاتېدل . خو له دې سره دې هم مالوستونکي وبخښي . په کتاب کي يوشمېرمکررو خبروزماپه خيال څه بېخوندي پېښه کړې ده.مادموضوع دلازيات وضاحت په نيامت دمکرراتوبېخوندي پرځان منلې ده . هيله ده ښاغلي لوستونکي يې په بزرګوارۍ سره په ٌ تکرارحسن ٌ کې وشمېري .ددې ليکني ځيني برخي ترجمې دي ، چي په متن کي مي يې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندي دنظرخرګندولو پای ناندرواوشخړوته دريږي . په دغه حقيقت باندي له پوهېدوسره سره ، بياهم زه خپل تاريخي مسئوليت دې ته اړکړی يم چي دهغوزرونو پښتنو اندښنې منعکسي کړم ،چي دپښتودننې په اصطلاح کره ليکني له بابته ورته پيښې سوي دي .

اګربينی	که	نابيناوچـــاه	است
اګرخاموش	بنشستی	ګناه	است

+++++

محمدمعصوم هوتک

اوکويل – کاناډا

۲۰ نومبر۲۰۰۶ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) (ډاکټرصاحب پالوال داخبره دلغاتوجوړولو په برخه کي کړې ده اووایي چي دلغاتوجوړول دژبي دهر مستعدویونکي حق دئ .خوزه به ددوی له دغي اجازې څخه لږڅه پراخه استفاده وکړم.
)وګ: معیاري پښتو ـ ۲۴۰مخ. (

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انسا سیکلو پیډیا بریټانیکا کي یې د ژبې په تعریف کي کښلي دي چي ژبه د ږغیزو سیمبولونو د خپلي خوښي سیستم دئ چي د هغه په واسطه انسانان د یوې ټولنیزي ډلي او د یوه کلتور د برخه والو په توګه متقابله پوهونه او راپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي. په دې تعریف کي ځای سوي مفاهیم که جلا جلا وشنل سي ، نو به :

ږغیز (vocal) معنادا چي د ژبې په تعریف کي مورډ مفاهمې په برخه کي یوازي د (وینا) پر اړخ زوراچوو. د مفاهمې نور سیستمونه هم سته لکه د یوه ټاکلي مفهوم د افادې له پاره د سرا و لاس ښورول ، داوړو پورته کول ، د ستر ګو کښول ، پزه بوچه نیول او نور، چي د اهریوېې د یوه مشخص مفهوم په ښوونه کي مرسته کوي خو موږ په ژبه کي یوازي ږغیز سیستم په پام کي نیولی دئ (۱ .)
له خپلي خوښي مطلق (arbitrary) سیستم څخه مو مراد دا دئ چي د ژبني سمبول او د هغه د اصلي مادي ترمنځ هیڅ راز لازمي اړیکي نه وي. د مثال په توګه په پښتو کي یو حیوان ته آس وایي. د دغه نامه له پاره په پارسي کي اسپ ، په عربي کي فرس ، په هندي کي ګهوړا ، په انګرېزي کي هورس ، په فرانسوي کي شاوال او په روسي کي لوښاد ؟ ټاکل سوی دئ. له دغو لغتونو څخه هیڅ یو یې د نوموړي حیوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف یوه نومونه ده چي د (ولي ؟) له پاره یې نه جواب سته او نه ژبپوهان له دې بابته پرځان باندي د څېړني تکلیف ایږدي. داخبره حتی په تقلیدي لغتونو (imitative words) کي ، چي د یوه ږغ د تمثیلولو له پاره وضع سوي وي ،لاهم تریوې اندازې صدق کوي. په انګرېزي کي د پیشو خرهاري ته (purr) وایي او په فرانسوي کي ورته (ronronner) وایي. دواړه لغتونه د پیشي (پیشو) د خرکي ږغونه تمثیلوي خو تا سي وینئ چي د هغو په شکل او جوړښت کي څو مره توپیر سته .
سیمبولونه د شیانو ځرګندوونکي دي خو پخپله شیان نه دي. د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي د هغه ځرګندوی دئ.

کله چي مورډ ژبې لغت پرخوله راوړو ، ترزیاتي اندازې پوري مو مراد د ویلو ژبه (spoken language) ده . لیکلې ژبه بیا یو بل سیستم دئ چي له وینا سره سیده اړیکي لري.
او دا ښاد پوهاند دوکتور محمد رحیم الهام لیکي: "ژبه د انساني ږغونو یو رمزی سیستم دی چي د یوې ژبنۍ ټولنی غړی یې د مفاهمی له پاره په کاروی. مورډ ژبې د غه ږغیز سیستم ته وینا وایو.
انسانانو د خپلو وینایی ژبو د ثبتولو او ساتلو له پاره ګرافیک سیستمونه اختراع کړي دي چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږېږي ليک بولو . ويناا وليک په ماهيت کې دوه بيل سيستمونه دي. دوينا اساسي جوړونکي عناصر ږغونه دی اودليک اساسی جوړوونکی عناصر توري دي. ږغونه داسې فزيکی پديدې دي چې احساس يې دغوږونو په واسطه کيږي اوتوري بيا داسي بل ډول فزيکي پديدې دي چی احساس يې دسترګو په واسطه کيږي.... ٌ(۲)

ډاکټرعبدالرازق پالوال دژبې يوډېر خوندورتعريف کړئ دئ اوهغه داچې ٌژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سيمبوليک وسيله ده چې ودي او تکامل يې بشردانسانيت وتکاملي پړاوته، اودليک ايجاد يې انسان د مدنيت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ. ٌ(۳)

)۱(ځيني پوهان دمرغانو ربز ، دانسانانوله خواد ٌهو ٌپرځای سرښورول ، يادبې علاقه ګۍ ښوولو پر ځای داوږوپورته کول هم په ژبه کي راوړي خو په دې شرط چي دغه حرکات اونخښې تل همدا يوه معنا ورکړي .

)وګ: الستريټيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـ ۳۰۳۲ مخ ـ نيويارک (

)۲ (دخان شهيد ياد ـ دمقالو مجموعه ـ ۷۳ مخ ـ دسرحدونوچارووزارت ـ کابل ـ ۱۳۷۰ ش

)۳ (پالوال ، ډاکټرعبدالرازق ـ معياري پښتو ـ دپشتی لومړی مخ ـ ۱۳۸۴ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنيز ژوند کوي. دغوی په سلوک کي يوله بل سره متقابل عملونه او دغه رازله چاپيريال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي. دغه متقابل عملونه او فعاليتونه د مفاهمې له لاري ، يو بل ته د پيغامو او اطلاعاتو درسولو له لاري سرته رسېږي. دغه راز منظم او پر يوه ټاکلي سيستم باندي ولاړ متقابل عملونه يوازي دانسانانو ځانګړتيا ده. نور حيوانان (ژوي) هم د ټاکلو ږغونو او حرکتونو په واسطه يو بل ته پيغامونه رسوي ، خو دغوی مفاهمه دانسانانو د منظم ژبني سيستم په توګه نه وي. ژوي يوازي د ږغونو جوړولو غريزوي وړتيا لري خو انسانان د خپلي ټولنيزي ډلي د ژبي د زده کولو او نوروته د ورلېږدولو توان هم لري. د پوهني دلېږدوني همدا توان د بشري مدنيت د منځ ته راتګ تاداو ګڼل کېدلای سي. که د ژبي تعريف په پام کي ونيول سي نو انسانانو هروخت د خبرو کولو توان درلود ، خو د دې معنادا نه ده چي ژبه دي نو د کلمې په واقعي معنادا انسان د پيدا ينبت همزولې وي .

په مفاهمه کي درې ډوله سيستمونه شامل دي چي يو يې ږغونه دي ، بل يې د بدن حرکتونه دي او دريم يې ، چي ترنورو دووډولونو ډېر زيات بنستيزا اهميت لري ، ژبه ده. په ژبه کي بېلابېل ږغونه تر يوه ځانګړي انتظام لاندي او ډل سوي وي.

ټولو انسانانو د ځان له پاره دو يلو يوه ژبه جوړه کړې ده او هر چيري چي بيا مدنيتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بيا ورسره سم ليکلې ژبه ايجاد سوې ده. له لرغونو ژبو څخه بېلابېلي نوري ژبي رازبرېدلي دي او اوس په نړۍ کي تر يوزر زياتي ژبي سته چي ځيني يې په ميليونونو ويونکي لري او ځيني يې بيا يوازي په يوه محدوده قبيله کي د يو لږ شمېر ويونکو له خوا ويل کېږي. ژبه دانسانانو او انساني مدنيت يوه ډېره ستره بريا (لاس ته راوړنه) ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي مبداء

دبشریت په تاریخ کي دداسي یوه وخت اټکل کېدلای سي چي دننیو انسانانو نیکه ګانو دي دمفاهمې له پاره دژبي په نامه یوه منظمه وسیله نه درلوده. تاریخي څېړني دنړۍ دموجودو ژبو نېټه فقط یو څو زره کاله وړاندي بیولای سي. دداسي یوې ژبي یا ژبو په باب زموږ سره معلومات نسته، چي موږ یې دانسانانو لومړنۍ (primitive) ژبه وبولو. دومره قدر پوهېږو چي په انساني تاریخ کي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداو نه بل حیوان دخبرو کولو استعداد لري. دانسانانو د فوسیلونو څېړنه(۱) موږ ته دیو ملیون کالو یا تر هغه وړاندي زمانه کي دژبي دسته والي څرک راکوي .

۱) (فوسیل fossil دلرغونو ژوندیو موجوداتو (حیواني یانباتي)آثارو یا بقایاوو ته ویل کیږي لکه هډوکي او غاښونه چي د مځکي په طبقاتو کي پاته سوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبو تاریخي څېړنه

ننني حالت ته دژبو دتکاملي سیر څېړنه ځکه سخته ده ، چي په دې برخه کي زیات
مواد او ارقام (data)نسته. خوله نېکه مرغه ننۍ ژبې سره پرتله کېدلای سي او که دهغو ترمنځ منظم
ورته والی وموندل سي ، ددغه ورته والي له مخي ثوک کولای سي دنو موړو ژبو یوه مخکښنۍ او
زړه مرحله پیدا کاندي. هغه پوهنه چي دغه راز مسایل څېړي ، د تاریخي ژبپوهني (historical
languistics)په نامه یادېږي او مقایسوي ژبپوهنه (comparative languistics) دهمدې علم یوه
څانګه ده .
ژبې دژوندیو موجوداتو دنورو فعالیتو په شان دچاپیریال له بدلو نو څخه اغېزمني کیږي.
دوګړو دکلتوري سیستمونو په هره برخه کي چي کوم بدلون راسي ، اړونده ژبه یې هم تریوې اندازې
پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبې زاړه لغتونه او اصطلاحات له استعماله لوېږي یا یې
معناوې بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي. سربېره پردې دژبې ویونکي هم تل تغیرمومي.
لوییږي ، زړېږي ، مري او نوي ویونکي منځ ته راځي. دیوې ژبې هرویونکی فردهم دخپل عمرپه
اوږدو کي دژبې دویلو څیني لاري چاري بدلوي. له دغه فرد سره ښایي نورهم دده دلاري تقلید وکړي.
په دې ډول دوخت په تېریدو سره په ژبه کي ډېربدلون راځي. دابهیر وروو ورو پرمخ ځي. که ثوک
دیوې ژبې د ډېرو سپین ږیرو او زلمیو ویونکو ویناوې واوري ، په هغو کي به د یادوني
وړتو پیرووینې. دلغتونو داستعمال په برخه کي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پېښېږي. که
چیري دیوې ژبې لیکلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونکي په اسانۍ سره کولای سي چي دغه
رازبدلونونه پیدا کړي .
په لغتونو کي بدلونونه په څوډوله منځ ته راځي:
ـ معناوې یې بدلون ومومي(۱ .)
ـ یو لغت له استعماله لوېږي .
ـ نوي لغتونه او اصطلاحات جوړېږي.
ـ له نورو ژبو څخه لغتونه اخیستل کېږي .

۱) (دمثال په توګه په انګرېزي کي د (deer)لغت چي نن دهوسۍ په معنا رواج لري ، په زړه
انګلیسي کي په عمومي توګه د(حیوان) په معنا کارېدئ. په پښتو کي دسیال کلمه دپښتانه له پاره
یوه درنه اودویاړ وړ کلمه وه، نن یې دمعیار کاروباریان ددښمن له پاره کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخیل لغتونه

له نورو ژبو څخه دلغتونو اخیستلو بهېرته (لغت پورول) وایي او کوم لغتونه چي په دې ډول ژبې ته ننوزي د(دخیلولغتونو) په نامه یادېږي. هره ژبه خوراډېر دخیل لغتونه لري او مجرده ژبه په نړۍ کي اصلاً وجود نه لري. اروا ښاد علامه رشاد(رح) وایي: "په دنیاکي مجرده ژبه نه سته او مجرد قوم هم نه سته. تاسي وګورئ عربي داسي یوه ژبه ده چي قرآن پکښې نازل سوی دی او دعربو قدامت هم واضح دی. مګرپه قرآن کي اتلس توري غیرعربي راغلي دي. هغه دعربو نه دي او دعربي دخیلو لغاتوله پاره خفاجي یو لوی کتاب لیکلی ، شفاء العلیل یا ځیني کسان یې شفاءالغلیل لاوایي ... سید سلیمان ندوی دلغات جدیده په نامه باندي یو بل کتاب لیکلی ، چي په هغه کي یې په عربي کي نوي ور داخل سوي لغات څېړلي دي..." (۱)
انګرېزي ژبې ته تر ۱۰۶۶م کال وروسته خوراډېر فرانسوي لغتونه ننوتل (۲) . د مثال په توګه د (chair) لغت په همدې وخت کي انګرېزی ته ننوتئ چي نن ورځ څوک د دخیل لغت خیال لانه ورباندي کوي. په زړه انګرېزي کي پخوا دهمدې لغت پرځای (stol) یا (stool)رواج درلود.

د دخیلو لغتونو له مخي دیوې ژبي دویونکو اړیکي له بلي ژبې او بل قوم سره څرګند ېدلای سي. کله چي یوې ژبې ته کوم لغت له بلي ژبې څخه ورننوت او هورې یې په ژبه کي واخښل سو ، نوریې نو دژبې ویونکی خپل لغت او دژبې خپل مال بولي .
لکه وړاندي چي موو ویل ،ژبې تل د ېبرېو په اوږدو کي بدلون مومي .
که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کي ونیسو ،چي په پیل کي یې یوه ژبه ویله خود ځینو عواملو له امله یو له بله سره ببل ژوند کولو ته اړ سول ، څوسوه کاله وروسته به یې ژبې یو له بله سره ډېر توپیرولري او که داحالت همداسي روان وي نو څوزره کاله وروسته به یې ژبې دومره سره لیري سوي وي ، چي یوازي به دژبې ماهران په پوهېږي چي ددې دووژبو مورګنۍ یوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنیز ، اقتصادي او کلتوري حالته سره تړلې ده. که یې قوم دسیالانو سیال و ، ژبه یې هم ترسیالانو نه پاتېږي. پښتو د پښتانه ژبه ده. د پښتنو تاریخ د پښتنو له تاریخ سره تړلی دئ. ترقي او پرمختګ یې هم د پښتنو له ترقۍ او پرمختګ سره سیده اړیکی لري. پښتانه چي دخپل ټولنیز انکشاف په داسي پړاو کي وي ، چي په ببسوادۍ کي پاچهۍ کولای سي،خانۍ کولای سي، سوداګرۍ کولای سي،پیرۍ او مریدۍ کولای سي،نوژبه به یې خرنګه او ولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مختللې وي ؟
هره ژبه که دهغې له ويونکو څخه مجرده وڅېړل سي ، ګويا نه ده څېړل سوې. ژبه پر ويونکو اغېزه کوي او ويونکي بيا ژبه سره سمبالوي او سموي يې .

۱) ګوربت مجله ـ لومړی کال ، شپږمه ګڼه ـ ۲۳مخ
۲) په دغه کال انګلستان د Normans له خوا فتح سو . د نورمن نوم پخوا په عمومي توګه د سکاندنيويايي خلکو له پاره کارېدئ خو وروسته يوازي د ناروې خلک په دغه وبلل سول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه او دملتو په جوړښت کي دهغې رول

دیوه ملت د جوړېدو اساسي عناصر لکه جغرافیایي سیمه ، ګډ تاریخ او ګډ کلتور(دین ، ژبه ، ....) دي خوددې عناصرو داغېزې درجې یورازنه دي. زیاتره پوهان په دې عقیده دي چې ژبه دیوه ملت د جوړېدو ډېر مهم عنصر دئ. د مانچسټر په پوهنتون کي دانګرېزۍ ژبي استاد ټوني کراولي Tony Crowley (۱) دژبي دهغې اغېزې په باب چې په نونسمه پېړۍ کي یې په اروپا کي دنوو منځ ته راغلو ملتو په ژوند کي درلوده ، داسي لیکي :

په۱۹ پېړۍ کي په اروپا کي یو شمېر مهمي سیاسي پرمختیاوي منځ ته راغلې او دهغو په ترڅ کي ځیني نوي ملتونه راڅرګند سول چې خپل ځانونه یې دلومړي وار له پاره وپېژندل او له نورو څخه یې هم دپېژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري او سیاسي بدلون کي ژبي مهم رول ولوباوه. ځکه لکه څرنګه چې ژبه په یوه ملت کي د شامليدلو او له هغه څخه دوتلو له پاره یوه په زړه پوري اساسي وسیله وه ، دغه راز دیوه ملت د منځ ته راتګ لومړنۍ وسیله هم وه .

Pedersen څرګنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کي داروپاد ملي ویښتیا او دژبپوهني پیلتیا له یوه لاسه بل لاس ته کېدله او د زیاترو نوو را پیدا سوو ملتو له پاره دګرامر کتاب لیکنه یا دیوې ډیکشنرۍ ترتیبول د سیاسي ارمان اعلامیې او څرګندوني وې .

لکه میولر Muller چې ویلي دي ژبه دبشریت دټول تاریخ یو ژوندی او ګویا شاهد دئ. دی زیاتوي چې په دې ډول به ژبه دبشریت دیوه یو موټي او ډله ییز ګروپ یا په بل عبارت یوه ملت ژوندی او ګویا شاهد هم وي. کله چې میولر وایي،په معاصرو وخت کي دځینو ډېرو سرسامونکو ټولنیزو او سیاسي لانجو دحل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقیقت کي یې دژبي دمطالعې پر سیاسي رول باندي تبصره کړې ده. دغه رول دواکمنو کورنیو او دهغوی دتړونو نو په ګټه لو بېدلی نه دئ بلکي دهغوی پرضد یې دملتونو او ژبو په ګټه عمل کړی دئ. د نونسمي پېړۍ په دغه عصر کي دغي مفکورې ډېره وده وکړه چې " ژبه ملي هویت او تشخص منعکسوي". د مثال په توګه G.F.Graham د ژبي د رول او اهمیت په باب داسي څرګندوني لري :

ژبه دیوه ملت دتمایلاتو او عادتونو څرګنده څېره ده او ددوی دپوهي او احساساتو ډېر غوره محک دئ. که دا تشریح ومنله سي نو طبیعي نتیجه یې دا راوزي چې دا ولسو او دهغو دژبي ترمنځ اړیکی دومره سره نژدې دئ چې یو یې باید دبل له مخې وپېژندل سي.ژبه دا ولس دخوی او خصلت وروستی یادګار دئ. دی ور پسي زیاتوي چې ژبه دیوه ملت له یو والي سره په غوڅه توګه تړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

G.P.Marsh لیکلي دي: څرګنده ده چي دیوه اولس دیووالي له پاره د ژبي یووالی اساسي توکی دئ. د ملت په جوړښت کي د ژبي اشتراک د دین او حکومت تر اشتراک زیات غښتلی عنصر دئ. دیوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو د عقایدو او سیاسي تشکیلاتو د توپیرونو له امله د شکل له مخي سره بېل سوي وي، خو په اصل کي یو کلتور، یو ارمان او د حوادثو په مقابل کي یو راز عکس العمل لري.

۱) (ټوني کراولي په لیورپول کي زېږېدلی او لوی سوی دئ. د اکسفورډ، سوت ټامپټن، رتجرز، بارسیلونا او سانډیاګو په پوهنتونو کي درس لوستی دئ. اوس (۲۰۰۵م کال) د مانچسټر پوهنتون د انګلیسي ژبي پروفیسر دئ. دده په لیکلو آثارو کي ?Proper English، Language in History، and The Politics of Language in Northern Ireland او Standard English and The Politics of Language) یادوني وړ دي.

د همدې عنوان مطالب د ټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language د کتاب له دوهم چاپ د ۵۲ ـ ۵۷ مخونو څخه اخیستل سوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهجه dialect څه ته وايي؟

لهجه د خبرو اترو طرز يا د خبرو د افادې يو ډول دئ. لهجې ته په انګرېزي کي dialect وايي چي د يوناني لغت dialectos څخه مشتقه کلمه ده او ډيالکټوس د خبرو کولو طريقې ته ويل کيږي. لهجه د يوې ژبي محلي نوعه هم بللاى سو. لهجې ته فرېزيولوجي phraseology هم ويله سوې ده (١) او هغه هم د افادې د ځرګندولو لارې ته ويل کېږي.

لهجې پر جغرافيايي ماحول سربېره په ټولنه کي د يوې ژبي د ويونکو له ټولنيزو او اقتصادي دريځ سره هم بدلون مومي. د کليوالو لهجه، د ښزګرو لهجه، د مامورينو لهجه، د اشرافو لهجه، او نوري ډېري لهجې يې په مثالو کي راتللاى سي.

د ژبي پوهان په دې عقيده دي، چي د ژبي لهجه هغه وخت منځ ته راځي چي ويونکي يې له خپل اصلي او طبيعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنيزو، اقتصادي، سياسي او نظامي عواملو له امله نورو سيمو ته ولېږدېږي او هورې د نورو ژبو په ګاونډ کي واقع سي او د نورو ژبو او ثقافت تر اغېزې لاندي راسي. د ځينو لهجو د انکشاف لړۍ دومره پسې اوږده سي، چي يوه بله ژبه منځ ته راوړي.

(١)ټوني کاولي ٨٣مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبوكورنۍ

ژبپوهانو دانسانانو دبېلابېلو نژادونو ، قومونو او ملتونو ژبې سره مقايسه كړې دي او هغه يې پر كورنيو باندې سره وېشلې دي. دژبودې رازمقايسې ته comparative method وايي. د دې مقايسې په نتيجه كې دوى ته څرګنده سوې ده چې په ځينو ژبو كې لغتونه يوله بل سره ورته ښكاري او له دې څخه داسې نتيجه راباسي چې دا ژبې په يوه واحده ژبنۍ كورنۍ پورې اړه لري. دوى هڅه كوي چې ددې ژبنۍ كورنۍ مبداء ژبه پيدا كړي. دغه مبداء ژبه زياتره فرضي hypothetical ژبه وي ځكه دهغې دسته والي دثبوت له پاره پوره اندازه ليكلي مواد په لاس كې نه وي(١.)
په ژبنيو كورنيو كې يوه دهندواروپايي Indo-European ژبو كورنۍ ده. دهندواروپايي ژبو مفهوم واردواره دووتنو ورونو جرمن ژبپوهانو ويليام ګريم او جيكب ګريم نړۍ ته اعلان كړ. په دې ورونو كې جيكب ګريم ديو قانون پركشف باندې بريالى سو ، چې وروسته دګريم دقانون په نامه مشهور سو(٢) .ګريم پخپل قانون كې وښودله چې انګليسي ، جرمني ،لاتيني او داروپا ډېرې نورې ژبې په يوه كورنۍ پورې اړه لري او دا كورنۍ وروسته دهندواروپايي كورنۍ په نامه ياده سوه.
پوهانو ته لا دا خبره ښه پوره معلومه نه ده چې دهندو اروپايي ژبو مبداء چيرې ده (٣).
پښتو دهمدې كورنۍ د آريانۍ څانګې په ختيځ ښاخ اړه لري.

١) (السټريټيډ ورلډ انسايكلوپيډيا ـ ديارلسم ټوك ـ ٣٠٣١ ، ٣٠٣٣ مخونه ـ نيويارك
٢)(جيكب لـــــــــــودويګ ګريم (Jakob Ludwig Grimm(1785-1863 او ويليام كارل ګـــــــــريم
(Wilhelm Karl Grimm(1786-1859 دوه ورونه وه چې څه دپاسه دوه سوه كاله وړاندې په جرمني كې اوسېدله. دوى پر جرمني فولكلور باندې ډېر كار وكړ او د فولكلوريكو كيسو يوه مجموعه يې راغونډه كړه چې نن Grimm?s Fairy Tales نوميږي. دا كيسې په ټوله نړۍ كې شهرت لري خو په وروستيو كلونو كې دكيسو دكركټرونو دخشن توب له امله تر انتقاد لاندې راغلي دي. (وګ: السټرټيډ ورلډ انسايكلوپيډيا ـ لسم ټوك ـ ٢٤٢٧ مخ)
٣) (هماغه اثر ـ ٢٧٤٢ مخ
۴) (ويكيپيډيا Wikipedia دايره المعارف ـ دانترنيټ په حواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکدود

دلیکلو (writing) عملیه پریوه وسیله باندي د کرکټرونو (تورو) کیندل یا کښل دي. له دې فعالیت څخه مراد دلغاتو او نورو هغو جوړ ښتو سره اوډل یا ثبتول دي ، چي د یوې ژبي نمایندګي کوي. داوډلو او ثبتولو له پاره له ټایپ څخه هم کار اخیستل کېږي خو دلیک دقیق ماهران ټایپ کولو ته دلیکلو عملیه نه وایي. ددوی په نزد لیکل (writing) او ټایپ کول (typing) دوې سره بېلي عملیې دي. په نړۍ کي دلیکلو اساسي سیستمونه پر څلورو برخو وېشل سوي دي: لوګو ګرافي ، سیلابي، الفبایي او شکلي. په دې ټولو کي یې زموږد بحث وړ برخه الفبایي سیستم دئ. الفبې د سمبولونو یو مجموعه ده چي هر سمبول یې د ژبې د یوه فونیم (ږغ) نمایندګي کوي. بشپړي الفباوي هغه الفباوو ته ویل کېږي چي دا ړوندي ژبي ټول او ازونه او حرکتونه په بشپړه توګه سره تمثیل کړلای سي. یعني که یوه لیکونکي ته د یوه لغت تلفظ ورکړه سي ، دی یې دلیکلو تر عهده ووتلای سي او که یوه لوستونکي ته یو لیکل سوی لغت وړاندي سي ، دی یې د تلفظ کولو تر عهده ووتلای سي.(۱) د سیمبولونو یا الفباوو په واسطه د یوې ژبي تمثیل ته د هغې ژبي لیکدود وایي. څرنګه چي د یوې ژبي او بلي ژبي تر منځ او د غه راز په یوه ژبه کي د ننه د بېلا بېلو لهجو تر منځ د ږغونو توپیر سته ، ځکه نو لیکدودونه هم توپیر سره لري. هر څو مره چي د یوې مشخصي ژبي دلهجو د ویونکو تر منځ راشه درشه او نور ټولنیز او کلتوري اړیکي سره نږدې کېږي، هغو مره یې دواحدې ژبي او واحد لیکدود له پاره زمینه برابرېږي .

دیوې ژبي دلیکني سیستم (لیکدود) تل د هغې ژبي د ویونکو د اړتیاوو پر بنسټ بدلون او انکشاف مومي. کله کله د وخت په تېرېدو سره د سمبولونو په شکل کي هم بدلون راځي. له همدې امله دئ چي د یوې لیکلي نسخې د انکشاف د څېړني له لاري هم دا ړوندو ویونکو د اړتیاوو په باب معلومات تر لاسه کولای سو او هم یې د وخت په اوږدو کي د بدلونونو په څرنګوالي پوهېدلای سو. د همدې حقیقت له امله باید د متونو په ثبت او خپرولو کي د خطاط د سلیقې یا لهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځکه که دا کار وسي ، متون مسخه کېږي او د ژبي د تاریخي مطالعې په څېړنه کي څېړونکي بې لاري کېږي او پر خپله څېړنه باندي غلطي نتیجې بنا کوي .

د الفبې تاریخي سابقه لرغوني مصر ته رسېږي او پیل یې د ۲۷۰۰ ق م څخه را نښلول کېږي. لرغونو مصریانو د هیروغلیف د دوه ویشتو سمبولو په ایجاد او انکشاف سره د خپلې ژبي کانسو نینټونه را پېژندلي دي. د لیکدود د تاریخچې او د لیک د ډولونو څېړنه زموږ تر بحث وتلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

.

)۱ (ارواښاد پوهاند ډاکټرالهام لیکلي دي: د پښتو په اوسني لیکدودي سیستم کې
د هر کانسونانتي ږغیزواحد (فونیم) له پاره یو خاص لیکدودي واحد (ګرافیم) شته او کومه ستونزه
په کې نه احساسېږي. مګر د پښتو د ږغیزسیستم جوړښت واولي ږغیزواحدونه لري خو د لیکدود په
سیستم کې یې یوازې پنځه ګرافیمونه موندلای شو. له بلې خوا پښتو ځینې داسې ږغونه هم لري
چې له دوو واولونو څخه ترکیبیږی او په لیکدود کې ګرافیمونه ورته نشته
او د پښتو د لیکدود ستونزې له همدی کمبوتیو څخه راولاړیږي .
)وګ: د خان شهید یاد ـ ۷۴ مخ(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتو ليکدودپرون اونن

دپښتو الفبې دمنځ ته راتګ پرخبره باندي کورني اوبهرني پوهان په يوه خوله نه دي. اوددې لانجې تاداو پردغه حقيقت باندي ولاړدئ چي دليک مرحلې ته دپښتوژبې درسېدلودوخت په باب موړېپوره مدارک په لاس کي نه لرو. دليکدودپرسرباندي په اوسنۍ زمانه کي لانه توافق او يو لړ نورعيني واقعيتونه ددې خبري ښکارندويي کوي چي پښتنو دي تر نورو ګاونډيوورو سته ليک ته اړتيامون‌دلې وي. ددې موضوع تفصيلي څېړنه موږله خپل هدف څخه ليري کوي. د پخوانيو روايتو او اوسنيو څېړنولېمخي دپښتو الفبې ايجاد، ياپه يوه روايت سمول دغزنوي سلطان محمود(۳۸۷ ـ ۴۲۱ هـ ق)زمانې ته رسېږي. داروايت د خيراللغات دمولف قاضي خيرالله نوښاري له خوا دنوموړي کتاب په
مقدمه کي(د۱۹۰۳ع چاپ) بيان سوی اووروسته عام سوی دئ. قاضي خيرالله ددغه روايت نه راوي ښوولی دئ اونه يې هم ماخذ ، چي څېړونکي دي دنورو څېړنوله پاره ورته مراجعه وکړي.
علامه رشاد (۱۳۰۰ ـ ۱۳۸۳هـ ش) ددغو روايتوترياد‌وني وروسته د پير روښان بايزيد(۹۳۱ ـ ۹۸۰هـ ق) هغه ادعا رانقلوي چي وايي پر عربي تورو باندي دپښتوتوروورزياتول دده(بايزيد) کارنامه ده. (۱) د پښتوتوروپه جوړولو کي دروښان پير دغه ادعادده يوپياوړي مريد او پيرو دولت لواني په دغه بيت سره تاييدکړې ده:
افغاني لفظ مشکل و ، لوست کوښن نه شه
ورته وشـــــوه، کننده ديارلس حرفــونه
دپښتوداتوري دروښان پيردلوی عقيدوي اوسياسي مخالف اخوند درويزه ننګرهاري (۹۳۹- ۱۰۴۸هـ ق)له خوا هم کارسوي دي اوله همدې استعمال څخه ګيورګ مارګنسترنې(۱۸۹۲ـ ۱۹۷۸ع) داسي نتيجه اخيستې ده چي ګويادروښان پيرپورتنۍ ادعا حقيقت نه لري(۲).
که دغزنوي سلطان محمودپه وخت کي د پښتو الفبې په باب غبنتلي اسنادترلاسه هم سي ، له دې حقيقت څخه سترګي نسي پټېدلای چي دغي الفبې دايجادله زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بيادروښان پيرتروخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم اوپرله پسې تداوم نه دئ موندلی اوکه يې موندلی هم وي ، زموږ په واک کي داسي اسناد نسته چي له هغوڅخه دي ددغه تداوم دسته والي په باب داستدلال له پاره کارواخلو. دموجودواسنادوله مخي دپښتوالفبې مستندليکلې ثبت چي وروسته يې زموږترزمانې پوري له ډېروبدلونونوسره پرله پسې تداوم موندلئ دئ ،
دخيرالبيان ليکدوددئ چي زموږ په څېړنو کي ورته روښاني ليکدودويل سوئ دئ.روښاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکدود د دغه غورځنګ په نشراتو او شعري دېوانونو کي پالل سوئ دئ او په دغه ليکدود باندي ليکلي سوي نسخې د پښتو نسخو په زېرمو کي موندل کېږي. ترروښاني ادبياتو ، چي مراد مي دروښاني غورځنګ د پيروانو دېوانونه دي ،په هاخوا زموږ په لاس کي اوس داسي کومه خطي نسخه نسته چي دغه ليکدود دي يې پاللى وي.

دروښان پيرلوى مخالف اخوند درويزه او دهغه پيروان ځان ته خپل پښتو ليکدود لري چي په خپله نوعه کي خويو جلا ليکدود ورته ويلاى سو ، مګر له روښاني ليکدود سره يې په ځينو برخو کي ورته والى ليدل کېداى سي .

تر دغه ليکدود وروسته نو زموږ مخي ته د خوشحال خان خټک ليکدود (ځنځيري ليکدود) راځي .داليکدود د خوشحال خان خپل ايجاد دئ. دده خپل آثار او دده د زامنو او لمسيو آثار په دغه ليکدود ليکل سوي دي او خپرښت يې ترروښاني ليکدود ځکه زيات دئ ، چي د خوشحال خاني غورځنګ ادبي ايجادات ترروښاني غورځنګ زيات او پراخ دي. د خوشحال خاني ليکدود يوه وروستنى بېلګه ، چي دده تر عصره ېر وروسته دده د کورنۍ د يوه پرد بس غړي دوست محمد خټک په قلم را پاته ده ، د بحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د۱۲۹۰هـ ق کال خطاطي) ده. په دې نسخه کي دوست محمد خټک خپل قبيلوي نوم (تخلص)په خوشحال خاني ليکدود ليکي او د خټک کلمې د(ټ) پرځاى (ط) کاږي او تر لاندي (ء) ورته ږدي .

د پښتو ليکدود د تاريخي سيرڅېړونکي د پټي خزانې او د دغه عصر د ليکدود په باب هم ږغېږي. خو څرنګه چي د پټي خزانې د دغه اوسنۍ نسخه په د يارلسمه هجري پېړۍ کي خطاطي سوې ده ، ځکه نو دهغې له رويه د اصلي نسخې د ليکدود په باب تبصره کول ما ته مشکله ښکاري.

خود هغو نسخو له مطالعې څخه چي د غه عصرته نژدې يا تر هغه وروسته ليکل سوي دي ، داسي ښکاري چي د خوشحال خاني ليکدود تراغېزې لاندي چي ليکلي سوي نه وي.

خو دا خبره موبايد په ټينګه په پام کي نيولې وي چي له خطي نسخو څخه په يوه عصر کي د مروج ليکدود يا پخپله د ليکوال يا شاعر لخوا کارسوى ليکدود معلومول ډېره ګرانه خبره ده. ځکه خطاطان د نسخو په کاپي کولو کي خپله ځاني سليقه او خپله لهجه هرومرو داخلوي(۴. (

په افغانستان کي د امير شيرعليخان ترزماني پوري چي د پښتو کوم ليکدود په لړوډ ېر بدلون سره رواج درلود ،هغه ليکدود دئ چي په مشخصه توګه له احمد شاهي عصره راهيسي په پښتو ليکنو کي پالل کېدئ. دې ليکدود کومه معياري بڼه نه درلوده او ترزياتي اندازې پوري د هرليکوال او شاعرپه سليقه او برداشت پوري تړلى و .

په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته د تجدد او مدنيت پالني اغېزې د اميرحبيب الله خان (سراج

(c) ketabton.com: The Digital Library

الملت والدین) په پاچهۍ کي د سراج الاخبار د خپرو ونوله لاري ورسېدلې ، نو پرڅنګ یې د پښتو نشراتوله پاره عیني زمینه برابره سوه .سراج الاخبار په لومړي سرکي په سنګي چاپ خپرېدئ او وروسته چي د عنایت مطبعه په کابل کي تاسیس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبار هم په حروفي تورو خپل نشرات پیل کړل. دا توري پارسي توري وه او پښتو مضامین او اشعار یې هم په همدي تورو خپرول.ځکه نو موږ د دغي دوري پر پښتو لیکدود باندي د سراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سو ږغېدلای. موږته معلومه ده چي په سراجي عصر کي د حبیبیې مدرسې له پاره د پښتو دري کتابونه د مولوي صالح محمد په قلم لیکل سوي دي. دا کتابونه اوس زما سره نسته خو پخوا مي ترنظر تېر کړي وه .په هغو کي لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبدالکریم بریالي (د پښتو لیکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر ۱۰۵ مخ کي په لنډه توګه معرفي کړی دئ. ما ته د دغه کتاب په باب د ښاغلي بریالي له بیان او خپلو مشاهداتو څخه څرګنده سوه چي د کتاب لیکدود له هغه رسم الخط سره ورته دئ، چي وروسته د اماني عصر په (مرکه د پښتو) کي هم منل سوی وا و تاسي به یې په راتلونکو کرښو کي تفصیل ولولئ.

د امیر امان الله خان په روښانه دوره کي د پښتو لیکدود له پاره منظمه رسمي هڅه د هغي ټولني له خوا له سره را پیل سوه ، چي ٌ مرکه د پښتو ٌ نو مېدله (۵ .)

مرکه د پښتو تر ۱۳۰۲ هـ ش کال د مخه منځ ته راغلې وه او لومړی رئیس یې مولوي عبدالواسع خان کاکړ او تر هغه وروسته یې دوهم رئیس عبدالرحمن خان لودین و. دې مرکې د وولس تنه غړي درلودل او د وخت په اساسي قانون (نظامنامه د تشکیلات اساسی افغانستان) کي یې په درجېدلو سره رسمي او قانوني بڼه موندلې وه. د دې مرکي وظایف د پښتو ژبي د قاعدو جوړول او د درسي کتابو ترجمه کول او نقلول وو (۲). د ښاغلي رفیع صاحب د څېړني له مخي ، دې مرکې چي د پښتو الفبې له پاره کوم لیکدود ټاکلی و ، له اوسني مروج لیکدود سره یې زیات توپیر نه درلود .یوازنی توپیریې دا و ، چي د (څ) ږغ له پاره یې د(ح) ګرافیم ته یوټکی پرسربل په غبږ کي ورکاوه . له هغو بېلګو څخه چي ښاغلي رفیع صاحب د(یوازینی پښتو) له کتابه را اخیستي دي ، ښکاري چي مرکې د کندهاری لهجې ځانګړتیاوي منلي وې.چي تفصیل به یې تاسي په راتلونکو پاڼو کي ولولئ.

دلیکدود کوم اصول چي (مرکه د پښتو) ټاکلي وه ، په طلوع افغان اخبارکي هم په لږوډېر توپیر سره تعقیبېدل. خوبل چاپې د پاللو هڅه نه کوله او تر ډېري اندازې د کاغذ پرمخ پاته سوي دي.(۷)

مرکه د پښتو د اماني دورې له ختمېدو سره پای ته ورسېده . کله چي په هیواد کي ترسقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم د اعلیحضرت محمد نادرخان او د هغه د غښتلو وروڼو په موټه ټینګ

LARAWBAR

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو ،ورسره سم یې په کابل کې د(انجمن ادبی) ترجوړېدو(۱۳۱۰ش)یوکال وروسته په کندهارکې د پښتوانجمن خښته کښېښوول سوه.

د پښتوادبي انجمن د۱۳۱۱ش کال دلیندۍ په نهمه نېټه د کندهار ولایت په عامه سلامخانه کې دوزیرمحمدګل خان مومندپه وینا پرانیستل سو. نوموړي په خپله پرانیستونکې وینا کې دانجمن دندې داسې بیان کړې:

۱ـ انتشاردیوه مجله علمی اوادبی اواجتماعی اوتاریخي چې د پښتانه د شانه سره ښایي اومناسب ددغه کام اوژبی یی .

۲ـ جمع اوتدوین دلغات متفرقه دپښتوپه هرکام اوهرکلی کی د پښتنوچی هرچیری وی اودفع اوورکول دمفهوم داختلاف دلغات چی بلااندیشه دکوم مصیبت څه په میانځ کی وی یاپیداشی.

۳ـ جمع کول اوټولول دادبی کتابونودپښتو ،چی مطبوع یاغیر مطبوع وی اوتشویق دتصنیف اوتالیف دداسی آثارادبیه.

۴ـ ترجمه ددرسی کتابونوچی په موجب دپروګرام رسمی دوزارت معارف دافغانستان په مدرسواومکتبوکی ویل کیږی.

۵ـ ترجمه اوتالیف دنورمفیدعلمی اوفنی اوتاریخی اوغیره کتابونه عصری دهری ژبی چی وی په شرط ددی چی خلاف دعقاید اسلامی دمسلمان ملت دپښتون اومخالف دسیاست دحکومت مستقله دافغانستان نه وی.

۶ـ تاسیس دیو (ملی کتب خانه دپښتو) اوهم ضمناً دهغه کتابو نو چی دپاسنی مطالبودپاره مفیدوی.

۷ـ په ذریعه دنشرد((مجله ادبی)) جلب توجه دتمام ملت ودی خواته اوحاصلول دنیک بینی په نسبت د((پښتو))"(۸).

دانجمن په دندوکې دلیکدودپه باب مشخصه یادونه نه ده سوې خو دانجمن له نشراتو څخه څوک معلوموﻻی سي چي دلیکدود یوه ټاکلې لارېې تعقیبوله اوښاغلی بریالی وایي چي"... دلیک په اندازکښی لږبدلون راوستلئ ...."(۹). ښاغلي رفیع په ژبپالنه کي دانجمن د تشکیلاتو اونشراتوپه باب ښه پوره څېړنه کړې ده خود لیکدودپه باب یې څه نه دي ویلي .

دکندهاردپښتوادبي انجمن په ۱۳۱۲ ش کال دکابل له ادبي انجمن سره یوځای سواوددواړوله ترکیبه څخه پښتوټولنه منځ ته راغله.

پښتوټولنه د۱۳۱۶ ش کال دثورپه لومړۍ نېټه تاسیس سوه. دې ټولني خپل کاراووظایف ترخپلو مخکنیو انجمنونو منظم اوپراخ کړل اوهغه په دې ډول وه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د افغانستان د تاريخ تدوين او د افغانستان په تاريخي ځرنګوالي له هره پلوه پوره ، پوره رڼا اچول .
۲ـ ژبې او ادب ته تحول او ترقي ورکول ، ملي آثار(فولکلور) د وطن له هره ګوټه راټولول او نشرول.
۳ـ د يوې عصري او علمي ژبې په حيث د پښتوژبې دراژوندي کولو او تدوينولو کار.
۴ ـ د کابل مجلې او کالنۍ ، او نورو وطني جرائدو په واسطه ادب او ژبې ته ترقي ورکول او جهان ته په يو ابرومند صورت د افغانستان معرفي کول. (۱۰ (

په ۱۳۳۳ ش کال د پښتوټولنې په اهدافو او وظايفو کې يو ژور بدلون راغی او د نويو وظايفو په لړ کې يې " د پښتو ژبې دلغاتو او قواعدو تدوين ، دضرورت له مخې د نويو اصلاحاتو او لغاتو وضع کول ، ادبي او لغوي څېړني او د پښتو په لساني علومو پورې مربوط آثار ليکل او خپرول" شامل سول.(۱۱ (
پښتو ټولنه د هماغه پيل ځخه دليکدود د يو کولو په لټه کې وه خو د دغه هدف د ترسره کېدو له پاره يې لومړنۍ منظمه هڅه ترخپل تاسيس پنځه کاله وروسته د ۱۳۲۱ ش د جوزا په مياشت (
۲۱ مې ۱۹۴۲ع) د يوې غونډې په ترڅ کې چې د هيواد ۲۵ تنه پوهان او ليکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پريووېشتو اختلافي موادو باندې تربحث وروسته فيصله وکړه . تردې فيصلې شپږ کاله وروسته يې بيا د ۱۳۲۷ ش کال د سنبلې په اتمه (۳۰ اګست ۱۹۴۸ع) د افغانستان او لرو پښتنو يوې ۱۹کسيزې ډلې غونډه وکړه او په هغه کې يې پر يو لړ اختلافي موادو فيصله وکړه .دريمه فيصله د ۱۳۳۷ ش کال د سنبلې په ۲۵ مه (۲۷ اګست ۱۹۵۸ع) د افغانستان ، پېښور
او پښتنو ليکوالو او پوهانو په ګډون غونډه وکړه او د لومړۍ فيصلې پر څلورو موادو يې له سره بيا غور وکړ او د نورو ۷۳ موادو پر سريې موافقه سره وکړه .
په دې فيصلو کې د پښتو الفبې پر سرله (ڼ ـ نړ) پرته نور اختلاف نسته او هغه هم په ټولو فيصلو کې (ڼ) ټاکل سوی دئ. په لومړۍ فيصله کې په (لاړ ـ ولاړ) کې د (ولاړ) شکل فيصله سوی دئ او په دوهمه کې دواړه صورتونه منل سوي دي. په لومړۍ فيصله کې په (لښ ـ لوښ) کې (لښ) فيصله سوی دئ خو په دريمه فيصله کې بيرته په (لوښ) باندي تعديل سوی دئ. په لومړۍ کې په (مونږ ـ موږ) کې (مونږ) فيصله سوی و ، خو په دريمه کې دواړه منل سوي دي. دغه راز په ټولو فيصلو کې (ږغ ـ غږ) دواړه شکله منل سوي دي. په لومړۍ فيصله کې د اروابناد الفت د کتاب په حواله د (شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خود ښاغلي بريالي د کتاب په ۱۱۲ مخ کې ورته کښل سوي دي (دواړه صحيح دي) خود دوهمي فيصلې په برخه کې يې د دغه اختلاف ته (دواړه) قيدنه دئ وراچولئ (۱۱۵ مخ) . زما لاس او س اصلي فيصلې ته نه رسېږي چې د دغه اختلافي روايت حقيقت ځان ته معلوم کړم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې فیصلو تول اختلافي موادراوړل دلته لازم نه دي اولوستونکي یې داروانباد ګل پاچاالفت په (لیکوالی ، املاءاوانشاء) نومي اثر کي او دغه راز دښاغلي عبدالکریم بریالي (د پښتو لیکدود) په نامه کتاب کي لوستلای سي. لکه وړاندي چي مي مثالونه راوړل ،په دغودوو کتابو کي راغلي فیصلي یو له بله توپیرسره لري .

دلیکدود په برخه کي ددې فیصلو تطبیقي اړخ په افغانستان کي تریوې اندازې عملي سوځکه چي یورازمرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجود و.خو ترکومه ځایه چي ماته معلومات سته په لرو پښتنو کي د آزادو مطبعو ستهوالي د دغو فیصلو په تطبیق کي خنډونه اچول او عملي اړخ یې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږ معاصر ژبپوه دوکتورزیار صاحب د دغو فیصلو ته د اهمیت په سترګه نه ګوري او وایي چي "پخوا به په پښتوټولنه یا پښتو مرکه کي داسي کارکېده چي لاس به پورته کېده ، که به دکندهاریانو لاسونه زیات شوه دکندهاریانو پښتو به شوه ، که به دننګرهاریانو دازیات وو ، دهغو به شوه. خو موږ د اکارپرېښوده ... زموږ له پښتو ټولني او بیا ستر انسان محمد ګل خان سره داتو پیرو چي هغوی لومړی غوښتل چي د لاس په پورته کولو اوریفرنډم له لاري یو ستندرډ لیکنی فورم پیدا کړي او په تېره بیا وزیر محمد ګل خان دخلکو په خولو کي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري ...." (۱۲)

په افغانستان کي د کره پښتوژبي دغورځنګ ترمنځ ته راتګ وروسته د پښتو ټولني په فیصلو کي لاسونه وهل سول او د(شو ، سو ، ...) فیصلي خوبې د پښتوستورو له خوا لاهم ماتي سوې. اوداکار ددې حقیقت ښکارندویې کوي چي دفیصلو پروخت درایو اتفاق نه و اود پوهاند زیار صاحب خبره پرځای ده.

د پښتو لیکدود په باب وروستۍ فیصله دباړه ګلۍ د سیمینار فیصله ده. دا سیمینار په ۱۹۹۲ع کال په باړه ګلۍ کي د پښتونخوا او افغانستان د مهاجرو لیکوالو په ګډون جوړ سو. د سیمینار د منځ ته راتګ زمینه د هغو ټولنیزو او کلتوري اړیکو له امله برابره سوه چي په افغانستان کي د ثوردبخولي(فاجعي) له خاطره پاکستان ته د افغانانو د ډله ییز مهاجرت وروسته دلرو اوبرو پښتنو ترمنځ ټینګي سوي وې. په دې سیمینار کي د تېرو فیصلو ځیني مواد تعدیل سول او د ښاغلي رفیع صاحب د خولې خبره ده چي په مجموع کي هغه لیکدود تر ډېري اندازې ومنل سو چي په افغانستان کي پالل کېدئ. داسي ښکاري چي د سیمینار له نتایجو سره ځینو پوهانو ،چي په سیمینار کي یې برخه نه وه اخیستې، په ځینو برخو کي موافقه نه درلوده. د پېښور نامتو لیکوال اروانباد قلندر مومند خوله لومړي سره د سیمینار پرضد و. ځکه ده خپل ځان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی لیکدود را ایستلی و او کتابونه یې (پټه خزانه فی المیزان او خیرالبیان او نور) هم په خپاره کړي وه. پوهاند دوکتور زیار صاحب دباړه ګلی فیصلو ته انتقادي نظرلري او لیکي چې په دې سیمینار کې ځیني منلي او عامي سوي سموني بیرته باطلي سوي دي. لکه" عربي ټول پورویيونه په اره بڼه لیکل لکه قمیص، طمع، شمط..نیم کانسونینټي (معدوله) واونه لیکل لکه په خله(خوله) ، ګټ (ګوټ) ... کې ، همدارنګه د پښتو اوږده یا مجهول (و) پرځای له پېښ (ضمې) او اوږدې یا مجهولې (ې) پرځای له زېر(کسرې) کار اخیستل لکه په ګمان (ګومان) ،رمان(رومان) او ګله(ګېله یا ګیله) ،ډموکراسي (ډېموکراسي) او له دې ټولو سره تر (ک) ، (ګ) غوره ګڼل چې یوبې سر وبوله کاردی ، ځکه دا خو کوم غبرګ ژبیز سېمبول نه دی چې کړۍ ور واچول شي او خوشې یو توری پر پښتو ابېخې(الفباء) ورسرباری شي چې هم تخنیکي ستونزه(ټایپ، کمپوز او پرینټ په اړه) را منځته کوي او هم اقتصادي او مهالي هغه."(۱۳)
دې سیمینار ته د زیار صاحب" ۱۲۲ معیاري آرونه" وړاندې سوي وه خو ونه منل سول چې دوکتور زیار له دې بابته خپل ناراضیتوب ښوولی دئ. (۱۴)
ډاکټر پالوال دباړه ګلی له دې فیصلې سره موافقه نه لري چې وایي په پښتو کې (مد) نسته. د پالوال صاحب په عقیده پښتو مد لري او ده دهمدې موضوع او یو لړ نورو خبرو په باب خپل دلایل په تفصیل سره پخپل نوي کتاب (معیاري پښتو- ۹۷ مخ)کې راوړي دي.
ښاغلی سرمحقق زلمی هیوادمل په دې برخه کې مصلحت آمېزه نظر ورکوي او لیکي:" ... کومې فیصلې چې د دې سیمینار په نتایجو مرتبې شوې د تطبیق ساحه یې د پخوانیو فیصلو په پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره دا خبره زیاتول غواړم، چې دا فیصلې ځیني تخنیکي مشکلات لري ، د دې لپاره چې د تطبیق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان، پښتونخوا (سرحد)او جنوبي پښتونخوا(بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانو یوه ډله بیا پرې غوروکړي ، هغه مشکلات او تخنیکي ګرانۍ چې پکې شته ، هغه پکې رفع کړي او بیا یې د تطبیق ساحې ته وړاندې کړي وروسته تر دې باید د پښتنو د بېلو بېلو سیمو او ثقافتي حوزو رسم الخطونه سره یووي."(۱۵)
ښاغلي هیوادمل دا تخنیکي ګرانۍ ښوولي نه دي چې کومې دي خود بیان له سیاقه یې ښکاري چې له فیصلو سره یې بشپړ توافق نسته.
د پښتو لیکدود په باب ځیني شخصي او انفرادي هڅې هم سوي دي لکه د شهید خان عبدالصمد خان لیکدو ، د وزیر محمد ګل خان لیکدود ، د قلندر مومند لیکدود او نور. خو د دې ټولو لیکدودو زني دعوی د مخترعینو تروفات وروسته ورتړلي سوي دي.
د لیکدود په ټاکلو کې زه داسي نظر لرم چې موږ باید د پښتو ږغونو (فونیمونو) له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیمبولونو پر ټاکلو فیصلې وکړو ، نه د تلفظونو په باب. د مثال په توګه پردې خبره باید توافق وسي چې اوږده یا مجهوله (ې) څه رازولیکل سي. په دې برخه فیصله سوې ده چې دوه ټکي دې سرپرسرورکړه سي. بس همدا فیصله ده. اوس که دژبې ویونکي په هرلغت کې د اوږدې (ې) اړتیا احساس کړي ، همدغه شکل به ورته راوړي. موږ که په لیکدوکې دا خبره فیصله کوو چې اوږده(ې) دې په پلانې کلمه کې استعمال سي ، دا دلیکدودسمونه نه ده ، بلکې د تلفظ اصلاح کول دي. د تلفظ اصلاح کول په فیصله نسي ترسره کېدلای بلکې دغه له پاره یواوږد تدریجي بهیر او مشخص ژبني او تاریخي شرایط برابرېدل لازم دئ. دلیکدود پرسرد اختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده اوزموږدژبې متخصصین ورته ډېره پاملرنه نه کوي. د پښتوټولنې په فیصله کې ویل سوي وه چې شو ، شم ، شي به لیکو ـ بخښل ، کښېنستل به لیکو ـ چې ، کې ، مې به لیکو ـ ږغ ، غږ به لیکو ، نورنو دهرچا خوښه چې هررازیې تلفظ کوي. سو ، سم ، سي یې تلفظ کوي او که بخل او کېنستل او که چې ، کي ، مي. ددې عجیبې فیصلې له مخې نوګویا د(ش) ګرافیم د(س) او ازهم ورکولای سي ،(ښ) چې په کوموتوروکې راغلی دئ ، دانګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي او مجهوله (ې) د معروفي(ي) کارهم ورکولای سي. د (ښ) او (ږ) په برخه کې دا خبره پرځای ده چې لیکلی ګرافیم باید په همدې شکل وي خوپه وینګ کې دې هره لهجه خپل دا په پام ونیسي ، ځکه دا دعین ګرافیم او فونیم بېلابېل تلفظونه دي. مګر د(سو) او(شو) په باب دا حکم چې (شو) به یې لیکو ، نوردهرچا خوښه چې څه رازیې تلفظ کوي ، یوه بې بنیاده خبره ده. ځکه (س) او(ش) دوه جلاږغونه اودوه سره بېل ګرافیمونه دي او پښتانه ددواړو په لیکنه اولوستنه کې هیڅ رازمشکل نه لري. دا به یوه ژبنۍ مضحکه وي چې (ش) به لیکو ، که یې څوک (س) تلفظ کوي ، پروانه لري. که دادیوې قاعدې په توګه ومنل سي نوآیا په نوروشین لرونکولغاتوکې به هم دا جراوړوي که یا ؟له بلې خوا چې لهجوته د تلفظ حق ورکول کېږي اود(س) او(ش) په تلفظ کې دوی خپل اختیارلري ، نوپه لیکلوکې ولې دا حق نه ورکول کېږي. که د تلفظ له پاره ددغه شان حکم په برخه کې ژبنی جواز موجود وي ، نوولې یې په لیکلوکې دغه رازجوازنسته. دا کارکه څوک دنه پوهېدنې له مخې کوي یا یې یودبل له مراعته کوي ،په دواړوصورتوکې زما په نظردژبپوهنې په اصولوکې یوناوړه بدعت دئ. ددې پرځای یې معقوله فیصله دا ده چې د کېنستل او کښېناستل دواړه شکله دې ومنل سي ، چې ـ مې ـ کې که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول ،همدا سې دې ولیکل سي اوکه یې په معروفه تلفظ کاوه د(چي ، مي ، کي) په شکل دې ولیکل سي. په دې صورت کې به نود الفبې یوه ګرافیم ته د تلفظ دوه بارونه ورپه شا سوي نه وي. په انګرېزي ژبه کې د همدې ضرورت له خاطره دئ چې colourاو color ـ labour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنیولیکنوکې کارېږي اوهم یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیکشنریو کې ثبت کړي دي. ما له همدې اسیته دانګرېزي ژبې داکسفورډ کوچنۍ ډیکشنرۍ (۱۹۹۸ع کال چاپ) لومړي خلور ردیفونه سرسري وکتل او یوزیات شمېر توپیري ثبتونه مې پکښې وموندل. که مې ټول ردیفونه کتلي وای ، د توپیري لغاتو شمېر ترسو وهرومرو اوښتئ. دا توپیري لغتونه مې دا سې سره طبقه بندي کړل:

هغه لغتونه چې بریتانوي او امریکایي لیکنه یې توپیر سره لري:

Arbor (US)	Arbour
Ardor (US)	Ardour
Armor (US)	Armour
Ax (US)	Axe
Behavior (US)	Behaviour
Caesarean(US)	Cesarean
Cesium (US)	Caesium
Caulk (US)	Calk
Cancel (US)	Cancell
Catalog (US)	Catalogue
Cecum (US)	Caecum
Cenobite (US)	Coenobite
Center (US)	Centre
Centerboard (US)	Centreboard
Centerfold (US)	Centrefold
Clamor (US)	Clamour
Color (US)	Colour
Colter (US)	Coulter
Cozy (US)	Cosy
Defense (US)	Defence
Disfavor (US)	Disfavour
Dishonor (US)	Dishonour
Distill (US)	Distil
Dolor (US)	Dolour
Drafty (US)	Draughty

هغه لغاتونه چې (Z) یې په (S) باندې اوښتی وي.

Apologise	Apologize
Atomise	Atomize
Authorise	Authorize
Baptise	Baptize
Bastradise	Bastradize

(c) ketabton.com: The Digital Library

Canalise	Canalize
Capsulise	Capsulize
Centralise	Centralize
Characterise	Characterize
Civilise	Civilize
Collectivise	Collectivize
Commercialise	Commercialize
Computerise	Computerize
Criticise	Criticize
Customise	Customize

د همدې څلورو ردیفونو رېبلابېل توپیري لغاتونه

Artefact	Artifact
Bale	Bail
Barracuda	Barracouta
Blather	Blether
Bogyman	Bogeyman
Bogy	Bogey
Band	Bond
Bodge	Botch
Bolt	Boult
Bragg	Brag
Berk	Burk
Caddie	Caddy
Calyk	Calix
Caravel	Carvel
Caster	Castor
Comb	Combe
Cony	Coney
Dene	Dean
Dyke	Dike
Despatch	Dispatch
Doily	Doyley
Drier	Dryer
Drily	Dryly

هیڅ انګرېزي ژبی له دې توپیري لغاتو څخه هیڅ یوه ته غلط یا معیاري نه وایي. د دواړو ډولونو ثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او كارول يې په ټوله معنا اختياري دي .
موږ كه د دوكتور زيار صاحب خبره ٌ ژبه د خلكو په خولو كي وراصلاح كوو ٌ، نو په دې هم بايد سرخلاص كړو ، چي دا بار مزله ته نه رسېږي. عملي او معقول حل يې هغسي دئ ، لكه ما چي بيان كړ. په دې صورت كي به له لهجوي اصطلاكا كو نو څخه هم خلاص سوي يو او په بېځايه ناندرو به مو وخت هم نه وي ضايع سوی .
لهجوي تلفظونه د هغو خپلو ويونكو ته پرېږدئ. كه يې د تغير اړتيا او شرايط برابر سول ،هرو مرو بدلون پكښې راځي. زما د خپلي مشاهدې له مخي د برش كاله وړاندې ماله خپلو پكتيا والو ټولګيوالو څخه د پوهنتون په ليليه كي د خور ، مور كلمات د خېر ، مېږ په شكل اورېدل. اوس يې هغوی پخپلو منځو كي لاهم نه سره وايي. د تلفظ دا سمېده د پښتو ټولني د فيصلو معجزه نه ده بلكي د هغو اجتماعي اغېزو نتيجه ده چي زما پر د غو ټولګيوالو باندي د نورو لهجو له پښتنو سره د ګډ ژوند له لاري پر ېوتلي وې.
د كندهار په پارسيبانانو كي زما د وړكتوب پروخت په (غ) باندي د (ق) بدلېدل په ټوله معنا عامه خبره وه. خو اوس دا تلفظ ترزياتي اندازې پوري په تېره بيا په نوي تعليم يافته نسل كي له منځه تللی دئ. نه كومه فيصله ترمنځ سوې ده او نه تلفظ په فيصلو باندي بدلون مومي.

۱) (خيرالبيان د كابل چاپ ـ سريزه ـ ۲۲ مخ
۲) (هماغه اثر ، هماغه مخ
۳) (بحرالعلوم د ديني عقايدو ، فرايضو ،نصيحتونو ، حكمتونو او اخلاقي ، تاريخي او عرفاني كيسو يوه منظومه مجموعه ده چي زيات وكم شل زره بيته كېږي. د دې كتاب يوازنۍ نسخه د مولف پخپل ليك د كابل په ملي آرشيف كي خوندي ده. لومړی برخه ،لس زره بيته يې د دې قلم چلوونكي له سريزې او حاشيو سره په ۱۳۷۳ هـ ش كي برابره كړې او په ۱۳۸۳ هـ ش (۲۰۰۴ع) كي چاپ سوې ده. په دغه كتاب كي دوست محمد ختک د خان د پېژندلو په باب وايي چي د محمد اكرم زوی ، د كرم خان لمسی او د زمان خان كړوسی دئ. په پښتانه شعراء د وهم ټوک كي يې زمان خان د زرنام خان زوی د پاينده محمد خان لمسی د عبدالقادر خان ختک كړوسی او د خوشحال خان كوسی بللی دئ. دوكتور عارف عثمانوف په خپل كتاب ٌ خوشحال خان ختک او د ده ادبي مكتب ـ ۱۸۱ مخ ٌ كي د مرحوم بېنوا د پښتونستان نومي كتاب د ۴۱۵ مخ په حواله ، زرنام خان د عبدالقادر خان زوی بللی دئ .
۴) (د دې كار مثالونه دا ن د پاسه دي او حتی نن ورځ چي د متن برابرولو اصول ټاكل سوي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولوژبو کي خپاره سوي هم دي ، د متونو برابرونکي د شاعر په لهجه کي لاس وهي او په اصطلاح معیاري کوي یې. د(په) پر ځای (پر) په ننباسي او برعکس یې لاهم. د عبد القادر خان ختک د یوان په کندهاري لهجه او د احمد شاه بابا ، میرزا حنان بارکزي ، شمس الدین کاکړ او... د یوانونه په یوسفزي لهجه خپروي .

۵) (زموږ لیکوال دا نوم د پښتو مرکه کاږي چي سمه به یې هم داده. خو موږ ته په کار ده چي د ځایو ، ټولنو او مرکزو په نومو کي لاس ونه وهو او د چا خبره معیاري یې نه کړو. دا کار مو بیا بل وخت دنو موړي عصر د پښتو ژبي په ګرامري څېړنه کي خطاباسي. ډاکټر پالوال په (خوشال خان) باندي د خوشحال خان ختک د نامه بدلول هم د شاعر په نامه کي لاسوهنه بولي او کړي یې.(وګ: معیاري پښتو ـ ۴۳۲ مخ(

۶) (رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ـ ۸۴ مخ ، ۱۳۲۱ ش ، کابل

۷) (په" رویداد لویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ۱۳۰۳" چي د پښتو وینا وو کومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کي د مرکي لیکدود کورټ په پام کي نه دئ نیول سوی.

۸) (ژبپالنه ـ ۹۳ مخ د پښتو مجلې لومړي کال د ۱۸، ۱۹ مخونو په حواله

۹) (د پښتو لیکدود ۱۰۴ مخ

۱۰) (ویښ ـ راز محمد ـ پښتو کتابونه ـ ۴ مخ ـ پښتو ټولنه ـ ۱۳۳۷ ش

۱۱) (پښتو کتابونه ۱۲ مخ

۱۲) (ښکلا مجله ـ خلورم کال ، دریمه ګڼه ، ۵۰ مخ .

۱۳) (د پښتو ژبي دو دي اړتیا او لاري چارې ـ ۸۴ مخ

۱۴) (ده د سیمینار افغان برخه والو ته په انک (طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي او ځیني نور پیښوري برخه وال یې د (شیخ العلماء) په لقب ټکولي دي (وګ: پښتو ـ پښتانه .... ، ۳۱۰ ـ ۳۱۱ مخونه)

۱۵) (تېر ماخذ ۲۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار ــ دژبي دمعياري کولواړتيااواړتيا

څرنګه چي مو پخپله ژبه کي د معيار تاکلو له پاره په ليري زمانو کي کومه تاريخي او مسلسله عنعنه نه لرو نو مجبوريو چي د نوروژبو د معيار ټاکلو جريان د خپلي ژبي د معياري کولو له پاره دلارښود په توګه لومړى زده کړو او بيا يې کوزده کړو.

ماته اوس سمدلاسه ددې امکانات سته چي د انګرېزي ژبې د معياريت پرهڅوباندي څېړنه وکړم او بيا د دغو هڅو په رڼا کي د پښتو ژبي د معياري کولو پرمسئله باندي وږغېږم. د دې څېړني په ترڅ کي به پخپله د معيار (Standard)مقوله هم لږ وډېر تشريح سي.

په اروپايي ژبو کي د معيار (standard)مفهوم په بېلابېلو معناو وسره ثبت سوئ دئ چي په هغو کي يې لږترلږه دوې اساسي معناوي تر نورو ډېري څرګندي دي. لومړى يې د نظامي سمبول مفهوم دئ چي په هغه کي بيرغ، مجسمه ډوله تصويرونه او نورراتلاى سي. دغه سمبولونه د جګولکړو پرسردوداني يا نوروځايو پرسرځوړندوي اوديوه معتبر مرکزي ځاى د ښوولو وظيفه سرته رسوي.دغه ځايونه دفوجيانود غونډ يدو مرکزونه څرګندوي لکه د پاچادوداني، دغتو اشرافو يا آمرينو د وداني نښانونه.د معيار يا ستنډرډ په دغه رازاستعمال کي د عموميت، يووالي اولږترلږه ديورازمتحد الشکل والي ژورمفهوم نغښتى دئ.

د معيار دوهمه معنا له لومړى څخه بېله ده. په دې معنا کي معيار ديوې اندازې يا وزن يوه نمونه راښيي. د مثال په توګه داوږدوالي د اندازه کولو فلزي ميله(نيم ګزى)، د ظرفيت د معلومولو لوښى،دوزن د ښوولو او سپينزه کتله(کاڼى) او نور.

يو بل معيار هم سته چي د اصل(original)په معنا د نقل (copy) په مقابل کي کارېږي. کاپي په ورځنيو چارو کي ديوه واحد د قانوني څرګندوني په توګه کارورکولاى سي خو اصل ته بايد وروستى اونهايي مراجعه وسي. په مثال کي يې د ليک اصل، د کتاب اصل،دفرمان اصل او نورراوړلاى سو.

په دې ټولو معيارو کي د اعتبار authoritative، عموميت commonality ، يووالي unityو متحد الشکل والي uniformity مهم مفاهيم په ګډه پراته دي.

په راتلونکو پاڼو کي به ولولو چي دغه مفاهيم څرنګه د " معياري ژبې" په اصطلاح کي په کار اچول سوي دي او په دې ترڅ کي به ووينو چي انګرېزي ليکوالو څرنګه د "معيار" اصطلاح له اوولسمي او اتلسمي پېړى څخه کارکړې ده او هم به دغه رازهغه هڅي وڅېړو چي په دې اړه د نونسمي او شلمي پېړى په ژبنيو انکشافاتو کي سرته رسېدلي دي. خبره به وار دواره پخپله د" معياري ژبې" راونښلو چي څه ته وايي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معياري ژبه څه ته وايي ؟

معياري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چي ديوه ژبني قلمرو په هره جغرافيايي سيمه کي دپوهېدلو وړ وي.معياري ژبه دادبياتو او ميډياژبه وي او دا ديوې ژبي هغه ځانګړې نوعه (variety)ده چي قانوني يا يوڅه قانوني دريځ ورکړه سوى وي. ويل کېږي چي دا ديوې ژبي صحيح ترينه لهجه (dialect) ده. معياري ژبه زياتره (هروخت نه) ديوه هيواد دپايتخت پرژبه تکيه لري.
دژبي دغه شکل په ځانګړې توګه هغوزده کوونکوته ورزده کېږي چي غواړي دغه ژبه زده کړي اود همدې ژبي ټول ليکلي متون هماغه دمعيارپه نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .
ځيني په نړيواله سويه منلي سوي ځانګړتياوي چي يوه معياري ژبه په تشخيص کېږي ، دادي:
ـ يومنل سوى قاموس ياقاموسونه چي ټول معياري سوي لغاتونه اودهغو املاء پکښې درج وي ؛
ـ يومنل سوى ګرامرچي دژبي ټول شکلونه ، قاعدې اوجوړښتونه پکښې ثبت سوي وي اوهم داخبره پکښې څرګنده سوې وي ، چي کوم شکلونه بايداستعمال سي اوکوم بايدنه سي ؛
ـ دتلفظ يومعياري اومنل سوى سيستم چي ويونکي ورته ديوه علمي اومناسب تلفظ په سترګه وګوري اودغه رازله سيمه ييزواغېزوڅخه پاک وي ؛

ـ يوه موسسه(institution) چي ددغې ژبي داستعمال چاري پرمخ بيايي اودهغې داستعمال دنورمونوپه ټاکلوکي واک (authority) ورکړه سوى وي.لکه دفرانسې اکيډيمي Academie francaiseيا رويال سپېنيش اکيډيمي Royal Spanish Academy چي صلاحيت لرونکي موسسې دي ؛
ـ ديوه داسې منشورياقانون سته والى چي دغې ژبي ته دهيوادپه قانوني سيستم کي رسمي قانوني ځاى ورکړي ؛
ـ په عامه ژوندکي (په محاکمواومقننه موسسوکي) ددغې ژبي کارول ؛
ـ دادبياتويومرکزدرلودل ؛
ـ په همدې ژبه باندې دمهمومقدسوکتابوژباړل چي دويونکوله نظره سپېڅلي اومعتبروي ؛
ـ په ښوونځيوکي دژبي دمعياري ګرامراواملاء تدريسول ؛
ـ بهرنيوزده کوونکوته دتدريس له پاره دژبي دغه ځانګړې بڼه يالهجه ټاکل.(١)

دمعياري ژبي منځ ته راتلل دبېلابېلوژبنيوتجويزونودبرياليتوب نمايندګي کوي. دهغې ټاکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنا لري، چې د هغو سیمو ژبه نور له ارزښته لوېدلې یا غورځول سوې ده، چې له دغه معیار سره توپیر لري. د دې خبرې بیا معنا دا ده چې په ځینو هیوادو کې د معیاري ژبې ټاکنه یوه ټولنیزه او سیاسي مسئله ده .

د مثال په توګه په ناروې کې دوې موازي معیاري ژبې سته. یوه یې Bokmal نومېږي چې تریوې اندازې پورې د ډنمارکۍ سابقې پر هغه سیمه ییز تلفظ باندې ولاړه ده چې پر ناروې باندې د ډنمارک دواکمنۍ پروخت رواج و ، او بله یې Nynrosk نومېږي چې دا بیا د لوېدیځې ناروې د لهجو له ترکیبه جوړه سوې ده. خو ایټالویان چې حتی تر ناروېژیانو زیاتې یو له بله مختلفې لهجې لري ، بیا هم یوه معیاري ایټالوي لري. عجیبه لا دا ده چې د ایټالویانو معیاري ژبه د روم پر لهجه باندې تکیه نه لري ، بلکې د فلورانس پر لهجه ولاړه ده. په اسپانیا کې هم معیاري اسپانوي د ماډرید پر ګړدود باندې نه، بلکې د ډېر لیرې شمالي ولایت Valladolid پروینا ولاړه ده. په ارجنټاین او یوروګوای کې بیا معیاري اسپانوي د دغو هیوادو د پایتختو یعنې د بونیس آیریس او مونتیویدو د لهجو پر بنسټ تدوین سوې ده.

معیاري جرمني بیا د یوه ټاکلي ښار یا سیمې پر اساس منځ ته نه ده راغلې بلکې د خوسوو کلونو په اوږدو کې یې انکشاف کړی دئ. د دغو خوسوو کلونو په اوږدو کې لیکوالو هڅه کوله ، دا سې را زلیکنه وکړي چې په یوه پراخه ساحه کې د پوهېدلو وړ وي.د ۱۸۰۰ ع کال تر شاوخوا پورې معیاري جرمني یوازې په لیک کې موجوده وه. په دغه وخت کې د شمالي جرمني او سېدونکو ته، چې د معیاري جرمني ژبې پر خلاف یې د ټیټې جرمنۍ ژبې لهجې ویلې ، معیاري ژبه لکه یوه بهرنۍ ژبه داسې ایسېدله او د خارجي ژبې په شان یې زده کوله. وروسته شمالي تلفظ د معیار په توګه و منل سو او په جنوب کې یې هم خپور و کېښ. ورپسې د Hanover ۲(په شان سیمو کې سیمه ییزه لهجه یو مخیزه مړه سوه .

په معیاري فینلینډي ژبه کې د لغاتو اساسي جوړښتونه زیاتره د لوېدیځې فینلینډۍ لهجې پر بنسټ جوړ سوي دي.

په یوناني ټولنه کې تر اوسه لا هم دویلو یوه معیاري ژبه نه ده را منځ ته سوې ځکه په یونان کې هره کمیونیټي خپل ځان پر نورو ګاونډیو ټولنو باندې د لرغونتوب ، وقار، ذکاوت او نورو ورتیاوو له مخې لوړه ګڼي. دوی تل د قدرت ، ثروت او نفوذ پر ګډې یو له بله سیالۍ کوي او دې ته حاضر سوي نه دي چې د حکومت تر قانون په ها خوا دې د ژبې قوانین هم ولري. (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنوبي اسیا کي د هندوستانۍ ژبي دوو معیاري لهجو ته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چي هغه دوې لهجې هندي ، د هندوستان رسمي ملي ژبه ، او اردو ، د پاکستان رسمي ملي ژبه او د هندوستان رسمي محلي ژبه ده. په نتیجه کي له هندوستاني ژبي څخه زیاتره هندي ـ اردو مراد وي.
نوري معیاري ژبي د برپرله پسې پېچلي اړخونه لري. د پاریس د فرانسوي ژبي تفوق د معاصر فرانسوي ادب تاریخ په اوږدو کي په پراخه اندازه منل سوی دئ او چا څه پکښې ویلي نه دي .
د بریتانیا په انګرېزۍ کي معیاري تلفظ د لندن ښار د ممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړ دئ او دغه راز د انګلستان د ښوونځیو د خصوصي بورډ پر sociolect باندي تکیه لري.

د امریکا په متحده ایالاتو کي د امریکایي انګرېزۍ بېلا بېل ډولونه سته خو عمومي امریکایي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زیاتره امریکایان په روانه توګه پوهېږي. په داسي حال کي چي د امریکا د متحده ایالاتو فیډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زیاترو امریکایي ایالتونو انګرېزي ژبه د رسمي دولتي ژبي په توګه ټاکلې ده او په هغو کي لوزییانا ، نیو مکسیکو ، هاوایي ، پیرتوریکو ، ګوام ، او امریکایي ساموا انګرېزي او یوه بله ژبه د رسمي دولتي ژبو په توګه غوره کړې دي. د شمالي ماریانا ټاپوګان درې رسمي ژبي لري.
عربي ژبه چي د پنځه ویشتو هیوادو رسمي ژبه ده او تقریباً دوه سوه او یا میلیونه تنه ویونکي لري ، د معیاري (ادبي) ژبي پر څنګ یې خورا ډېري سیمه ییزي لهجې ، چي عامیانه عربي (Colloquial Arabic) ورته وایي ، هم سته. د عربو په نزد ادبي عربي ، معیاري عربي (اللغه العربیه الفصحی) ده .له ادبي عربي څخه یې مراد د قرآن ژبه او په شمالي افریقا او منځني ختیځ کي د ډله ییزو رسنیو (میډیا) ژبه ده. په میډیا کي ټول لیکلي آثار ، کتابونه ، ورځپاڼي ، مجلې او رازراز اسناد راځي. عامیانه یا لهجوي عربي له کلاسیکي عربۍ څخه ټولي راپیدا سوي ملي او سیمه ییزي عربۍ دي چي په شمالي افریقا او منځني ختیځ کي د ویلو ورځنۍ ژبي دي. په د غو لهجوي ژبو کي ښه پوره اندازه ادبي آثار ، په تېره بیا ډراما ټیک ادبیات او شعرونه سته خو کلاسیکه عربي د ټولو عربي هیوادو رسمي ژبه ده او په ښوونځیو کي هم دا ژبه تدریس کیږي .

د هر هیواد تعلیم یافته عرب هم خپله سیمه ییزه لهجه او هم په ښوونځیو کي زده کړې ادبي عربي لږوډېره وایي. د عربي ژبي مصري ، مغربي ، شامي ، عراقي ، خلیجي ، اندولسي ، سوداني ، حجازي ، نجدي او یمني لهجې د یادوني وړ دي .
تر دې لنډو یادونو وروسته به هغه بهیر لږ څه په تفصیل سره بیان کړم چي د معیاري انګرېزۍ د منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ تر وخته په انګلستان کي تېر سوی دئ.
په اتلسمه پېړۍ کي د معیار اصطلاح د انګلستان په هغو ساحو کي ډېره کارېدله چي د ژبي په باب څېړني او بیانونه پکښېې کېدل. دې خلکو معیارته د یوه ژبني ارزښت په توګه کتل او زیاریې ایست چي دغه ارزښت تر لاسه کړي او په ټولنیزه توګه په رسمیت وپېژندل سي.

معیاریت دغه وخت تر زیاتي اندازې پوري د تصفیې او سوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ. سویفټ (Swift)، چي د اوولسمي پېړۍ د فیلسوف جان لاک John Locke نږدې معاصرو ، پخپل یوه وړاندیز کي د انګرېزي ژبي د تصفیه کولو غوښتنه وکړه او څرګنده یې کړه چي دا تصفیه به همېشنۍ وي. ده پردې خبره ټینګار کاوه چي ژبه دې تریوه ټاکلي حالته پوري تصفیه سي او بیا دې نو دغه حالت پخپله د یوه اعتباري معیار په توګه ومنل سي چي د هغه له مخي د ژبي ویونکو ته لارښوونه وسي. د ده د غه ټینګار د اتلسمي پېړۍ په زیاترو ژبنیو نظریاتو کي یوه مسلطه موضوع سوه.
د سویفټ په تعقیب لارډ چسټرفیلډ Lord Chesterfield د انګرېزي ژبي د سوچه کولو او وروستي ځل سمولو ډېر غږ وکړ. دغه راز یې څرګنده کړه چي ژبه باید د یوه معیار له مخي تصفیه سي چي بیا نو د یوې نمونې په توګه کار وکړي. چسټرفیلډ له دې امله ډېر خواشینی و ، چي تر هغه ګړیه پوري ولي انګرېزي ژبي کومه ټاکلې معیاري بڼه نه درلوده. خو په دې یې بیا زړه ښه و ، چي د معیار له نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کي د مقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه چي King James سر ته رسولې وه. د اتلسمي پېړۍ ګرامریان زیاتره په دې عقیده وه، چي د انجیل همدغه ژباړه ډېره ښه معیاري انګرېزي ده. په دغه مقدس کتاب کي کارسوي ژبي د وه رازه اعتبار درلود ، چي یو یې ژبنی او بل یې دیني و. پردې نظرباندې تر نونسمي پېړۍ پوري لا تر زیاتي اندازې پوري توافق موجود و .

هیجنسن Higgenson په دې باب لیکلي وه چي د انجیل انګرېزي په عملي توګه زموږ د ژبي معیاردئ په هغه کي د نورو زیاتو تاثیراتو تر څنګ د انګرېزي ژبي د ښوونې وسایل سته چي په پرتلېزه توګه یې د ده و نیموسوو کالو په اوږدو کي بدلون نه دئ موندلئ. هیڅ یوې اکاډیمۍ یا معتبري ډیکشنرۍ د دې توان نه دئ موندلئ چي دغه راز عام ستنډرډ دې منځ ته راوړي ، یا دې ملت ته دغه شان متحد الشکله لارښووني وړاندې کړي.
د هیجنسن په استدلال کي دوه ډېر مهم ټکي دادي چي د معیار دواړي معناوې پکښې په پام کي نیولې سوې دي. دی وايي چي د انجیل دغه ژباړه د انګرېزي ژبي معیار دئ او د دې معنا داده چي دغه معیار ته باید په اعظمي توګه مراجعه وسي. دی انجیل ته په دې خاطر هم د معیار په توګه قایل دئ چي هغه د یوې راغونډونکي او یو موټې کوونکي قوې په توګه کار ور کوي، د داسي قوې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه چي خلګ دیولړ ځانګړو ارزښتو پر شا و خوا باندي راغونډ په دلوته رابولي .(۴)
هغه څه چي مورږته په دې نظریاتو کي په زړه پوري دي ،دادي ،چي په هغه کي د معیاردواړه معناوي
په ګډه سره کارسویدي. معیارله یوې خوا د داسي یوه ارزښت په توګه راڅرګند سوی دئ چي
باید ترلاسه سي او بل وار بیا دیوه متحد الشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چي باید ترسره سي
. اوددې پرڅنګ دا خبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چي دلیکلو او ویلو ژبه باید سره پټلېس سي.
اساسي پوښتنه داده چي آیا له ژبني معیار څخه مراد یوه ځانګړې سطحه ده چي په لیکلې ژبه کي
ځان باید وررورسول سي او که یوه ځانګړې سطحه ده چي دویلو په ژبه کي باید ځان وررورسول سي ؟
د دغي سخرغوټې خلاصول په حقیقت کي یوه ډېره سخته ستونزه ده اوددې ستونزي دا وارولوله
پاره د هغو هڅو مطالعه ضروري ده چي د معیاري ژبي د اصطلاح د کارولو په برخه کي یې د نونسمي
او شلمي پېړۍ له ژبنیو څېړنو څخه څرک ایستلای سو. زه به په دې برخه کي هغه ستونزي وسپړم چي
په نونسمه پېړۍ کي انګلیسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه. په دې ستونزو کي یوه د لهجې
او ژبي د تشخیصولو ستونزه وه اودا داسي یو مشکل و ، چي حلېده یې اسانه کارنه و .

په انګلستان کي دانګرېزي ژبي د معیاري کولو د هلو ځلو په وخت کي دلهجې مسئله یوه جدي
موضوع وه. د هغې د اهمیت او په معیار تاکنه کي وهغې ته پاملرنه د معیاریت د خوځښت دبرخه
والو په لیکنو او ویناوو کي ډېره توده مسئله وه. مایکل جان (Meiklejohn) خو حتیٰ "ژبه یوه لویه
لهجه ګڼله او لهجه یې یوه کوچنۍ ژبه بلله."(۵).

امریکایي ژبپوه ډوایټ ویټني (W.Dwight Whitney) خو لا دلهجو په برخه کي نورهم پر مخ تللی
دئ او وایي" په رښتیني معنا سره هرفرد د بل فرد په نسبت بېله ژبه وایي. دژبي هرویونکی په تلفظ
او دلغاتو په درک او استعمال اودغه راز دژبي په ګرامریت grammaticality کي فردي
پېچلتیاوي او ځانګړتیاوي individual quirks & peculiarities ، لري ... د هر یوه مفکوره ،چي
دلغاتو د استعمال له مخي یې وړاندي کوي ، له بل یوه سره توپیرلري. په دغه توپیر کي دده
دکرکټر، پوهني او احساساتو ټول فردیت شامل دئ."(۶) خودویټني نظریاتو هم جدي تناقضات
درلودل. که دده له دې نظرسره ، چي ویل یې هرفرد د بل فرد په نسبت بېله ژبه وایي ، موافقه سوي
وای نو دیوه هیواد د واحدي ژبي درلودل خوبیخي له امکانه وتل. دیوې واحدي او متحد الشکله
ژبي دپلویانو سر هم په دغو توپیرونو باندي ښه خلاص و. دوی هڅه کوله چي د دغي ستونزي له پاره
یو منلی حل پیدا کړي. دلهجو له پامه ایستل او نفی کول د مسئلې حل ورته نه ښکارېدئ. د دې
معضلې لومړی حل دا و ، چي دژبي یو بشپړ قاموس تدوین سي چي په هغه کي د ژبي ټول موجوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېرمه دهغې له تلفظ سره یوځای خپره سي. دمخه تر دې چې دغه رازیو قاموس برابرسي ،
دانګرېزي لهجویوه ټولنه جوړه سوه (۱۸۷۳ع) چي English Dialect Society نومېده او پـــه لنډ
ډول يې (EDS) بلله. ددې ټولني هدف دهغو لغاتوراغونډول وه چي نور ورته په معیاریت باندي
قایل نه وه. ددې پرڅنګ یې دغه لاندي اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:
ـ دټولو هغوکسانو چي دانګلستان په محلي لهجوکي مطالعه کړې وه او هغوکسانو چي دمحلي
انګرېزی له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛
ـ دیوه عمومي مرکزدجوړېدوله لاري دمحلي لغاتودراغونډونکو دکارونوخوندي کول ځوترهغه
وروسته دټولو دغولغاتودثبتولوله پاره موادبرابرسي ؛
ـ دبېلابېلو هغوډیکشنریو (collections of Provincial English Words)بیا چاپول ، چي
نادري موندل کېدلي یا په لږتېراژ چاپ سوي وې ؛

ـ دهغوسیمه ییزو لغاتو دمجموعوچاپول چي په هغه وخت کي یې خطي نسخې موجودي وې ؛

ـ دلغاتودغونډونکو ،زده کونکواوټولو هغوکسانوله پاره د اطلاعاتي منابعو ماخذونه برابرول
چي په دې برخه کي عمومي یا ځانګړې دلچسپي ولري. (۷ (
له دې کارسره دپوهانوعمومي دلچسپي پیدا سوه. ماکس میولر (Max Muller) ترادبي ژبي
پرلهجوباندي کارته دلومړیتوب حق ورکړ او وې ویل:
"... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي... دژبي واقعي اوطبیعي ژوندله هغه استبداد سره سره، چي
دکلاسیکواوادبي اصطلاحانوله خوا سوی دئ ،دهغې په لهجوکي دئ...". (۸). دماکس میولر
نظریه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظریاتو یوه برخه د ستینډرډ ژبي دپلویانود کارپه
بهیرکي دمنلو موقع وموندله .
چي خپلي خبري سره رالنډې کړم دستنډرډژبي دمنځ راتګ جریان په پای کي بري ته ورسېدئ
او دWest Saxonلهجه دمعیاري ژبي له پاره اساس وګرځېد او داکسفورډ ډیکشنری په برابرولو
سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .داډیکشنري دمعیاري ادبي انګرېزی له پاره یوه تیوریکي منبع سوه.
موریس R.Morris ولیکل: "زموږ او سنی معیاري انګرېزي په لومړي سرکي یوه سیمه ییزه لهجه
وه ،چي ترټاکلو شرایطولاندي د یوې ادبي ژبي پوړته ورلوړه سوه. داشرایط نورولهجو ته میسرنه
ول."
ددې بحث په پای کي بده نه وي چي ووایم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارینه په سلوکي
۶۲ او ښځي په سلوکي ۵۰ دلیک لوست په نعمت نازول سوي وه (د۱۸۴۰ احصائیه). دا سلنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(فیصدي) دهماغي پېړۍ په پای کي په سلوکي ۹۷ ته لوړه سوه(۹). دا احصائیه موږ ښتنو ته بایدراوښیي چي ژبني معیارته رسېدل دلیک لوست دسطحي څومره لوړېدل غواړي .

۱) (له Wikipedia دایره المعارف څخه دانټرنیټ په مرسته.

۲)(دهانوورا وسېدونکي دلومړي جورج له وخته بیا د ویکټوریا تر زماني پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .

۳) (حاشیه:ټوني کراولي ـ ۱۰۷ مخ

۴)(دانجیل دغي ترجمې ته ژبپوهانو په هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان دقرآن عربي ته دادبي او معیاري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظرد ژبي دمعیارتیا کلو په ستونزمنه لارکي دیوه توافق له پاره ډېره ښه زمینه برابره کړې وه .

۵) (ټوني کراولي ـ ۸۱ مخ

۶) (ټوني کراولي ۸۱مخ

۷)(ټوني کراولي ــ ۸۹،۸۸ مخونه

۸) (هماغه اثر ــ ۹۰مخ

۹) (وګ: ټوني کراولي ۸۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبي دمعياري کولوهڅي څه وخت پيل سوې؟

ددې هڅو هدف دژبې معياري کول و، که د ليکدود؟(۱)

زموږ څېړونکي چې کله د پښتوژبې د کلتوري کېدلو لوړه و ژوره مطالعه کوي، نو په عمومي توګه يې له بايزيد روښان څخه رانښلوي. وروسته د خوشحال خان او عبد القادر خان نمونه اخيستل کېږي او د هغوی له خوا دلغت جوړوني هلې ځلې د پښتو د معياريت د تاريخي ځنځيريوه کړۍ ګرزول کېږي. بيا نو د پير محمد کاکړ معرفت الافغاني او وروسته بيا د امير شير عليخان پښتو بولۍ او عسکري او دولتي نومونه او د هغه په تعقيب مرکه د پښتو، پښتو ادبي انجمن او په پای کي پښتو ټولني ته وار رسېږي. څرنګه چي زموږ په څېړنو کي د پښتوژبې د صيقل کولو او سمولو هڅه تر ډېري اندازې دلغت جوړوني پرعمليه باندي حواله سوې ده، ځکه نو په دغه ټول تاريخي او ادبي جريان کي په جوړوسوو لغاتو پسې ځراغ و پلټه را اخيستل کيږي او که هورې پر ځينو داسي کلماتو باندي سترګي ولګېدلې، چي په لومړي وار ليدلو سره څوک د جوړوسوو لغاتو خيال پر کولای سي، نو همدا کار د ژبې د توحيد ولوله پاره يو تلاښ بلل کيږي. دا چي دا لغتونه به په رشتيا سره د يوه تاريخي او ژبني ضرورت له مخي جوړ سوي وي او کنه تر دغه وخت پخوا به هم په ژبه کي موجود وه، يوه مسلکي څېړنه ده، چي زه به يې د خپل صلاحيت په حدودو کي وروسته يو څه وشنم. دلته دومره وايم چي که د دغو لغاتو نوې جوړونه ثابته هم سي، هغه بايد د پښتو پالني او پښتو روزني په حساب کي درج سي، نه د پښتو معياريت په جمع و خرڅ کي.

دا مير شير عليخان د وخت پښتو نوموني د هغه امير له خوا په هيواد کي د نوي مدنيت او يوه منظم دولت د جوړېدو له پاره د عمومي پلان يوه کوچنوټې کړۍ ده او په رشتيا سره هم بايد د نوموړي امير په محاسنو او هيواد پالو هلو ځلو کي وشمېرل سي. دده دا کار د پښتو پالني يوه ستره نمونه ګڼل کېدلای سي.

مرکه د پښتو دا مير امان الله خان د وخت يوه وطنپاله او پښتو پاله هڅه ده. ددې مرکې يو ازني چاپي آثار(يو ازينۍ پښتو) او(پښتو پښويه) ده. يو ازينۍ پښتو د سوچه توب له هغه نړيوال تمايل سره په تړاو کي منځ ته راغلې ده، چي دا ماني عصر د ملي او مشروطه غوښتونکو مبارزو مخکښ ارواښاد علامه محمود طرزي په عثماني ترکيه کي د تورکي نيشنليستانو له مبارزو څخه اخيستي او افغانستان ته يې راوړی و. په هغه وخت کي تورکي ملتپالو له عربي او فارسي ژبې څخه د خپلي ژبې د پاکولو خوراغښتلې خوځښت راپيل کړی و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوازینی پښتو په سرکي د مرکي د مشر" خادم العلماء عبدالواسع قندهاری" په قلم داسي لولو : "داخبره وهریوه ته ښکاره ده چي د هر تبر ژبه خوخپلنی نسی اولیک او لیکی په خپله ژبه نسی لوړتوب اوپوره والی نسی درلودلی اودپردی له اړی نسی وتلای ... دادی نن ورځ چی لومړی پک دپښتانه دټولواکی بلل کیږی مشرباداردپښتانه (الغازی امیرامان الله خان) چی په کلو زوی او په پوهانده پلارد تیرسوو او اوسنیوپښتنودی په دی رازد لوړتابه دخپل تبراو د ودانی دخپلی مینی پوه سو چی دتوری مټ د کښی بی مټه نه ځلیږی اوپردی کټ تر ننګړی شپی دی نه خپلیږی اود هیڅ اولس میړانه دبل په ژبه پرټوله مځکه نه خپریږی نویه وتبری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی خپله ژبه بشپړه سی اوپه ټولواکی اوټولواکي کی دی بله ژبه نه ښوری .... " (۲)
داهځي د کاغذ پرمخ پاته سوي او په هماغه کابل کي لا هم دپښتنو لیکوالو (برهان الدین کشککی) له خوا ونه پالل سوي چي تفصیل به یې تاسي دپښتنودسوچه توب په برخه کي ولولئ.
د پښتومرکي پښتوپښویه اویوازنی پښتودپښتوپالني یوه مخلصانه هڅه وه اوداماني عصردپښتوپالني یوثبوت دئ. دهغه وخت پښتنو د راوېښولواوخپلي ژبي ته دپام اړولوله پاره یوتلاښ وخو د پښتوله معیاریت سره یې تړل داوسني نسل له ذهن څخه راوتلی قضاوت دئ ځکه ددغي مرکي نوم (مرکه د پښتو) پخپله لا هم غیر معیاري اود پښتوګرامرله اصولوسره مخالف دئ .

تردې وروسته چي دپښتوادبي انجمن دکندهارد منورینو اودتنظیمه رئیس محمدګل خان مومند په اراده منځ ته راغئ اودده په حضورکي یې دپښتولیکني کومه لارتعقیبوله ، هغه لارپخپله دوزیرصاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه او په (پښتوسیند) او(دپښتوژبې لیار) کي یې خپله راایستلې لارتعقیب کړه. دپښتوادبي انجمن دپښتود عامېدلو اورسمي کېدلوپرلوریوه هڅه وه نه دمعیاري کولو. دژبپالني ښاغلي مولف دپښتوادبي انجمن دنشراتي اورګان(پښتو) مجلې له یوه پاراګراف څخه داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویا ادبي انجمن غوښته پښتویې معیاري وي (۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي:" ... دمحترم کتونکودلوړنظرڅخه پټه نه ده چی په نوروژبو کی معارف په کافی اندازه سره لیکلی شوی دی ، چی دعوامودضرورت اوغوښت یی په پوره دی... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه اوذخیره موجوده نه ده چی دعوامو ضرورت دی پوره کی نوبه ضروری وی چی انجمن دی په خپله مجله کی زیات مخ دعمومو ورونو داذهان اوعلمیت وګوری چی د(کلم الناس علی قدرعقولهم) پرمعیار برابره وی چی شکوه دګران والی اونه پوهني ځنی پیدا نشی.... " (۴)
په پورتني پاراګراف کي د(معیار) کلمه د(کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او معنايې دا چې د مجلې نشرات دي د دغې مقولې پر معيار برابروي يعنې ساده دي وي. دلته يې دژبې د معياري توب مسئله په پام کې نه ده نيولې .
د پښتوژبې له پاره د يوه واحد ليکنې معيار منظمه هڅه د کابل د پښتو ټولنې له جوړېدو سره رامنځ ته سوې ده. په تېره بيا کله چې په ۱۳۳۳ ش کال د پښتو ټولنې په اهدافو او وظايفو کې يو ژور بدلون راغى او د نويو وظايفو په لړکې يې د پښتو ژبې د لغاتو او قواعدو تدوين ، د ضرورت له مخې د نويو اصلاحاتو او لغاتو وضع کول ، ادبي او لغوي څېړنې او د پښتو په لساني علومو پورې مربوط آثار ليکل او خپرول شامل سول.(۵). د پښتو ټولنې دا هڅه د ليکنۍ ژبې د معياري کولو لو مړنۍ هڅه ګڼل کېدلاى سي. تر دې وړاندې چې د پښتو مرکې ، پښتو ادبي انجمن څه کار و نه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالنې او پښتو روزنې او د ليکدود د يووالي له پاره هڅې ګڼل کېدلاى سي. خو له بده مرغه پښتو ټولنې و نه سواى کولاى چې د ليکنې معيار مسئله تر (سو) او (شو) په هيسته پر مخ بوزي. د پښتو ټولنې په پيشنهاد سوو مادو کې د ليکدود د يووالي پر سر فيصلې سوي دي نه د ژبې د معياريت پر موضوع ، وروسته له ليکوالو څخه د ليکدود يووالى او د تلفظ يووالى ګډ سوى دئ .

د پښتو ټولنې د کاواکو هڅو پر څنګ له نن څخه زيات و کم پنځه ويشت کاله وړاندې د يوازنۍ کره ليکنۍ پښتو په نامه يو بهير راروان دئ چې پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار يې د تاداو اينبوولو ادعا کوي او وايي چې د غه بهير د نو موړي په اراده ، نوښت او فعال ګډون سره راپيل سوى او تر اوسه پر مخ وهل کېږي. د څو کلونو راهيسې چې پر افغانانو باندې د نورو بدمرغيو پر څنګ د پوهانو او عالمانو د نه جبيره کېدونکې مرګوڅپې راماتې دي ،او د افغانانو په تېره بيا د پښتنو ډېرې ستري هستۍ د مرګي غېږته تللې دي ، او س د يوې پښتو له بهير سره د نورو پوهانو او د پوهنتون د استادانو او داکاډيمۍ د غړو نو مونه هم تړل کېږي ؟! دا حرکت لږ موافقين او خورا زيات مخالفين لري چې زما د همدې کتابګوټي په ترڅ کې به تا سي د هغه په باب بېلا بېل نظرونه ولولئ .

۱) (د مخه تردې چې د پښتو ژبې د معياريت په برخه کې وړغېږم ، د يوه ټکي يادونه ضروري ګڼم او هغه دا چې زموږ پښتنو څېړونکو دوې خبرې سره ګډې کړي دي او هغه د پښتو ژبې پالنه او د معياري پښتو ټاکنه ده. زموږ څخه د ژبنې فعاليت د غه دوې برخې ګډې سوي دي او زه به په دې بحث کې د نورو موضوع ګانو پر څنګ پر همدې برخه هم رڼا واچوم .
۲) (بينوا ـ عبدالروف ـ پښتو روزنه ـ ۱۴۲ ، ۱۴۷ مخونه ـ د پښتو څېړنو بين المللى مرکز ـ کابل ـ ۱۳۵۷ ش .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه رازوګ: ژبپالنه ـ ۸۷ مخ ديوازنۍ پښتود ۲ ـ ۷ مخو په حواله
۳) ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
۴) ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
۵) پښتو کتابونه ۱۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعیاري لیکني پرهڅوباندي دنیولوګیزم هښمه

په ژبه کي دنوو لغتونو جوړول له باباادمه تردې دمه پوري یو معمول دوددئ.
دنووا ختراعاتو اوکشفیاتوو اونوومفاهیمولپاره هرقوم اود هري ژبي ویونکو نوي لغتونه جوړکړي دي. زما په نظرد" وعلم ادم الاسماء کلها" (البقره سوره ۲آیت)څخه به هم مراد همدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولولپاره په ننۍ ژبپوهنه کي دنیولوګیزم یانیولوجیزم neologismاصطلاح کارېږي.نیولوګیزم هغه لغت، اصطلاح یا عبارت ته ویل کېږي چي نوی جوړسوی وي اوزیاتره پریوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي یایوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنګ ورکوي.نیولوګیزم دا ختراعاتو ،نوو پدیدو یاهغوزړو مفاهیمو د پېژند لوله پاره ګټوردئ چي په یوه نوي کلتوري قرینه کي واقع سوي وي. د نیولوګیزم یومثال e-mail دئ چي موږېې په مدني ټولنوکي د انټرنیټ په برکت له نامه سره ډېر اشنایو. دتعریف له مخي هر نیو لو ګیزم بایدنوې بڼه ولري خو کله کله په مستقیمه توګه ځانګړو اشخاصو ، نشراتو اویا یوې حادثې ته منسوب وي. د نیولوګیزم اصطلاح د اتلسمي میلادي پېړۍ په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړۍ د پیل تریو څه وخته پوري لا د" نیولوګیزم" لغت پخپله نیولو ګیزم و .
دطب دعقلي وعصبي ناروغیو په څانګه (سایکیاټري (psychiatry کي دنیولوګیزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کارېږي چي یو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته یې بل څوک په معنانه پوهېږي.(۱) په کوچنیانوکي دغه رازپېښه غیرعادي نه ده خو په لویانوکي دغه رازکلمات ترخولې راایستل دافکارودبې نظمۍ یوه نخښه ده چي دشیزوفریني schizophreniaپه شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمایندګي کوي.
دنیولوګیزم کلمات ترخولې راایستل کله کله دماغزودسټروک stroke یادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسیته هم پېښېږي. په دغه وخت کي دناروغ ژبه ګنګوړه سي اونامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سایکیاټري کي ورته نیولوګیزمونه وایي.

په الهیاتوکي هري نوي نظریې ته په نسبي توګه د نیولوګیزم په سترګه کتل کیږي اونیولوګیسټ دعقایدود سیستم په برخه کي نوښتګرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودودیزو روحانیونو په نظر بیازیاتره مرتداوورانکارګڼل کېږي(۲ .)
که دژبود جوړښت جریان ته په ځیروکتل سي نو هرلغت به یووخت نیولوګیزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نیولوګیزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه کرزېدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیولوګیزمونو رواجېدل زیاتره دخبري او اطلاعاتي رسنیو (media)پرلاس سرته رسیږي .
دژبو ماهران کله کله له نیولوګیزمونو سره له دې اسیته مخالفت کوي چي دنومړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوا لغت موجود وي. دغه راز مخالفت دغیرماهرو اشخاصو له خوا هم سرته رسیږي او هغوی نیو لو ګیزم وژبي ته سپکاوی ګڼي .
نیولوګیزمونه عموماً د ساینس ، سیاست ، تجارت او اعلاناتو په برخه کي ډېر رواج لري. په انګریزي ژبه کي دځینو ادبي کتابو او دهغوی د لیکوالونو مونه دنیولوګیزم په توګه کاریږي او کله چي د دغه کتاب یاد هغه دلیکوال نوم په ورځنیو محاوروکي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي یې په یوه خاصه معنا باندي تعبیروي .
دنیولوګیزمونو په رواجولو کي که له سمتي دلچسپیو ، لهجوي لوړتیا غوښتنو او سیاسي تمایلاتو څخه کار وا خیستل سي ، پخپل مقابل کي یې مخالفتونه رازیږي .مګر که دیوه سالم جریان په توګه تطبیق سي ، په ژبه کي یې دپاته کېدلو او منلو چانس ډېر سته. خو دا حقیقت مو باید تل په پام کي نیولی وي چي له نیولوګیزمونو سره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره دخواخوږۍ په انګېزه کیږي. که له هغه څخه یوه سیاسي او سمتي موضوع جوړه سوه ، ترګټه یې تاوان سل واره زیاتیږي .
په افغانستان کي دپښتوژبي درواجولو او کره کېدلو جریان له هماغه پیل څخه په نووجوړوونو راشروع سو ،ځکه نوزمونږ دزماني لیکوالو چي کله دپښتوژبي دمعیاریت پرتاریخي سیرباندي څه کښلي دي ، نو دمعیاریت له پاره هڅي یې له هغو تلاښونو سره تړلي دي ، چي په پخواکي دپښتنو له خوا دمعیاریت له پاره نه ، بلکي دیوه یابل مقصد په خاطر ترسره سوي دي. دې ذهنیت دومره ریښه ځغلولې ده چي دکره لیکنی پښتو بنسټګریې لاهم دې ته اړ ایستلی دئ چي پخپل نوبت را پیل سوي خوځښت له هغو شعوري او غیرشعوري ژبنیو بدلونو سره ونښلوي چي ترده وړاندي په بېلابېلو انګېزو منځ ته راغلي دي. ددې نښلوني تیوریکي تاداو له دغه تصورسره تړلی دئ ، چي د معاصر معیاریت هڅه پخپل ذات کي هم پرلغت جوړونه ولاړه ده او دکره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کاردنیولوګیزم پالنه ګڼل کېږي. ددغه ذهنیت دتوجیه کولو په خاطرهڅه سوې ده چي دپښتو ادبیاتو او پښتو ژبي په پخواني بهیرکي هم د نیو لوګیزم څرکونه وموندل سي څوله دې لاري دلغت جوړوني نني جریان ته تاریخي تاداو جوړکاندي. دوخت په نرخ باندي دپخواني ادب او ادیبانو دذهنیت او افکارود تعبیرولو نور مثالونه هم سته(۳ . .)

په دې لړکي ویل کېږي چي امیر کروړجهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول. خو دې نظرته چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري خوشبینۍ سره هم وکتل سي نوبه یې نتیجه دا راووزي چي دا نظرپراټکلو نوباندي ولاړ یو نظردئ. البته له دې څخه انکارنه سي کېدلای چي دامیرکروړپه ویاړنه کي دا سي لغات سته چي د جوړو سوو لغاتو نوم پرا یښوول کېدلای سي او که جوړوني هم وي ، ډېري طبیعي جوړوني دي . خوودې طبیعي پېښي ته دیوه شعوري حرکت رنګ ورکول یوه دا سي خبره ده چي اثبات به یې یوازي له دغي ویاړني څخه مشکل وي او نورو اسنادو ته به اړتیا ولري. ځکه دا معلومه نه ده چي آیا دغه ترکیبونه چي د امیر کروړ په ویاړنه کي راغلي دي،دده تر ویاړني دمخه هم په ژبه کي موجود وه او که دده خپلي جوړوني دي. ترڅو چي دامیرکروړ دعصریا تر هغه دمخه او وروسته مواد موندل سوي نه وي ، پردغو لغاتو باندي د نیو لو جیزم د توجیه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري. د امیر کروړ ویاړنه بې له شکه د پښتو ادبیاتو ډېر لیري څرک راکوي. خو په هغه وخت کي پښتو ژبه خولاڅه ، چي نوري نزدې ګاونډۍ ژبې لاهم په دې موقعیت کي نه وې چي دمعیار ټاکلو اړتیا دي ورته مطرح سي .

پوهاند زیار صاحب یو ځای دامیرکروړپه ویاړنه کي د ستایوال، دریځ ،هریوال، مخسور، پېژندوی، پلن، زړن... لغتونه" یوه ادبي بشپړه تړوني (مصنوعي) ویي جوړونه یانیولوجیزم" بللی دئ (۴) خوبل ځای یې په شک سره څرګنده کړې ده چي "ګمان نه کوم چي امیرکروړبه (اتل) له ځانه جوړکړی وي ، امکان لري (دریځ) یې جوړکړی وي." (۵)له دغه شان تذبذب سره به موږڅرنګه وکولای سو امیرکروړ دنیولوګیزم په لارویانو کي ودروو.
ددې جریان دلیکني په لړکي د روښان پیرپه لاس دلغت جوړوني کار ته هم اشاره سوې ده. په خیرالبیان کي رشتیاهم بایزید روښان دعربي اصطلاحاتو او لغاتو له پاره پښتو معادلونه راوړي دي . د روښان پیر دا کارکه دپښتو د سوچتابه او پښتو پالني له پاره دهڅو په مطالعه کي راوړه سي ، لا یوه خبره ده ، خودنوو لغاتو په جوړونه کي یې ځکه نه سو راوړلای،چي دا لغات خوټول دپښتو خپله زېرمه او تر روښان پیر وړاندي هم زما یقین دئ چي موجوده وه او روښان پیرله خپل ټولنیز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي او استعمال کړي دي. علامه رشاد(رح) دخیرالبیان لغتنامې ته پخپله سریزه کي وایي چي" ددې کتاب له لیکني څخه څلورسوه کاله تېرسوي دي. ځیني لفظونه یې زماني غرابت لري او اوس یې دمعناوو موندل لوستونکي هرومروپوښتني او ګروېږني ته اړباسي.

له بلي خوا دمولف کورنۍ دوزیرستان په "کاڼي ګرام" کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سیمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی. دده لهجه دهغه وختني مسیدو(مسعودو) او وزیرو لهجه ده. په دغه لهجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اوس هم ځیني داسي لغتونه او محاورې سته چي ترهغې سیمي دباندي پښتنو ته یې پوهه آسان کار نه دی." (۲)

علامه استاد که دروښان پیر په فرهنګي هڅوکي دلغت جوړولو څرک موندلای وای ، هرومرو یې بیاناوه .

ښاغلي رفیع صاحب په خپل خوندور کتاب ژبپالنه ـ کي چي د روښاني ادب له ځینو قلمي نسخو څخه یو لړ کلمې (تهت سر ، خسلتونه ،زرور، هرس ، بسات، غلت، الفاز...) را اخیستي دي او پرهغو یې د مفغنو کلمو خیال کړی دئ،ماته د روښاني ادب دلارویانو له خوا یوه ارادي هڅه نه ښکاري،بلکي د خطاطانو د بېسوادۍ نخښه یې بولم. دغه راز بېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .

د دغه شان ارادي او د قافیوي ضرورت له مخي تصرف یو مثال د میرزا حنان بارکزي او حمید مومند په دېوانو کي مالوستی دئ ، ښایي نور هم وي.حنان وایي:

په لویي د زماني خوشي غلط سوم
لکه دود پر سر د اور د رومي عبس
)دېوان ۴۲ مخ د محمد معصوم هوتک په زیار(

حمید وایي:

د مظلـــــوم د آزارغشی رسالګی
هیڅ ګوزاریې خطانه د رومی عبس
)دېوان ۱۲۵مخ(

خوشحال خان خټک چي پخپل یو شعرکي د کال د میاشتو مخي ته پښتو ترجمې راوړي دي ، هم دده خپلي جوړوني نه دي (۷) بلکې د حمل ، ثور ، جوزا ، .... پښتو نومونه دي چي په خلکو کي یې له پخوا څخه دود درلود . دی پخپله هم وایي چي دی دد ې نومونو پښتو معادل راښیي:

چې "دلو" ، "حوت" وایی یو "بهمن" بل" اسفندار "کړه
پښتو له مـــــــانه واوره یو "بوکه" ، دوهم "ماهی"

که دا نومونه د خوشحال خان خپلي جوړوني وبولو نو معنا به یې دا وي چي په پښتو ژبه کي د خوشحال بابا تر وخته پوري (وري ، غوایي ، زمري ، تله ، لړم ، لینده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجود نه وه . دا خبره خو به هیڅوک ونه مني چي دا حیوانان او خزندې او نورشیان په محیط کي هم نه وه . هرومرووه . نو څه به یې بلل ؟. آیا دې موجوداتو په محیط کي خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود درلود خو نوم یې نه درلود چې خوشحال خان مجبور سو ، نو مونه یې ورته جوړ کړل ؟ ! دا خبري تولې د منلو نه دي .

دامیر شیرعلیخان دوخت پښتو بولۍ او یو لړ پښتو نوموني موږ د دغه وطنپال امیر په پښتو پالنه کي شمېرلای سو نه د پښتو د معیاري کولو له پاره یو تلاښ . دغه وخت امیر د یوه منظم لښکر د جوړولو په فکر کي دئ او د لښکر جوړول د هغو اصلاحاتو په سر کي راتلل چې ویل کېږي امیر شیرعلي خان د سید جمال الدین افغاني په مشوره را نښلولي ول (۸ .)

ددې لښکر د جوړولو له پاره مقرري او کتابونه له انګرېزۍ څخه په فارسي ترجمه سول چې (شرح قواعد پیاده ګان پلتن) ، (کتاب قواعد رساله) او (کتاب قواعد پلتن) نومېږي . ددې کتابو ژبه فارسي ده خو بولۍ او عسکري اصطلاحات یې پښتو دي.

دوکتور حسن کاکړ لیکي چي دامیر شیرعلیخان دوخت پښتو نوموني دامیر عبد الرحمان خان په وخت کي نه دي پالل سوي او" امیر عبد الرحمن په دغه اهمال سره په دولتي چاروکې د مداومت اصل تر پښو لاندي کړ..." (۹) دامیر عبد الرحمن په وخت کي د ډیورنډ خط ها خوا پښتنو سره مراوده او مکاتبه په پښتو کېدله او امیر د پښتو عرایضو احکام هم په پښتو ژبه د ملامحمد افغاني نویس په قلم ورکول او پخپله یې لاسکیک پر کاوه (۱۰). دامیر دا کار هم د پښتو پالني یا پښتو روزني په برخه کي څېړل کېدلای سي.

دامیر امان الله خان دوخت د (مرکه د پښتو) نوموونی مابل ځای هم څېړلي دي . دا د پښتو د سوچه کېدو یوه ناکامه هڅه وه چي بشپړېیان به یې تاسي پر خپل ځای ولولئ.دا هڅه د همدې حرکت د بنسټ ایښوونکو له خوا لا هم پالل سوې نه ده .

د کره پښتو لیکني په نامه چي کوم خوځښت په افغانستان کي د ثور انقلاب ؟تر بري وروسته زور اخیستی دئ ، په ټولو لومړنیو او وسنیو لیکلو اسنادو کي یې د خپل کار اساس پرځلورو ستنو باندي ولاړ بللی دئ: دارکاییکو لغاتو راژوندي کول ، له لهجو څخه لغات اخیستل ، له نورو ژبو څخه پورول او د نویو لغاتو جوړول. دې کار ته یې فیصدي هم ایښې ده او هري برخي ته یې په سل کي ۲۵ ونډه ټاکلي ده .

دویي پانګي د پراختیا له پاره هم دغه لاري (پلټنه ، ټاکنه ، پورونه او جوړونه) غوره سوي دي (۱۱)

ددغي ژبنۍ تګلاري اصول پخوا هم د الفاظو په لړبدلون سره منل سوي وه . مرکه د پښتو هم پر دغه اصولو متفقه وه ، د پښتو ادبي انجمن هم او پښتو ټولنه هم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې څه د پاسه د پرشو کلو کي په پلټنه، تاکنه، پوروينه کي د دوو فيصدو په اندازه ګوتي چا وهلي نه دي. په دې برخه کي چي څه کتابونه لکه زره پانګه ، دلرغونې شاعرۍ ګرنې (۱۲) او نورخپاره سوي هم دي ، له هغو څخه په اصطلاح معياري ليکنه کي چا ښځي لږ کار اخيستى دئ. خود جوړوونو په برخه کي د حجم له مخي دومره زيات کار سوى دئ، چي پښتو خوارکى يې په هضمولو کي پر باکيو (کانګو) راغلي ده .

په لهجو کي لغاتونه سته خو څوک دئ، چي راټول يې کړي. زيار صاحب وايي چي په لرواوبرو پښتنو کي داسي لهجه پاته نه ده ، چي دوى دي څېړنه پکښې کړې نه وي. رشتيا به يې هم کړې وي. خو د دې څېړني نتيجه په "کتابچو" کي بندي ده . د تحقيق ميدان ته راوتلې نه ده چي نورهم ورڅخه استفاده وکړي. په يوه ژبه کي چي دلهجو دومره پرېماني وي اوله دې پرېمانۍ سره حتى ديوې لهجې کوچنوټى قاموس چاپ سوى نه وي ، نو انفرادي هڅي به څوک څه وکړي .

پوهاند زيار صاحب وايي چي" د پښتو غوندې نوې مدنى کيدونکې ژبه ترهرڅه لومړى ديوې پراخي اوبشپړې ويي پانګې (لغوي ذخيرې) تثبيت ته اړتيالري. او هغه په دې ډول چي لومړى يې دلهجوي او متنى څېړنى او پلټنى له لاري خپله آره او اصيله پانګه راټوله شي او بيا يې تشه (خاليګاه) له يوې خوا د ځينو نوومدنى او علمى نومونو په ژباړنو او ټاکنو اوله بلى خوا په پورونو او اخيستنوډکه شى." (۱۳)

تردې وړاندې يې دويي (لغت)پلټني چمونه ښوولي دي اوليکي: "... په ويي پانګې پسى دژبى ټول ګړدودونه وپلټل شي هرويى په خپله فونولوژيکى ، سيمانتيکى او ايديمى ځانګړنو سره په غږليک او غږ نيوونې (ټايپ ريکاردر) ثبت کړي، که څه هم هغه ويى په يوه ويونکي پوري اړه ولري... کله چي ددې راز پلټنى له لاري ويي پانګه راټوله او جو ته شوه بيا وارد ې ته رسي چي دژبپوهنى له بنسټو سره سمه يې د قاموسونو په بڼه خوندي کړي او هغه هم په بيلابيلو ټوليو او کټګوريو لکه دوييو قاموس، دګړنو(محاورو) قاموس او داسي نور. په دې توګه چي دژبي خپله آره او سوچه ويى پانګه لاسته راغله له يوې خوا به مود خپلى ژبى داړتيا يوه لويه برخه پوره کړې اوسي اوله بلى خوا به مودو يي پانګى د پراختيا يوه وسيله ترلاسه شوي وي.(۱۴) داټولي هغه خبري دي چي د(خو) ځاى پکښې نسته . مګرآيا په دغوزرينو اصولو باندي عمل سوى دئ ؟آيا دلهجوي قاموسو ، چي پوهاند زيار صاحب يې سپارښتنه کوي ، يوه کوچنوټي نمونه څوک راښوولاى سي چي خپره سوې دي وي ؟ زه له دې انکارنه کوم چي د ځينو لهجو ګرامري جوړښتونه به دانفرادي سليقې او علاقې له مخي ثبت سوي وي. خو آيا دغه ثبت سوي مواد کافي دي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره پښتو او یوه پښتو یوازي او یوازي لغت جوړوني ته جوغښدلې ده. نورو دروبرخو ته یې شا ور گرزولې ده. دتېرو دېرشو کلونو په موده کي څوک دري مغزني مقالې را ښوولای نه سي چي په دغو څانگو (پلټنه ، ټاکنه ، پورونه) کي دي لیکل سوي وي خو پر لغت جوړونه باندي که ټولي مقالې راغونډې سي ، کتابونه به ځني جوړ سي. ارو ا ښاد دوست شینواري په ډېرو خواریوزړه پانگه راغونډه کړې ده خوزه ویلای سم چي ددغي پنډي زېرمي په سلو کي پنځه لاهم دروا جولوله پاره انتخاب سوي نه دي. د کره ژبي د څلورو برخو ترمنځ موازنه که دلغات جوړوني په گټه دومره ورانه سي ، لکه ورانه سوې چي ده ، نود چا په ذهن کي هرومرود ا پوښتني ور گرزي چي:
آیا له لهجو څخه اخیستنه یوازي د کاغذ پرمخ یوه بې ارزښته یادونه ده چي د خلکو د خولو د بندولو له پاره لیکلې سوې ده ؟ آیا کره پښتو د یوې لهجې سیادت دئ ؟ نوري په رسمیت نه پېژني ؟
دوکتور زیار صاحب وایي: "نوې جوړونه باید یوا ځې په علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری او داسی نورو مفاهیمو پوری تړلې وي چي زموږ فکري او کلتوری زیږنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنگویستیک) ، ټولنپوهنه (سوسیولوجی) پوهنتون (یونیورستی) ، ښارندوی (سکوټ اوپولیس) توغندی دراکټ او وړکتون د کودکستان لپاره. مگر که سوکړک یا سوړسک ته دجوارو ډوډۍ نوم وټاکو ، یوه بې ځایه ټاکنه به وي." (۱۵) مگر په همدغه کتاب کي بیا په عمل کي د خپلي سپارښتني پر خلاف شاعر ، کتاب ، قلم ، پنسل ، بلبل ، تاریخ ، او نورو په سوو غیر تخنیکي او غیر ساینسي لغاتو نه جوړ کړي دي ! ؟

پوهاند زیار صاحب ور پسې داسي وایي: "باید هره جوړونه په یوه سرنه وي ، بلکی دیوې داسي ډلی له خوا وي چي دوه غړي یې د څانگی والاوي او یو دوه یې ژبپوهان. په دې مانا چی که دمثال په توگه د ټولنپوهنی نومونه وي ، په کار دي د ټولنپوهانو او ژبپوهانو په گډه مرسته جوړه شی. البته که پخپله د ژبپوهنی نومونه وي بیا د جوړونکی ډلی غړي یوا ځی ژبپوهان کیدون لري. له بله پلوه دا چی په پښتو کی لا تر اوسه دهري علمی څانگی او ژبپوهنی څانگه وال دومره ډېرنه دي ، نو د جوړوونکې ډلې دغړو لړنی شمېر دوه تنه دمنلو وړ دي ، یو مربوط څانگه وال او بل ژبپوهاند. او لادا هم پیښیږی چی په ډېر اختصاصی ډول په یوه څانگه کی یوتن هم نه وي ، په هغه ترځ کی بیا د بلی ژبی له پوهانو مرسته غوښتل په کار دي." (۱۲) بل ځای وایي: "خپللا سي یا مصنوعی ویی (نیولوگیزم) هغه دی چې په بیلښتي یا ترښتي ډول د یوې علمی ټولني له خوا د تیارو بیلگو له مخی جوړ شوی وی...." (۱۷) اوس نو را سئ خدای ته مخ کړئ او بنده ته شا ، چي آیا دغه سپارښتنه په عمل کي نیم په سلو کي پلې سوې ده ؟ د ټولو پښتنو پوهانو ، استادانو له چیغو او مخالفتو سره بیا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

داټول کاروان په فردي اراده او تصمیم باندي روان دئ. نه د چاپرچیغوغوږنیول کیږي ، نه یې پروړاندیزونو. او دلیل هم دا راوړل کېږي ، چي تاسي لایسنس نه لرئ ؟ ! هغوی چي یې بیالري،ور ته ویل کېږي چي ستاسي لایسنس دپلاني هیوادد ئ ، د منلو وړنه دئ(۱۸)

حقیقت دادئ چي لغت جوړونه اوس په یوې اپیډیمۍ (ساري ناروغۍ) بدله سوې ده. زه یې ژبنی سرطان (cancer) بولم. ډاکتر عبدالرازق پالوال څه کم دېرش کاله وړاندي چي دغه ناروغي لادومره عامه سوې نه وه ، دهغې دمنفي اغېزوپه باب داسي خبرداری ورکړی و: ".... که دغه دلغت جوړوني اوپښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي ـ پرژبه باندي دوې منفي اغېزې ښندي: یوه منفي اغېزه یې داده چي ژبه دملنډو او تمسخروړګرځوي چي دغه هم دلیکوال او هم دژبې وحیثیت ته صدمه رسوي. نوپرځای ددې چي دژبې قدرموکړی وي ـ سپکه کړې به مووي. دوهمه منفي نتیجه یې دژبې پره دیوالی دی. دزړویا مړو کلماتو پښتوکونه اودنوولغاتو جوړونه یورازساري او حیاتي مبتلایې ده چي اومه ځوانان لکه متعلمین او محصلین یې په مقابل کښې معافیت نه لري. که دغه جریان په اوسني شدت سره دوام پیداکړي ، دوه درې نسله وروسته به موږ په کابل کي یوه بېله لهجه ولروچي هغه به نوکابلۍ پښتوبلله کیږي." (۱۹)اروانباد سرمحقق محمدصدیق روهي (۱۳۱۳ـ۱۳۵۷ش) هغه وخت چي دپښتوټولني درئیس په توګه یې کارکاوه ، دنووجوړسوو لغاتو په باب دیوې پوښتني په جواب کي ویلي دي: " یوزیات شمېر خلک فکرکوي چي دانوی لغتونه دپښتو ټولني له خوا جوړشوی وی... ځیني پرمونږ انتقادکوي اووایي چي مونږد رادیو په خبرونو نه پوهېږو ، تاسې ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولني په دې برخه کي له مسئولو مراجعو څخه غوښتنه وکړه چي که دوی نوي لغتونه او اصطلاحات خپروي باید دپښتوټولني سلا او مشوره وغواړي... زماشخصي نظردادی چي په افراطي بڼه دپښتو سوچه کول به ژبه له ویونکو څخه تجرید کړی. افراطي تصفیه نه ضروري برېښي اونه ممکنه." (۲۰)

اروانبادعلامه رشاد(۱۳۰۰ ـ ۱۳۸۳ش) ترخپل وفات څلورکاله وړاندي دګوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه ګڼه ۲۴مخ) دخبریال د یوې پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي: "... مجرده ژبه په دنیاکي نه سته او مشترکات دژبې حتمي اولازمي دي مخصوصاً دیوې کورنۍ ژبې په خپلو منځوکي خوراډېرمشترکات لري اوموږ دداسي مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږ یې بایدومنو.... دلیکني اودلیکلوژبه بایددقوم ژبه وي ، ژبه دقوم ده ، ژبه دخاصوخوکسولیکونکونه ده." علامه مرحوم دیوې بلي پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي: " البته داخبره منم چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنویولغاتو درانوتلو مخه باید ونیول سي ، دهغوی له پاره په اول کي باید تدبیرونیول سي. مثلا زه به ډېرخوشاله وای چي د سیلو کلمه موږته نه وای راغلې او په هغه وخت کي دډوډۍ پخولو یادنانپزۍ موسسه نوم پرا یښودل سوی وای... مکروریان کلمه که موږته نه وای راغلې... اودغسي یوه کلمه ورته استعمال سوې وای دابه ډېره ښه وای. نوونویولغاتودرانوتلود مخنیوي له پاره داکارسم دئ. امادزړو مروجولغاتواودقوم په ژبه معمول لغاتولپاره دنویو کلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه لیري کوي... په وضع کي دي ډېرتلوارنه کېږي اول باید ټولي لهجې ثبت سي اووکتل سي چي په لهجوکي ددغه مطلب لپاره څه سته اوکه نه سته ، که نه وي نوبیادي وروسته وضع وسي... تلوارپه وضع کي پخپله دتامل وړخبره ده."

دښاغلي نجیب منلی لا ، چي له خپل ګړدودپرته یې له نوروسره جوړه نه ده ، هم له نیولوګیزم سره ورانه ده. دی لیکي:"... دپښتوپه هکله هم داوېره شته چې دکره کوونکولوربینې به ورته د مخالفانوله ناروااوونه ډېرتاوان ورواړوي...." دی ورپسې زیاتوي:"له بلې خوازه، چې نژدې ټول عمرمې دکتاب سره تېرکړی ، درې څلور پردۍ ژبې مې زده کړي اوځان دپښتودتاریخ اوادب له پېژندنې هم بې برخې نه ګڼم ، که دګوربت مجلې یوه ګڼه راواخلم اوداستادصمیم مرکه یااستادزیار لیکنه لولم نوپه نیمایي یې هم نه پوهېږم اوحیران شم چې داخبرې دچا لپاره دي ؟" ښاغلی نجیب منلی دنوولغاتوجوړول دژبې پرمختګ بولي خوزیاتوي چي:"... په وچ زورد هغوپورشویو ټکو پښتوکول چې ژبې دپېریو اولسیزوپه اوږدوکې خپل کړې دي دژبې لپاره به ګټورې وي یابه نه وي خودژبې دویونکوسره ظلم دی.

دفرمان په زورنه چاته کور، ډوډۍ ،کالي رسېږي ؛نه څوک جنتي کېږي اونه ژبه کره کېږي، هرتحریک چې دفرمان اووچ زورله لارې د تاریخ یون بدلوي له ناکامۍ سره مخ کېږي، افغان ولس ته خوتاریخ دا هم ورزده کړه چي داډول ماجراګاني ډېرې سختې تاواني دي.

په زوردپښتوکره کول ماته دپښتني فرهنګ جړې ایستل ښکاري... نودیوعادي پښتوویونکې په حیث هغودرنومشرانوته چې د نیو لوجېز مونوپه لارکې بې شانه ستونزې ګالي په ډېره عاجزۍ سوال کوم چې خپله انرژي اوزموږدزده کړې وخت په داسې بې ضرورته سوغاتونونه لګوي تشریحي اوایتمولوژیکي قاموسونه دې راته جوړکړي چې د خپل ولس دخبروژبه په ښه شان زده کړو."

دی ،ځوانان لیکوال اوفرهنګپال" دکره پښتودمحتسبانوپه مقابل کې" مقاومت ته رابولي اووایي چې" خپله پوهه اوقلم دپښتنوخدمت ته وقف کړې په کره پښتولیکل زموږهیڅ دردنه رادواکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود پښتنو په ژبه چې څومره د پښتنو لپاره لیکنې د بریږي هغومره به پرې پښتو کره کېږي.ٌ (۲۱) اوس له بده مرغه داساري ناروغي عامه سوې او افراطي سوې ده او تردې اندازې عامه سوې ده چې پخپله پوهاند زیارصاحب هم په مشکل ورسره اخته دئ او وایي چې زه یوازې دخپلو جوړو سوو لغاتو مسئولیت اخلم ، نورپه ما اړه نه لري (۲۲) تردې پخوا یې ویلي وه چې ٌله بده مرغه وروسته په دې برخه کې دځینو خلکو بې سروبوله جوړونې ددې سبب شوي چې زموږ ژبنۍ تولنې دالړې ګرد سره پرېږدي....ٌ (۲۳) خو زه وایم ددې بې مسئولیتۍ مسئولیت به دهغه چا پر غاړه وي ، چې له مکررو خبرداریو اوسپارښتونو سره سره یې دلغات جوړولو د کارخانو د تاسیس لار خلاصه کړه. داپدل چې هرچا مات کړی دئ ، له پښتو سره یې په رشتیا جفا کړې ده او د پوښتنې مستحق دئ (۲۴) . پښتو ژبه زموږ د متخصصینو له لاسه ریشخندي کیږي. دعوا موژبه که د ماهرانو په لاس ورانه نه سي ، پخپل تدریجي پرمختګ سره خوراسم تکاملي سیر تعقیبوي. زه دپوهاند زیارصاحب دا خبره منم چې د معیار په ټاکلو او سمبالولو کي د پوهانو رول د پرستردئ. خبره د پوهانو پر رول نه ده ، خبره د پوهانو پربې وخته لاسوهنه ده. خبره پر هغه ټاکلې او مشخصه زمینه باندي ده چي دمعیار په منځ ته راتګ کي حتمي او لازمي ګڼله کیږي. پوهاند زیارصاحب دا روانښاد پوهاند دوکتورالهام هغه خبره یادوي چي دوی ته یې د پښتو ژبې د کره لیکنې دتاریخي زمینې (سرمایه داري نظام) په برخه کي کړې وه ، خوخپل هغه دلایل نه راوړي ، چي ولي یې نو دالهام مرحوم پر دغه اصولي مشوره باندي غوږنه ونیولی. پر مشخصي تاریخي زمینې سربېره ، د ژبې د معیار منځ ته راتګ دهغې دویونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، دلیک لوست (سواد) تعمیم غواړي ، دتعلیم عام رواج غواړي او په خلکو کي د مدنیت او مدني ژوند غزېده غواړي. یو قوم چي په نس موړنه وي ، په تن پټ نه وي ، مکتب او تعلیم ورته مهیانه وي ، صحت ونه لري ، څلور لسیزي یې په جنګ کي تیري کړې وي او اوس لاهم په جګړه کي ولاړوي ، هیوادته یې دفنا او بقا سوال مطرح وي خو څوک ورته د ژبې د معیار جوړولو او بس لاهم چو کوي او هغه هم د(س) او(ش) په تعریف. دا کارنه څوک پر علم برابرولای سي او نه یې دعملي کېدو چانس سته .
نو څه باید وسي ؟ لاس ترزنه خپلي ژبې ته باید کښېنو ؟ ددې پوښتنې جواب د همدې کتابګوټي په پای کي درکوم.

۱) (دپښتو ځیني نیولوګیزمونه کټ مټ همدغه شان وي
۲) (وګ : نیولوګیزم ـ ویکیپیډیا دایره المعارف ـ دانترنیټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) په افغانستان کې دغوایې دلومړي اړودوړه په دوران کې هڅه کېدله چې په کلاسیکه شاعري کې دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نمونې وموندلي سي . په دې لړکې یې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعرۍ کې دابیت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چې ویلي یې دي:

نشي دخانانـــــــــــــــو ملنګو سره کلي
چیرته عزیزخان چرته ملنګ عبدالرحمان

ماپه هغه وخت کې دکابل مجلې د۱۳۲۵ کال په ۱۱،۱۲ګڼه ۹۲ مخ کې ولیکل:
"... دغورو ړخبره ده زموږ څېړونکي کله کله له پخوانیو لیکوالو څخه له خپل تفکرسره سم اثرغواړي ، اوکه یې داکارونه کړنو یې محکوموي . اوکله چې بیادیوډېرپخواني شاعرپه آثاروکي ځیني داسي موادوموميي چې له نني تفکر سره په تصادفي توګه سم راغلی وي. نوبیادهغه په باب داډول قضاوت کوي چې دشاعراروابه لاهم په خبره نه وي . مثلا په یوه بیت یې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه نني متفکر جوړ کړی دی ...."

۴) وګ : د پښتو ژبې دودې اړتیااولارې چارې ـ ۸۱ مخ
۵) ښکلامجله ـ څلورم کال ، دریېمه ګڼه ـ مرکه ـ ۵۰ مخ
۶) دکابل چاپ خیرالبیان ـ لغتنامه ـ الف ، ب مخونه .
۷) داشعر ښاغلي رفیع په ژبپالنه ـ ۴۴مخ اوپوهاندزیارصاحب په ...... کې اخیستی دئ .
۸) ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دې نظرسره مخالف دئ. دی لیکي: داچې ځیني کسان وایي چې امیرشیرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخې عملي کړل ، چې سید جمال الدین ورته تهیه کړې وو حقیقت نه لري. حقیقت دادی چې امیرشیرعلي خان سید جمال الدین د۱۹۲۸ کال د نومبر پر۱۲مه یاني پخواتردې چې پر اصلاحاتو یې پیل کړی وي ، دکندهارچمن له لارې هندوستان ته شړلی و .
وګ ؛ دپښتوژبې دودې اړتیااولارې چارې ـ دپوهاند دوکتور محمد حسن کاکړمقاله ـ ۳۵ مخ .
۹) هماغه مقاله ـ ۳۷ مخ)
۱۰) وګ : میرزاعبدالودودهوتک ـ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعریضې متن
۱۱) وېي) پوهنه ـ تر ۱۵مخ وروسته
۱۲) زړه پانګه داروانښاد سرمحقق دوست شینواري(۱۳۱۴ـ ۱۳۷۲هـ ق) لیکنه اودلرغوني شاعرۍ ګړنې داستادمحمدآصف صمیم تالیف دئ .
۱۳) وېي) پوهنه ـ ۲۳مخ
۱۴) وېي) پوهنه ـ ۱۸،۱۹مخونه .
۱۵) وېي) پوهنه ـ ۲۴ ، ۲۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶) ویي پوهنه ـ ۲۵ مخ
۱۷) ویي پوهنه ـ ۹ مخ . پر کلماتو تاکید زمادئ ـ م . هـ
۱۸) پوهاند زیار صاحب په پخواني شوروي اتحاد کي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسمیت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) یې بولي . وګ: د پښتو ژبي دودې اړتیا او لارې چارې ـ ۸۷ مخ
۱۹) پښتو چاپي آثار ـ ۲۲۹، ۲۷۰ مخونه ـ ۱۹۷۸ ع . دغه مقاله په نومورې مجموعه کي یوازنۍ مقاله ده چي صحافت یې ورګډوډ سوی دئ . خدای دي وکړي چي دا کار په ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .
۲۰) وګ : د پښتو ټولنی تاریخچه ۵۱ ـ ۵۲ مخونه ـ ۱۳۵۲ ش
۲۱) ګوربت) مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ۱۲مخ
۲۲) ښکلا) مجله ـ ثلورم کال ـ دریمه ګڼه ـ ۵۱مخ
۲۳) ویي پوهنه ـ ۲۴ مخ
۲۴) په دې برخه کي د کتاب په پای کي د ضمیمې برخه ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنوو جوړوسوو لغتونو دتلفظ ستونزه

لکه دلیکدو د په برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتو الفبې د پښتو ژبي دټولو ږغونو د تمثیلولو ترعهدې نسي وتلای. دراديو ویندویان نوي لغتونه دهمدې نیمګړي الفبې له لاري لولي او پخپل اټکل یې تلفظ کوي. دا اټکلي تلفظ هرو مرو دلغات دجوړوونکي د تلفظ نمایندګي نه سي کولای او په دې ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته. دویندویانو غلطي دژبي عاموویونکو ته لارپیدا کوي او پسي عامېږي. زه دخپلي مشاهدې له مخي وایم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات بېخونده او پټخ کړی دئ. دلغات جوړوونکي نه په دې جریان خبرېږي او نه یې دتعقیبولو امکانات لري. که چیري خبرهم سي ، بیا دومره ری هم نه پکښې وهي. که دنوولغاتوله پاره یوې صلاحیت لرونکي موسسې وجود درلودای ، نو به یې لو مړی ویندویانو ته سم تلفظ وربښوولای او بیا به یې دمیډیا نشرات هم ورپسې تعقیبولای(۱.)

۱) (وګ: دضمیمې دوهمه مقاله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي دسوچه توب(Purism) دوه اړخه

)هم درخخه مرم، هم درپسي مرم(
سوچه ژبه هغه ژبه ده چي دنورو ژبو اغېزي وربا ندي سوي نه وي ، دخیل کلمات ونه لري او دچا خبره له خپله ځانه پوره وي. هیڅ ژبه دخلقت له مخي بشپړه نه وي. پرژبو باندي اغېزي هرومرو پېښېدونکي دي او پیښي سوي دي. دا اغېزي له ګاونډیو ژبو ، قومونو ، اولسونو او مدنیتونو سره دتولنیزي او اقتصادي راکړي ورکړي او راشه درشي له لاري یا پر اولسونو باندي دنورو اولسونوله خوا دپوځي عملیاتو او فتوحاتوله لاري کیږي او سوي دي. مغلوب اولسونه دغالبو فاتحانو ژبنۍ اغېزي پرځان مني او منلي یې دي. په نړۍ کي دهغه اولس ژبه سوچه پاتیږي چي له ځانه پرته له بل هیڅ قوم ، هیڅ ژبي ، هیڅ دین او هیڅ مدنیت سره اړیکي ونه لري. داسي قوم پخپله مېنه کي محدود او ایسارپاته سوی وي او په اصطلاح بدوي قوم وي.
ژبنۍ سوچه توب (Linguistic purism) په یوه ژبه کي له هرراز بدلون سره مخالفت یادځینو هغو بدلونونو او اغېزوله منځه وړل دي ، چي په پخواکي په ژبه کي راغلي وي. پیوریزم ځان ته بېلا بېل ډولونه لري. ریفورمیست پیوریزم دژبي له پخواني حالت سره خپلي اړیکي شلول غواړي. ددغه راز پیوریزم ښه مثال هغه ژبنۍ ریفورم دئ چي دترکیې دانقلابي مشر او دمعاصري ترکیې دموسس کمال اتاتورک په وخت کي په ترکي ژبه کي راغئ اوله دې ژبي څخه یې هغه فارسي او عربي لغتونه وایستل چي دعثماني تورکانو په وخت کي یې ژبه اخیستې وه. دپیوریزم بل ډول ته وطنپال پیوریزم (patriotic purism) وایي چي په ژبه کي دبهرنیولغاتو کمول یایومخ لیري کول غواړي .
دغه راز پیوریزم په نړۍ کي عام دئ. دنونسمي او شلمي پېړۍ انګرېزي لیکوال دانګرېزۍ ژبي ددغه راز سوچه توب له پاره ډېري هڅي کړې وې. په فرانسوي ، جرمني او یوناني ژبو کي هم ددغه راز میلان نخښي پیاوړې وې خو جرمني ژبه ونه توانېدله چي دانګرېزي ژبي دلغاتو د سیلاو مخه ونیسي. انقلابي پیوریزم دلیکنۍ ژبي دانکشاف په لومړي سرکي راڅرګند ېږي. دژبو دمعیاري کولو پرمهال باندي دغه راز پیوریزم ډېرزور (momentum)اخلي خو وروسته بیاله خپله زوره لوېږي(۱)

۱) (ویکیپیډیا انسایکلوپیډیا ـ دانټرنیټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د سوچه توب پر پېچومو

کله چې په اروپا کې د نوو ملتونو له منځ ته راتګ سره سم د ژبې پر اهمیت باندې د ټینګار خوځنده
څپې په باړ اسکووې ، او د ژبې سوچه کول د هغه وخت د نیشنلیستانو په منځ کې یوه ګرمه ورځنۍ
موضوع وه ، د غه وخت پر افغانستان باندې دامیر دوست محمد خان د زامنو او لمسیانو تر منځ د
قدرت پر ګدۍ باندې د جنګ او جګړو سوران نازل و. نه د چا ژبې ته پام و او نه هم ژبنیو پر مختیا و وته
. د جنګو او پاچاګښتیو په وخت کې کلتوري او علمي مسایلو ته د چا پام نه وراوړي. علمي
او فرهنګي هڅې آرامه فضا او د چا خبرهٌ د خاطر اطمنانٌ غواړي. د غه راز نسبتاٌ مساعده فضا
د امیر حبیب الله خان (سراج الملت والدین) د پاچهۍ په وخت کې منځ ته راغله. د غه وخت په ټول
افغانستان کې بشپړ امنیت ټینګ و او په دې سیمه کې د آرامۍ او ثبات پر سر نړیوال توافق هم
موجود و. د امیر حبیب الله خان په وخت کې هغه منوري کورنۍ چې د ده د پلار د مطلقه پاچهۍ
پر مهال له افغانستانه ایستل
سوي وې، بیرته هیواد ته را ستنې سوې. په د غو کورنیو کې د سردارانو د کندهاري ورونو د روحاني
او متصوف شخصیت او ملي شاعر سردار رحمدل خان د دانشمندزوی سردار غلام محمد خان
طرزي کورنۍ او د غه راز د غازي محمد ایوب خان د ملي او انګلیسي ضد خوځښت د وفادار پلوي
جمړیاني بادار کندهاري وراره غلام محی الدین افغان او نوري کورنۍ او افراد هم شامل و . د دې
خلکو پر اذهانو باندې له افغانستان څخه د تبعید په وخت کې د اروپایي هیواد و سیاسي اوضاع
او د هغې قارې ملي خوځښتونو لړو ډېره اغیزه کړې وه. د سیاسي تبعید په د غه دوران کې ترکیه
او ایران د افغان سید جمال الدین د علمي او سیاسي هڅو له امله د منورینو او تجدد خوښوونکو د
نیشنلیستي مبارزو مرکز و . د غو مبارزو ته د اروپایي نیشنلیستانو افکار او نظریات رسېدلي وه.
په د غو هیوادو کې د تبعید سوو کورنیو زلمیانو د تنور او وطنپالني روحیه و اخیستله او په دې ترڅ
کې یې د خپل ملت د ژبو حالت ته زیاته پاملرنه واوښتله. د اروپایي نیشنلیستانو په پیروۍ یې
د سوچه ژبې، سوچه نژاد ، سوچه ملت ملي او سیاسي مفاهیم د تبعید د وخت د ارمغان په توګه خپل
هیواد ته راوړل. (۱) د تبعید یانو د دې کاروان قافله سالار ځوان محمود طرزي و . محمود طرزي
هیواد ته له راستنېدو سره سم له شاهي کورنۍ سره د خپلو خانداني اړیکو او خپښیو په مرسته
امیر حبیب الله خان ، چې پخپله هم په افغاني پاچهانو کې تر ټولو زیات منور او تجدد خوښوونکی
پاچا و ، د نوي مدنیت له ښېګڼو څخه استفادې ته و هڅاوه او په هیواد کې یې د مطبوعاتو هغه
پوړندې چې د مولوي عبدالروف خان کاکړ په لاس بلې سوې وې ، له سره تازه کړې او په دې ډول یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسراج الاخبار افغانیه فرهنګي مرکز جوړ او د حبیبیې مدرسې زده کوونکي او کارکوونکي یې پرراماتت کړل .
دسراج الاخبار له مطالعې څخه ښوک په ځرګنده توګه دهغو هلو ځلو اغېزې لیدلای سي چي په اروپا په تېره بیا ترکیه کي د نیشنلیستي غورځنګ پلویانو د ژبي د سوچه کولو او په تعقیب یې د ژبي د معیاري کولو له پاره په کارا اچولي وې. دسراج الاخبار مدیر او متفکر مغز محمود طرزی د دغو هڅو په باب معلومات او دهغو مطالعه په ترکیه کي د اوسېدني پروخت او په تېره بیا د سید جمال الدین افغاني په محضر کي د دوه میاشتني حضور پر مهال ترلاسه کړي وه.
دهمدغو هڅو اغېزه وه چي محمود طرزي د سوچه فارسي او سوچه افغاني نژاد په باب په سراج الاخبار کي نشرات پیل کړل. ده د سراج الاخبار په یوه ګڼه کي د امیر حبیب الله خان تر عکس لاندي یوا وږد پاراګراف لیکلی و او لوستونکو ته یې چلینج ورکړی و ، چي که چا د امیر حبیب الله ترنامه په ها خوا بل کوم عربي لغت وښود ، دسراج الاخبار یو کلکسیون به د انعام په توګه ورکول سي. په دې اعلان سره یې غوښتل وښیي چي فارسي ژبه ترکومي اندازې پوري له خپله ځانه پوره او سوچه ژبه ده .سوچه لیکنه د دغه عصر دلیکوال په محاسنو کي شمېرل کېده . دهمدې تمایل اغېزه وه چي علامه عبد الحي حبیبي هم کله چي د طلوع افغان اخبار چلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتو اعلان خپور کړ او لوستونکو ته یې بلنه ورکړه چي که چا غیر پښتو لغت پکښې وموند ،دطلوع افغان کلکسیون به د انعام په توګه ورولېږي. د دې انعام پر سر د مولانا محمد شریف حبیبي او د طلوع افغان د چلوونکي ترمنځ یوه مناقشه هم منځ ته راغله.مولانا د یوې عربي کلمې مفغن شکل ته اشاره کړې وه چي د اعلان په متن کي موجود وا وځان یې د انعام مستحق باله خو د اخبار چلوونکي بیا مفغنات په پښتو کلماتو کي شمېرل (٢.)
په پښتو کي د عربي ژبي دلغاتو افراطي استعمال او د چا خبره ملایي پښتو هم پخپل وار سره د پښتو د سوچه کولو زمینه برابره کړې وه . د عربي ژبي دلغاتو افراطي کارول د هغه وخت په ملایي ذهنیت کي د فضیلت او علمیت نخښه وه او دغه ذهنیت زموږ په منورینو کي ځکه نفوذ وکړ، چي هغوی پخپله په یوه دیني او ملایي ماحول کي د روزني له لاري د قلم او سیاست میدان ته راوتلي وه. دوی په مدرسه کي ښوونه او روزنه بشپړه کړې وه . او کله چي یې د اروپایي انکشافاتو په باب لږ څه پوهنه وموندله ، نو یې سمدلاسه په ژبه کي د عربیت پرضد پاڅون وکړ. خودې پاڅون ښه نتیجه ځکه ورنه کړه چي عربیت زموږ پښتنو ذهنونه د دیني عقایدو له لاري تسخیر کړي وه . دهغوی له ذهنو څخه د عربي ژبي ایستل د دین د ژبي د ایستلو په معنا تعبیریدله.
د سوچتا به هڅي پرٌ مرکه د پښتوٌ هم اغېزه وکړه اوٌ یو ازینی پښتوٌ د همدغي اغېزې په نتیجه کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپره سوه .(۳)
خو ديوازينې پښتولاربنووني په سرسره د ٌ مرکه دپښتوٌ د مشرمولوي عبدالواسع کاکړله خواهم عملي نه سوې. ده چي په ۱۳۰۵ش کال دجدي پر ۱۲ د(تعاونوا على البر والتقوی) په نامه اوږده منظومه ويلې ده (۴) په هغه کي د سوچه توب نخښي کوربې نسته اودلاسه لا دعربيت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســـــوه ليونی يم
زيان وګټه راته يوســــــوه بهولی يم
تعاون له قبيلې له قـــــومه ورک سو
لــــــويي ږيري مګر کارمود هلک سو
....
زماتعطيل، غفلت،نخوت که څه يوآن دئ
دعـــــالم عالم، مادي معنوي زيان دئ

زه ددې نظم له ژبې سره هيڅ مشکل نه لرم اولوستونکي يې هم زمايقين دئ ، چي نه يې لري ، خوددې دروبيتوله راوړلو مي مراددادئ چي ديوازنۍ پښتوهڅه چي پر(مرکه دپښتو) باندي تپل سوې وه ، يو تفنني اولکه دمخه چي مې يادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنيت و.
د(مرکه دپښتو) بل کتاب ٌ پښتوپښويه ٌو اوددې کتاب له نامه پرته نورګرامري اصطلاحات له يوه مخه عربي ياپارسي دي لکه ٌ تاکيد و مبالغه ، تفعيل ومبالغه ، فتحۀ مجهولۀ خالص ، صيغۀ مذکر ، صيغۀ مونث اونورٌ
داچي وايي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده. ددې ادعامعناداده چي پښتانه له هيڅ ګاونډي قوم اوهيڅ رازمدنيت سره په تماس کي راغلي نه دي. تاريخي حقايق ددې خبري پرخلاف دي. پښتانه پرداسي يوه سيمه پراته دي چي دمدنيتو ، دفاتحانو دلښکرو ، دجهانکشايانو دتلو راتلو لار وه. ددوی ژبه له دغواثراتو څخه هيڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي. داچي مورږوايو پښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقيقت کي مو پرتاريخي پېښواوحقايقوباندي پرده اچولې ده. داځرنګه امکان لري چي کندهاردي دپېړيو په اوږدو کي دمغولواوپارسيانوله خوالاس پرلاس سوی وي اوپښتانه اوپارسيان دي څنګ پرڅنګ کلی او کور سوی وي خويودبل پرژبودې اغېزنه وي ښندلی. داځرنګه امکان لري چي په ننګرهارکي دي دتاريخي ګندهارازبنۍ اغبزې نه وي پاته سوي. پردغه پراخه اورشودي دپښتنوپه څنګ کي شاړي ، پشه يان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتير(کاتيان) پراچيان ،ګوجراونورڅنګ پرڅنګ له پېړيو راهيسي اوسي (۵)خوژبې دي يودبل

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تاثیره په امان پاته وي. دا خرنگه امکان لري چي ورډک او هزاره دي یودبل په چم او گاونډ کي او سېدلي وي او ژبو دي یې یو پربل اثرنه وي کړی. دا څرنگه امکان لري چي په لوگر کي دي د پښتنو، تاجکو، برکیو پوله او پټی گډ وي خوژبي دي یې یو دبل له تاثیره خوندي او سوچه پاته وي. دا څرنگه امکان لري چي د پیښور او کوټي پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردوژبو او پنجابیو او بلوڅو سره شریک وي خوژبي دي سوچه پاته وي. ژبه لکه ژوندی اورگانیزم له خپل ماحول څخه هرومرو متاثره کیږي. دا که دچا خوښه وي او که نه، که دچا بنه راځي، که بد. دا دطبیعت قانون دئ زما او ستا ذهنیت ته نه گوري او خپل کار کوي. لکه دپردیو ژبو د افراطي بهیرپه مقابل کي چي دخپلي ژبي مدافعه یو ضروري کاردئ، دغه راز د ژبي افراطي سوچه توب او تصفیه هم یو غیر عملي، بې گټي او کله کله مضرعمل دئ.

دښاغلي رفیع خبره په خطاطانو کي د پښتو د سوچه تابه اشتها زموږ د ځینو شاعرانو رنگین شعرونه له شعرتوبه ایستلي دي او لاس وپښې یې ورمات کړي دي (٢) دا کارله بده مرغه اوس هم روان دئ. اوس د پخوانیو شاعرانو لهجه د معیاریت په فتوا بدلیږي. (په) یې په (پر) وراړوي او (پر) یې په (په). دکلماتو دپای یاگاني یې پخپله سلیقه وراچوي (٢). دا کاربه څو پېړۍ وروسته د پښتو ژبي دلهجوي څېړونکي غبرگ غاښونه ورو باسي او په قضاوت کي به یې د کعبې پرځای ترکستان ته ورسوي. ځکه دی به فکرکوي چي د نوموړي شاعرپه وخت کي (په) او (پر) استعمال په دغه شان و، لکه په چاپي دېوان کي چي راغلی دئ. خبربه نه وي چي دا استعمال د معیاریت په اشتها پرتپل سوی دئ د شاعراروالا په دغه راز استعمال خبره نه وه. دغه شان لوبي ترموږ یو نسل وړاندي د عبدالقادرخان خټک او نورو پخوانیو شاعرانو په دېوانو باندي د خطاطانو له خوا سوي دي.

ښاغلی رفیع وروسته له هغه چي د پښتو د سوچتابه هڅو ته کتنه له اتمي هجري پېړۍ څخه رانښلوي او ترنن ورځي یې رارسوي، په پای کي د دغو هڅو اهمیت پخپله له ډاگه وهي او داسي لیکي: "... موږولیدل چي ددی کار (د پښتو د سوچتابه ـ م.ه) لپاره کله، کله د تفنن لپاره لاس غزول شوی او یا هم دځینی نورو هیوادونو په اغېزکې دا کار شوی دی خو له ټولو سره ـ سره یې نتیجه نه ده ورکړې او دا هڅه ناکامه شوې ده.

ددی ناکامۍ یولوی علت دادی چی نړۍ ورځ په ورځ وړېږي، انسانی راشی درشی او راکړې ورکړې زیاتیږي، د ساینس له برکته تلنې راتلنې گړندی کیږي او په اجتماعی، اقتصادی او نورو چاروکې هیوادونه یو بل ته اړکیږي او ددې راشو درشو، راکړو ورکړو، تلنو راتلنو او اړتیاؤ په ترڅ کی کلتوری او ژبنی راکړی ورکړی هم دودیږی او د تجرید او یوازیتوب ژوند له منځه ځی..."

ښاغلی رفیع وروسته اروانښاد محمد صدیق روهی یوه خبره رانقلوي، چي ویلي یې وه "که

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو تکاملی سیر ته وګورو په نړۍ کی خالصی ژبه نشته او که وی هغه به د ځینی بدوی ټولنو ژبی وی چی له نوری نړۍ سره علمی او ثقافتی اړیکی نه لری.” (۷). رفیع صاحب پر خپله څېړنه باندي داسي نتیجه بناکوي: ”په دې اساس د ژبې د سوچتابه له پاره هڅه له یوې خوا ژبه او اولس یې تجرید کوی له بله خوا د ژبی د خارجی زده کوونکو له پاره ستونزی را منځ ته کوی او له بله پلوه په خپله د ژبی د ویونکو له پاره د افهام او تفهیم لاره اغزنه کوی نو ځکه باید دی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړو او په زور خپله ژبه تجرید او کړاو منه نه کړو....” (۸) دا نتیجه په رشتیا سره یوه واقعي او له علمي اصولو سره برابره نتیجه اخیستنه ده. د ژبي سوچه کول د کره پښتو لیکنې نني لارویان هم په خوله غندي خو په عمل پر هماغه لار روان دي ، چي دوی یې تر بل هرچا ډېر نه عملي توب له پاره ډېر څه ویلي دي.

لکه د دې بحث په سرکي چي تاسي ولوستل د ژبي سوچه توب له یوې خوا د نورو قوي ژبو د واردا تو په وړاندي یو عکس العمل دئ چي تریوې اندازې یې د توجیه کولو له پاره د میږي لار موندله کېږي. خو له بل پلوه یوه داسي ناکامه هڅه ده چي د ممکناتو په ساحه کي ورته د نوک اېښوولو ځای لا هم نسته. نو د دغسي یوې غیرعملي پروژې له پاره نوکان ایستل چا ته د کندهار د پښتنو هغه متل ورپه یادوي ، چي وایي:

عبث دارو مردک دي ، چي په ولي ده ختي (۹.)

)۱ (ارواښاد کاندید اکاډمیسن محمد صدیق روهي خوحتی د ظاهرشاه د پاچهۍ په سرکي پر پښتو ادبیاتو باندي د اروپایي افراطي ایډیالوژیو ، الماني نیشنلیزم (فاشیزم) او شوروي کمونیزم ، سیوري ته اشاره کوي او لیکي چي دې اید یالوژیو” په ټولو هیوادوکي د افراطي یا معتدل نیشنلیزم د را منځ ته کېدو امکانات برابر کړل. په افغانستان کې یو معتدل نیشنلیزم مینځ ته راغی ، چي عمده مضمون یې ملت پالنه ، د تاریخي مواریثو او عنعنو درناوی ، حماسي ادب ، پرځان ویسا او ملی غرور و.”

)وګ: د پښتو ادبیاتو تاریخ ـ معاصره دوره ـ ۸۵ مخ (

)۲ (طلوع افغان ۱۲ کال ۷۷۸ ګڼه. دا دوه اعلانونه ما پخپله په سرسره کتلي وه خو اوس مي د سراج الاخبار کلکسیون ته لاس کورټ نه رسېږي او د طلوع افغان حواله مي د ښاغلي رفیع د ژبپالنه نومي کتاب ـ ۳۲ مخ څخه واخیستله .

)۳) (یوازنۍ پښتو) په ۱۳۰۱ ش کال کي د (مرکه د پښتو) له خوا د پوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ۱۵۲ ښوول سوي دي چي په سرکي یې خادم العلماء مولوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالواسع قندهاري سریزه کښلې ده. (وګ: ژبپالنه ـ ۲۵مخ (
۴) (وګ: د افغان یاد ـ د علامه حبیبي مقاله ـ ۹مخ
۵) (پالوال ـ معیاري ژبه ـ ۷۸ ، ۷۹ ، ۹۰مخونه
۶) (ژبپالنه ـ ۴۳مخ .
ما(هوتک) چي کله دلوی احمد شاه بابا دیوان له څو خطي او چاپي نسخو څخه ترتیباوه ، پر دغه رازلا سوهنو او دلغاتو پر ترجمو باندي پېښن سوم او زما په نزد مي لاسوهلي ځایونه په نوي متن کي وانه خیستل. د هغو لاسوهنو یو څو مثاله دادي :
دلفریبه ـ زړه فریبه
شکرلبه ـ خوږشونډې
پریرویه ـ پري مخه
دامنګیره ـ لمن ګیره
موی کمره ـ ملاوینبته
۲) (وګ: دلوی احمد شاه بابا دیوان ـ د ۱۳۷۸ش =۱۹۹۹ع کال چاپ
۷) (ژبپالنه ـ ۳۲ مخ
۸) (هماغه کتاب ـ ۳۲ مخ. نقل قول کټ مټ را نقل سوی دئ.
۹) (ده ختیی د کندهار ښار په جنوب کي دیوه کلي نوم دئ. د امتل ځیني کسان په دې ډول هم وایي: ٌ
عبث دارو مردک دي ، فتح خان یې ډزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خوله کړلې تصفیه په زړه منلې سوچه توب

دپیوریزم په باب تاسي په تیرو پاڼو کي ښه پوره تفصیلي بیان ولوووست او دهغه دنه عملي توب او تاواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نږدې اکثریت ټولو پوهانو ورسره خپل مخالفت څرګند کړی دئ. خو په عمل کي د پیوریزم له کړني سره سره د پښتوژبي د سوچه تابه بازار ښه تود دئ. ددې مسئلې د ښه څرګند تیا له پاره به زه یو څه شاته ولاړ سم او دژبې له پاره به دنوو وجوړونو پرسابقه یو وار بیا مرور وکړم.

علامه محمود طرزي چي د افغاني ژبو (فارسي او پښتو) د سوچه تابه له لومړیو پلویانو څخه و، په دې برخه کي لیکي: "... به فکر عاجزانهٔ خود ما، یګانه وظیفه انجمن عالی معارف باید اصلاح وترقی وتعلیم زبان وطنی وملتی افغانی باشد، از ارباب علم ودانش این زبان یک ګروپ مخصوص تشکیل یافته کتابهای تعلیمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوین وحاضر باید کرد. حتی برای تطبیق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جدیده یی که نامهای آن درزبان افغانی غیر معروف است، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پیدا باید کردو هر قدر اصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء باید کرد". (۱) محمود طرزي د(فني او صنعتي کلماتو اونوو اختراعاتو) له پاره د مناسبو او متناسبو کلمو د پیدا کولو سپارښتنه کوي. په (پیدا کولو) کي د کلماتو پلټنه او جوړونه دواړه راتلای سي. خودی دا کلمات مشخص کوي اود نوولغاتو د پیدا کولو اړتیا یوازي په (فني ،صنعتي او د اختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي.

علامه عبدالحی حبیبي هم، چي په طلوع افغان کي (دپښتو دعلمي اصطلاحاتو یانوولغاتو وضع) ترسرلیک لاندي ددغه کار اصول بیان کړي دي ، په هغو کي یې" دپښتو سوچه لغاتو پلټنه او دلغاتو وضع" دجلا مادو په توګه ټاکلي دي. دنوولغاتو وضع کول یې یوازي په تخنیکي ، صنعتي او علمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټیلګراف (لیرلیک) ، فوټوګراف (بشرلیک) ، فونوګراف (ږغ لیک) اونور، چي ښې ډېري نمونې یې په ژبپالنه ۷۰ ، ۷۱مخونو کي دطلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي. ګویا دعلامه حبیبي سپارښتنه هم پرفني او تخنیکي نومونو باندي تکیه درلوده. لرو پښتنو هم خپلي جوړوني ساینسي څانګي ته متوجه کړي دي.

ښاغلي رفیع هم په شاعرانه ژبه باندي د ساینسي علومود اصطلاحاتو له پاره دنومونو ټاکل لازم ګڼلي دي. دی لیکي: "د ساینس او تخنیک له پرمختګ سره دنړۍ په وړاندي تللو هیوادو کي هره ورځ نوی۔نوی ساینسی زیږېدنی کیږی او په هره زیږېدنه دهمغه هیواد دژبی یو نوم ایښودل کیږی اوبیا دعلم نوی پیغله له خپل نامه سره بل هیواد ته ودیږی او هلته میشتیږی. که وروسته پاتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادو ژبې پته خوله پاتې شي او په دې نوي ناوې نوم کېنږدي نو ددې ناویانو سلسله خواوږده ده
او کله چې ددې هیواد خلک سترګې غړوي ګوري به چې ددوی د ژبې ټول انګړ به
د پر مختللیو هیوادو نوراغلیو ساینسي ، تخنیکي او نوو منځ ته راغلو ناویو نیولی وي او اصلي ژبې
ته به یوازې چوکاټ او چاردیوالي ورپاتې وي....» (۲)
د ښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چې ساینسي او تخنیکي « ناویانو » ته باید
نوموونه کښېښوول سي.
او د پوهاند دوکتور زیار صاحب هغه نظر به بیاراوړم ، چې وړاندې مې هم رانقل کړی و . دی لیکي:
« نوي جوړونه باید په علمي ، تخنیکي ، مدني ، اداري او داسې نورو مفاهیمو پورې تړلې وي چې
زموږ فکري او کلتوري زیږنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه (سوسیولوجي) ،
پوهنتون (یونیورستی) ، ځارندوي (سکوټ او پولیس) ،توغندي دراکټ او وړکتون د کودکستان
لپاره .مګر که سوکړک یا سوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو ، یوه بې ځایه ټاکنه به وي.» (۳) بل
ځای وایي چې ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیر اصولي کار دئ.(۴)
خو په عمل کې چې ګورو خبره بالکل له جلوه وتلې ده . حتی د کتاب ، قلم ، دېوان ، شعر ، شاعر
او په سوونورو په ژبه کې دودسوي لغتونه لګیادي ، نوموونه جوړیږي . د پنسل له پاره یې
د پېنتومرکې (وچکنبی ، وچکنښ) بیرته ژوندی کړ . په ژبه کې رنځوراو ناروغ سته او عام دئ خو
دوی (رنځمن) ورته راوایست، سرانښ (دحریص په معنا) په لهجوکې پروت دئ
خودوی(اسویلاند) ورته اختراع کړ، په ژبه کې تلانښ سته او عام دئ خودوی ورته (ډېوون)
جوړ کړ، په ژبه کې طبیعت د دخیل لغت په توګه دوولس پېړۍ ژوند کړی دئ خودوی ورته (پنځون)
وموند ، په ژبه کې بلبل له زروکلوراهیسي سندرې وایي خودوی ورته (ډانګ لکۍ) پیدا کړ او څه
موده وروسته یې بیا همدغه ډانګ لکۍ د (ډاینازاروس) له پاره وټاکه (۵) . نه پوهېږم چې د بلبل
او دغه ماقبل التاریخ حیوان تر منځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کې ښکلي ، ښایسته سته خو نه
پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کې نیاو د عدل او انصاف په معنا رواج موندلی دئ
خودوی ورته (سماو) راوایست ، په ژبه کې خپتو ، خېټور سته خودوی ورته(شنازګېډی)
تولید کړ، په ژبه کې پاسپورټ سته او عام دئ خودوی ورته (لارلیک) وزېږاوه ، په ژبه کې (کرښپل
) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښو خاپونه) وضع کړ (۲) ، (غوښې) په ژبه کې ژوندی لغت دئ
خودوی ورته (بنګن) راوایست (۷) ، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم واروړته (کتاب خونه)
جوړسوا وهغه هم د پاړسې ټکي په ټکي ترجمه (۸) ، (بدلون)پخوا جوړسوی و ،نو (ونجون) ته څه
اړتیا وه ؟، د (بېکسۍ) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېځوکتیا) ته څه ضرورت و ؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو ډېروبې خوندو او پښتو ترجمه سوو لغاتو ته خوزه بیخي حیران پاته یم ، چي ددې ضرورت څه و . لکه (او سپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د(جادوګر) ، (کوډګر) له پاره ، (ږنده مږه) د (کورموش) له پاره ، (پلغتې) د(چابک) له پاره (۹). ددې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت سته ، نه پوهېږم چي هغه ته یې ولي چته اوښتي ده . موږد ږغ دبلي او شرنګ سوتي له پېغوره لاخلاص سوي نه یو چي دابل سرباری هم پرولوېد او داورد معیارپه نامه !

پوهاند دوکتور زیارصاحب وايي چي ٌ نړېوېزونه یانړیوال وییونه (انټرنېشنلزمونه) لکه راډیو ، تلویزیون،تیلګراف یاتېلګرام ، تېلي فوتو ، تیلي ټایپ، تېلېفون ، اکسرې یالایزر(وړانګې) کمپیوټر ، ډاکټر، اکسیجن ، هایدروجن ، نایتروجن ، الکترون ، نایترون، پوزیترون... یاځانګړي جغرافیایي نومونه اویاپه زرګونو کېمیاوي او درملي نومونه... دنړۍ په زیاتروعلمي ژبوکي له یوڅه جولیز(شکلي) اډاپټېشن (راخپلوني) سره یورازدودلري ، په نیولو جیزم کي راګډول بیاهم دپیوریزم په مانااخیستل کېږي...ٌ (۱۰) یعني نوي لغاتونه ورته مه جوړوئ. خوترد غه سپارښتني دوې کرښي وروسته بیا وايي چي که څه هم په عربي ، تورکي ، پارسی ، هندي کي نن سباډېر انټرنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي یعني که موچم ورته جوړسو ، ژباړئ یې. داچي تراوسه دغو نړیوالونومونوته نوي کلمات جوړسوي نه دي ، دچاخبره په چم یې نه پوهېږي چي څرنګه لارورته ومومي. دمثال په توګه اکسیجن ته به څه رازنوم جوړکړي ؟ پارسي ژبي وایيٌ ترک عادت موجب مرض استٌ په ژبه کي اوبتل سته اوعام سوی دئ خوددوی زړه په سوړسوی نه دئ او(اوبېدوب) یې هم ورته جوړکړ، په ژبه ، ادب اوفولکلورکي زرګرسته خودوی ورته (زرپښ) وزبړاوه ، په ژبه کي ترینګلی د(عبوس ، پیشانی ترش) له پاره سته اوقاموسوهم اخیستی دئ خودوی ورته (اریړه اوربوز) وزبړاوه. یوځای وایوچي بین المللي تخنیکي نومونه به پرخپل حال پرېږدوخوبیرته خپله خبره اخلواوتیلفون ته (غږون) ، تلویزیون ته (لروینون) اوتیلګراف ته (لرلیکون) پېشنهادوو(۱۱).

دمروجولغاتودوژلوپه کارکي هم سیالي ښه په زورروانه ده . دېړیوپېړیومروج لغات دمعیارپه فتواله رواجه لوېږي. ماپه یوه بله لیکنه کي ددغولغاتویوه ډېره کوچنوټې برخه داسي بیان کړې ده: ٌ زما دمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسیزوکي (بډای) او (موړ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (یرغل) موپه (برید) له منځه یووړ ، (ایلچي) موپه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هیواد)نبستي کړ، (غولی) موپه(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکیښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) موپه (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) موپه (وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) موپه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په (لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) موپه (هڅه) نفی کړ، (کړنه) موپه (غندنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) ترپښو لاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مو د(پر) په فتوا مسخه کړ اولالګيايو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهېرپسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي (يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)". داليست که پسي راواخلم ، خبره بل کتاب ته رسيږي.زه پوښتنه کوم چي تصفيه اوسوچه توب (purism)لکۍ لري ، ښکرلري ، څه لري ؟ دغه جريان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پرايږدئ ،خوداکټ مټ اوپه مطلق ډول تصفيه ده. او تر ټولو بياد خواشينۍ خبره داده چي که څاپه ليکنه کي دغه جريان تعقيب نه کړ ، ليکنه يې ناکره ، لهجوي ، سيمه ييزه اونوراونوربلله کيږي .

زيارصاحب هم وايي چي هرڅوک بايدلغات جوړنه کړي. ډاکټرپالوال هم دغه کارپه صلاحيت پوري تړي زماچيغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دې ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحيت والاو جوړوني اودبې صلاحيتوداسره بېلېږي نه. دنيولوګيزم دنده که افرادو ته پاته سوه ، که صلاحيت والاوه ، که بې صلاحيته ، خبره انارشيزم ته رسيږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مي په يوه مجله کي ديوه متوفي مشرحقداراله خولې داسي ولوستل چي که دوزيرصاحب محمدګل خان وس رسېدلی دټول افغانستان دخلکونومونه يې هم پښتوکول (۱۲۱) دليکني له خونداو شخوندڅخه څوک پوهېدلای سوای چي دژبي دتصفيې اشتهالا تر اوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمدا ذهنيت اوس هم دالفاظوترپردې لاندي دکره ليکنۍ پښتوپه نامه پالل کېږي. په دغه شان روحيه باندي يوې ژبي ته انکشاف ورکول ديوويشتمي پېړۍ له انکشافاتوسره جدي تناقض لري ځکه په دغه پېړۍ کي دنړۍ ژبي تربل هر وخت زياتي يوه په بله ننوتلي دي. موږته زياتره ويل کېږي چي دنړيوالوعلمي اوفني اوسياسي ټرمينالوجۍ سيلاب ته که لاس ترزنه کښېښو ، ژبه راڅخه لاندي کوي. داحقيقت زه هم منم. خودنوولغاتواوپه ژبه کي داخښېل سوواو مروجو لغتوبريدبايدوټاکل سي.که دا کارونه سي ، نوچي بيا پرديارلس ليکي (۱۳)لاس راسره کښېږدئ ، بيا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفيې په هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دې منحرف جريان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پوري روان وي. که هرڅومره ددې اوسنۍ ژبنۍ بخولي مخالفين ځانساتي، لنډاندي، مرتجعين وبلل سي اوحتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بيابه هم هغوی دګاليله په شان پر مځکه باندي د توبې ايستلوپروخت لاهم ووايي چي په دغه ژبه د افهام او تفهيم عمليه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای. داپښتوپسې عامېږي او خلک ځني خوا توري کيږي. ددې چاره په کارده اوهمدانن

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په کار ده. د پېريانانو دې ژبې په پښتنو کې درزونه واچول ، ددې کار له پاره فکر کول په کار دي ، دا درزپراخېږي او چاره يې په دې نه کېږي چې وواېو :

"کاروان به تيريږي او سپي به غپيږي" (۱۴) . د پښتو ژوند د پښتانه له ژوند سره تړلی دئ ، نه له نيولوګيزمونو سره . که خدای مه کړه پښتون مړسو ، پښتو او نيولوګيزمونه دواړه ورسره مري. په نيولوګيزمونو باندې د پښتو ژوند نه راګرزي. ديوې شېبې له پاره يې فرض کړئ چې په پښتو ژبه کې يو لغت لاهم پردی نسته مګر که پښتون همداسي شپون او عسکروي او روزي يې د شپنيتوب او ځان وژنې له لارې مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به يې کوم درد ور دوا کړي ؟ ښاغلی پوهاند حسن کاکړ د خپلو تاريخي څېړنو په پای کې دې نتيجې ته رسېدلی دئ ، چي: "پښتو چي بيرته پاتی ده او علمی شوی نده د ژبی د ځنګه والی له امله نده ، بيرته پاتی توب يې د پښتنو له لاسه دی. ددوی بيرته پاتی توب د پښتو بيرته پاتی توب شوی دی" (۱۵) نو پر پښتو او پښتنو بايد زړه وسوځل سي. د شهرت ، د نامه ، د عقدو له پاره بايد ژبه قرباني نه سي. دغه اند ښېښني دي، چي په ما يې دا کتابګوټی وکيښ .

اوس په ځينو ليکنو او مرکو کې د نيو لوګيز مونو پر٪ ۲۵ باندې ټينګار کيږي. زه تاسي ټولو درنو لوستونکو ته واک درکوم چې که مو هرو خت دغه فيصدي په عمل کې تطبيق و موندله ، زما دا کتاب په هماغه ورځ په اور کې وسوځئ چې نوريې څوک ونه لولي. ځکه زما ارمان به ختلی وي او نور به د پښتو ژبې له بابته د اند ښنو ځای راته پاته نه وي .

د کره ليکنې پښتو له نني بهير څخه داسي نخښې او نښانې ليدلې کېږي چې دا خوځښت په نهايت کې په يوې لهجې باندې د نورو دنفی کولو له پاره دئ. زه به ډېر خوښ سم چې که د پښتو يوه لهجه د ژبني انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چې ټول پښتانه يې هم وليکي او هم يې وواېي. دا که زما لهجه وي، که دبل ،که دهابل، ماته مهمه نه ده. مګر دا کار د پېريو دئ او بايد په طبيعي توګه لکه په فارسي او نورو ژبو کې چي راغلی دئ ، عملي سي. نه دا وسنيو ژبنيو ماجراجويو له لارې.

)۱ (ژبپالنه ـ ۲۴، ۲۳مخونه د مقالات محمود طرزی د ۷۷۴ مخ او سراج الاخبار په حواله

)۲ (ژبپالنه ـ ۷۵مخ

)۳ (ويي پوهنه ـ ۲۵، ۲۴ مخونه. نقل قول کټ مټ را نقل سو

)۴ (پښتو ـ پښتانه ۳۱۲مخ

)۵ (زيار ـ د پښتو ژبې دودې اړتيا او لارې چارې ـ ۹۷مخ

)۶ (زيار، پښتو پښتانه ۲۰۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) ویي پوهنه ۱۲۱مخ
۸) ویي پوهنه ۴مخ
۹) وګ: ویي پوهنه ۲۸۸ـ۲۹۰ مخونه
۱۰) د پښتو ژبې دودې لارې او چارې ـ ۹۹مخ
۱۱) ویي پوهنه ـ ۲۰ مخ
۱۲) ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ـ۴ګڼه ـ ۱۰مخ ۱۳۸۴ ش
۱۳) په کندهارکي د دیارلس لیکي اصطلاح د قرآن عظیم له پاره کاریږي. په نورو سیمو کي به هم رواج لري .
۱۴) وګ: استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ـ ۱۵۵مخ ـ ۱۳۷۲ ش
۱۵) آئینهٔ افغانستان مجله ـ ۱۰۴ مسلسله ګڼه ـ ۵۴مخ ـ میزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر ۲۰۰۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونیولوګیزم ژبنۍ اړتیاده که سیاسي تقلید؟

په یوه ژبه کي چي د نړیوالو پرمختیاوواو ساینسي وتخنیکي انکشافاتو او اختراعاتوله اسیته دنوولغاتودجوړوني اړتیامنځ ته راسي او دې کار ته نیوګلوبیزمونه استخدام سي ،معنا یې داده چي دا ژبه اوس هغو حوادثو ته ځان تیاروي چي" پرنوروتېرسوې او پردې اوس راغلي دینه" ددې پرڅنګ هره ژبه چي د خپل انکشاف په بهېرکي داسي ځای ته ورسېږي چي نورنوورته دنیولوګیزمونو اړتیامحسوسه سي ،معنا یې داده چي دې ژبې دانکشاف نورپړاوونه وهلي دي او ویونکي یې هم دفرهنګي سطح په یوه داسي مرحله کي واقع دي چي نورتېول کارونه سرته رسېدلي دي ، اوس نودژبې دسره کېدو وار رسېدلی دئ. په دغه وخت کي که دمعیاریت اوکره ژبې خبره رامنځ ته سي ، څرنګه چي له حالاتوسره موافق شعاردئ ، نه به پرچا بدولګېږي اونه به مخالفت ورسره وکړي. خوکه دمعیاریت هڅه دسیاسي سیالیو زېږنده وي ، دانودژبنۍ اړتیاله مخي نه بلکي دنوروانګېزوپربنارامنځ ته سوی تلاښ دئ اوهغه خوک چي نه غواړي په دغه انګېزوباندي خپله ژبه ولړي ، یادغه سیاسي سیالۍ ورته دسیاست دمداریانو سرکسونه ثابت سوي وي ، نوطبیعي ده چي لومړی خوله دې لوبي سره خوښي نه غورځوي اوکه ډېره درنه پرتمامه سوه نویې . بیا په مخالفت کي دربېږي

ماچي به دپښتوژبې دکره توب له پاره دهڅوتاریخي سوابق او اوسنۍ هڅې له ځانه سره څېړلې ، نودچاخبره شپږم حس به راته ویل چي په دې هلوځلوکي ترژبنۍ اړتیانورمسایل ډېردخیل دي. ددې نورو مسایلوپریوه برخه باندي زه د(سوچه توب) په بحث کي رږغېدلی یم. پوهاندزیارصاحب اوس پخپله یوه مرکه کي زماپردغه ګومان باندي د یقین ټاپه ووهله چي زموږنوي جوړوني له پارسي سره دسیالۍ اود هغې په تقلیدراپیل سوي دي. دی وایي:" پارسي چي زموږورسره یوه رغنده سیالي روانه ده ، هیڅوک په نظرکي نه نیسي ، که پارسیوان زموږسره منفي سیالي کوي ، .موږورسره رغنده سیالي کوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو د پارسي پخواني او اوسنی متن وګورئ چي هرڅومره يې پارسي قوي وي ، تاسو به ووينئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي کي څومره نوي ټکي راغلي دي ؟ نو دا نيو که يوازي پرپښتو ده ؟"(۱) ماته د حيرانۍ ځای دادئ چي استاد له ټول ژبني اکاډ ميت سره څرنګه د دغي سياسي لوبي په دام کي کښېوتلی دئ او نورو ته يې لا توصيه هم کوي. د دغي سيالۍ د سالميت ذمه څوک ترپايه پوري وهلای سي. څرنګه امکان لري چي پارسيوان دي د دوی په وينا ، منفي سيالۍ کوي او پښتون دي بيا ورسره سالمه سيالي وکړي. دا سيالي له لويه سره پر منفي تمايلاتو راپيل سوې ده او يوه کرغېړنه لوبه ده چي دوخت غير ملي حکومتو پښتون او پارسيوان دواړه پکښې ښکېل کړي دي .

زما په فکر خوهره ژبه د انکشاف او پرمختګ په لار کي خپل موقعيتونه او خپلي درجې لري. د نورو ژبو په پرتله يې د انکشاف سرعت هم توپيرلري ، ژبنی اړتياوي يې هم ځله بيلي وي. پښتوله بده مرغه اوس لا هم د خوشحال خان خټک خبره" بکره پرته ده". د دغه واقعيت په ليدلو ، کتلو او منلو باندي بايد هيڅ پښتون نه د حقارت احساس وکړي او نه هم د خپلي ژبي د نيمګړتيا. دا روانباد نوميالي خبره" پښتو د ژبي په حيث نه ترچاپاته ده او نه ترچاژياته ده."(۲) لکه په انسانانو کي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبو کي هم سته. د سيالۍ په وجه په ژبه کي بدلونونه را وستل ترګټه تاوان ډېر پېښېږي. دا سيالي هغه ناوړه دود دستورته ورته ده لکه ځيني کسان چي له خپلو تربرو سره د سيالۍ په انګېزه خپل نابالغ زوی ته واده وروکړي او د خپل ماشوم زوی ژوند له خوراډېرو دنګلو سره مخامخ کړي. وايي" شرمښکۍ له ماره سره غزېده ، پرمنځ دوه ځايه سوه". دا راز سيالۍ ته ځوان مغزونه د خپل طبيعي جوش وخروش او احساساتي جذبو له امله خورازيات آماده دي او ډېرژر په دغه راز دامونوکي لوېږي. د سړي سينې درلوونکي مسن پوهان هيڅکله . بايد ځوانان دغه راز بازاري لوبو ته تشويق نه کړي

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه يې جوړکړي دي. پارسي په دې وړاندي ده چي دضرورت ژبه ده ، د دربار ژبه وه او ده ، د علم ژبه ده ، ويونکي يې پخپله د تعليم او سياست پرميدان تر پښتنو وړاندي دي. پېړۍ پېړۍ ورته دهند ، ايران ، ماوراء النهر او افغانستان پاچهانو او درباروکارکړی دئ. دې ژبي چي نيولوګيزم ته مخه لاکړې نه وه ، هم پرمختللې ژبه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترعربي ژبي وروسته د منطقي د علم، د سياست ، د ادب او تجارت ژبه وه. د پارسي د پرمختګ دلايل بايد د هغې په ويونکو کي ولټول سي نه په لغاتو کي. له بلي خوا د پارسي ژبي خپل پوهان بيا په دې عقيده دي چي د دې ژبي د برياليتوب يو علت دا دئ چي دې بېروژبو لغات يې پخپل ځان کي هضم کړي دي او د ژبي دروازه يې د نورو ژبو پرمخ ترلې نه ده. اروا ښاد پوهاند دوکتور عبد الاحمد جاويد په دې برخه کي وايي چي په فارسي ژبه کي د دخيلو کلماتو د ښوونې له پاره به تاسي صبحانه (سبانارې) ته دعوت کړم. ميزپرتګالی کلمه ده (۳)، چاينک چينايي ، قاشق تورکي ، صندلی عربي ، نعلبکی عربي ده. او په پای کي په ظريفه لهجه وايي"ما مي مانيم ونان خشک". مراد يې دا دئ چي يوازي (نان) فارسي کلمه ده نور يې ټولي دخيلي دي او له نورو ژبو څخه اخيستل سوي دي. (۴) اروا ښاد دې کلماتو ته په کرکه نه ګوري بلکي داد پارسي ژبي په کمالونو کي راوړي چي څرنګه يې د نورو ژبو لغات پخپل ځان کي حل کړي او خپلي ژبي ته يې د افادې وسايل پربمانه کړي دي.زمو ږپوهان بيا تراوبو د مخه ګاولي کاږي او وايي ، موږلغتونه څکه جوړوو ،چي"که سبا د دهقان لمسی او کړوسی تعليم کوي د هغه لپاره (به) اسانه وي". ته د بزګرزوی ته د تعليم زمينه برابره کړه ، بيا د پښتو تعليم زمينه ورته مساعده کړه ، ژبه يې خير دئ سوچه دي نه وي ؟ د سبا د بزګر دزوی غم به خورو خپل او سني زامن موله خپلي ژبي څخه خواتوري کړل. موربې چي کومه ژبه ورزده کړې ده او ده ته ترهرڅه ګرانه ده ، هغه او س په کتاب کي نسي موندلای. د کتاب ژبه ده ته د يوې خارجي ژبي دزده کولو په شان ستونزي لري. طبيعي ده چي وخت تردې په بلي قوي ژبي (انګرېزي ، اردو ، فارسي اونورو) مصرفوي څکه په هغه ژبويې هم اړتيا رفع کيږي او هم يې په زده کړه کي تردغي نوي پښتو مشکلات لږدي. له يو چا سره مي په دې برخه کي بحث کاوه ، را ته وي ويل: ژبه متخصصينوته پرېږده ، چي هغه يې سمباله کړي. په جواب کي مي ورته وويل: ماخو په هغو نامرادو باندي ډېري هديرې ډکي ليدلي دي ،چي د متخصصو ډاکټرانو . په نسخويې زني ورترلي سوي وې. د متخصص سهوه د مرګي ګولۍ ده او بس

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۱ مخ (۱)

د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي ـ ۱۰۹ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. دده په نظر په فارسي کي (میز) د مېلمه په معنا دئ او په مثال کي یې (میزبان) راوړی دئ (۳)

که زما حافظې غلطي نه وي کړې ،دا مقاله په امید جریده کي نشر سوې وه. ما یې یادونه په یوه (۴)
. بله مقاله کي پخوا هم کړې وه او تاسي به یې په ضمیمه کي ولولئ. له تکراره یې بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظري معيار عملي ګډوډي

په کارده. اتاریټي دوې خواوې لري (authority) ژبپوهان وايي دژبني معيارتاکلوله پاره اتاريټي . يوه يې دعلم اوصلاحيت خواده چې په ژبپوهانواړه لري او بله يې اجرائيوي اړخ دئ، چي په دولت يا اکاډميکو ټولنواړه لري. ژبپوهان علمي اړخ څېړي اودولت يانور اکاډميک سازمانونه يې . دترويج له پاره قانونيت ورتسجيلوي

د پښتو په معياريت کې ددې دواړوخواووخلا محسوس ده. د صلاحيت په برخه کې پوهاند زيارصاحب هيڅاته غاړه نه ده ايښې. نه الهام ته ، نه تږي ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستوروته ، نه پښتو ټولني او اکاډيمۍ ته. اروانباد الهام ورڅخه دوستانه ګيله کوي او ليکي چې" ... که څه هم زيارموږدتږي په شمول دتاريخي ـ مقايسي ژبپوهني متخصصان نه ګڼي اوښايي چې رښتيا به وايي"(١). ګويا د معيارپه برخه کې يوازي ددوی خپل نظر معياري دئ. اوداجرائيوي صلاحيت خلا خوپه دغوکلونوچي کې دا خوځښت راپيل سوی دئ ، په ټوله معنابېخي محسوسه ده. خلا خو پر لو لار پربېږدئ ، په دغوتېرو دېرشو کلونوکې خودخلقي او پرچمي دولتوپه شمول (ټول دولتي نظام د پښتواوپښتنو پر ضدولاړو . (٢

ددغه شان دوګانه خلاووپه موجوديت کې ديوه خوځښت قانونيت اواغېزمنتوب پخپله ترپوښتني لاندي راځي. اودهمدې عامل نتيجه ده چي دغه خوځښت تردوو دروملاتړلو پلويانوزيات نورونه . موندل

داچي اوس دنوولغاتوپه اعتياداخته کسان دخوځښت په پلويانو کي شمېرل کېږي اوبيادهغوله مخې داحرکت دبري لوړپوړته رسېدلی ګڼل کيږي ، يوه ذهني نتيجه ګيري ده چي دا استنادپايه يې پرواقعيتونو ولاړه نه ده. حقيقت دادئ چي ددغه خوځښت له امله يوه نوې ژبه يا لهجه دتکوين په حال کي ده.تاسي دالاندي ګډوډيوته ځيرسئ چي ديوه خوځښت تردېرش کلن فعاليت اوبري ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسېدووروسته ! په هغو نشراتو کي موجودي دي ، چي د کره لیکني له بهیرسره په یوه یابل دلیل ځان تړلی ګڼي .

پښتو او پښتانه ته د الهام سریزه ـ پنځم مخ (۱)

زیار صاحب په هغه خصمانه چلنده بر ښه خبردئ چي زموږ سره د باختر آژانس د پښتو خبرونو په (۲) ریاست کي د دولتي مقاماتو له خوا کېدئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(په) او(پر) ګډوډي

د پښتو په ځينو لهجوکي سره ګډېږي او يو د بل پر ځای يې په (prepositions) دغه دوه سربلونه ناسمه توګه کاروي. په د غو لهجوکي (په پښتوليکل) او (پرپښتوليکل) نسي سره بېليدلای. په داسي حال کي چي دا دوې خبري جلا جلا معناوي لري. په (پښتوليکل) معنا دليکني ژبه پښتو ده او (پرپښتوليکل) معنادليکني موضوع پښتوده. د پوهاند زيارصاحب په عقيده"له کندهاري او تاريخي ادبي پښتو پرته نور زياتره ګړدودونه (په) او (پر) سره ګډوي" (۱)له تاريخي ادبي پښتو څخه يې مراد د کلاسيکو شاعرانو پښتوده .حقيقت هم دادئ چي په کندهاري ګړدودکي ددغودوو سربلونو استعمال ديوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي. دوی (په خره سپور) (هيڅکله هم نه وايي. په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورولهجو کي عام دئ. (۲

پوهاند زيارصاحب په ويې پوهنه کي ددغو سربلونو دسم استعمال ټول مواردراوړي دي چي په يوه برخه کي زه دداسي يوه پښتانه په توګه چي د پوهاند دوکتورزيارصاحب دڅېړني په تاييدمي ددغو سربلونو سم استعمال د مورله غېږي څخه زده کړی دئ ، موافق نه يـــم او هـــغه (پلانی پرکوم کال مړدئ)،په دې برخه کي بايد (په کوم کال کي مړدئ) کره شکل وي ځکه زماد څېړني له سره (on)او (in) مخي په دغه مشخصه برخه کي د کندهاري ګړدود استعمال دانګرېزي ژبي له . ناسم(on 2006) کره دئ او (in 2006) خوله په خوله برابردئ. په انګرېزي ژبه کي هم

اروابنادعلامه رشاد(رح) په دې برخه کي دګوربت مجلې دلومړي کال په شپږمه ګڼه ، ۲۳مخ کي داسي څرګندوني کړي دي:" د(په) او (پر) ترمنځ توپيرسته. (پر) د استعلاتوری دی ، پرمېزباندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېزېې کتاب کښېښود(۳) ، پرمايې پورباندي دی او داسي نورد(پر) په کلمه باندي راځي او(په) دظرفيت او آليت لپاره راځي(۴). مثلا په لښته يې وواهه. دلته (په) دآليت دنده اجراکوي. په کورکي دی ، په مکتب کي دی ، دلته دظرفيت مانا ورکوي." او کله چي مرکه چي د(په کال) او (پرکال) په برخه کي توضيحات ځني غوښتي دي ، نوعلامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ:"... که (کي) ور سره راسي بايد(په) وکارول سي ولي هلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ظرف زمان مفهوم ورکول کېږي. ظرف پر دوه ډوله دی ، یو د زمان ظرف دی او بل د مکان ظرف. په کورکي ، په مکتب کي دا ظرف مکان دی. په پسرلي کي دا سي کېږي ، هغه وخت هغه د زمان ظرف دی، په کال کي دا سي کېږي یا دا سي وسول، دا ظرف مکان دی نو هلته د ظرف مکان لپاره تر (پر) ، (په) غوره ښکاري او دا استعلا لپاره بیا تر (په) ، (پر) صحیح دی."

د(په) او (پر) د استعمال له پاره ترسمي لاربښووني وروسته ځینو لیکوالو د یوه غلط فارمول پیروي پیل کړه او هغه دا چي که په د غو سربلو نو پسي وروسته د (کي ، سره) کارېدئ ، باید (په) ولیکل سي او کنه نو (پر) سم دئ. د دې فارمول (postposition)او ستربل حالت کي راځي او هورې او ستربل نه (instrumental غلطي په دې کي ده چي (په) کله کله په (آلې- ورسره ملګرى کېږي. لکه (په لښته یې وواهه) . د دغه غلط فارمول پالونکي په دا تېرمثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وايي وروسته او ستربل نه دئ راغلئ. نو یې (پرلښته یې وواهه) ولیکي . د(په لښته یې وواهه) او (پرلښته یې وواهه) جملې د معناله مخي له مځکي تر اسمانه پوري توپیرسره لري. (په لښته یې وواهه) معنا د وهلو وسیله یې (لښته) وه ، لرګی یا توره یا بل څه نه وه. (پرلښته یې وواهه) معنا د وهلو انګېزه یې لښته وه. ښایي وهلی یې په سوکانو ، په لغتو یا په لرګي . (وي خو جنجال یې پرلښته سره پېښ سو(۵

د دغه ناسم استعمال لیکوال د(شینیت) له معافیت څخه په کته اخیستنه باندي د خپل ځان لیکنه معیاري ګڼي او د نورو پرسمو مشورو غوږ نه نیسي. په نتیجه کي یې د معیارترپردې لاندي یوه لویه ګډوډي رامنځ ته کړې ده او د ښاغلي منلي خبره د معیار محتسبانو هم غوږ ونه کانه اچولي دي. دې : مثالو ته ځیرسئ چي له (ورځ مجلې ۶ کال ، ۳ـ۴ ګڼې)څخه اخیستل سوي دي

(ناسم ـ" د الله د لوی او عظیم ذات پرامر د نړۍ ټول مسلمانان د عبودیت ..." (۱مخ

.... سم ـ د الله د لوی او عظیم ذات په امر د نړۍ ټول مسلمانان د عبودیت

(ناسم ـ" د همدغه کال د شعبان په ۲۳ د پنجشنبې پر ورځ ...."(هماغه مخ

سم ـ د همدغه کال د شعبان پر ۲۳ د پنجشنبې په ورځ ...."

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسم ـ" پرپښتني درنښت ـ اداره" (۲مخ

. سم ـ په پښتني درنښت ـ اداره

(ناسم ـ" محمدګل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصیت پرلحاظ د سپېڅلي کرکټر ...." (۹مخ

..... سم ـ محمدګل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصیت په لحاظ د سپېڅلي کرکټر

(ناسم ـ" سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او پرتوپ وویشتل شو" (۱۰مخ

سم ـ سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او په توپ وویشتل شو . پرتوپ وویشتل شو معنا دا چي پرتوپ یې ودراوه او په توپک یا بل څه یې وویشت. یا بله معنا یې دا سي کېدای سي چي د توپ پر سر باندي یې ترمنځ شخړه سوه ، په نتیجه یې د همدې شخړې له اسیته وویشت. خو په توپ وویشتل شو ، معنا دا چي دوژني وسیله یې توپ و. د توپ مخې ته یې وتاړه او توپ ته اورورکړ.

(ـ ناسم" د وزیر صاحب زیات ناچاپ آثار یې ځان سره د چاپ پرهیلې ساتلي وه." (۱۱مخ

. ـ سم ـ د وزیر صاحب زیات ناچاپ آثار یې له ځان سره د چاپ په هیله ساتلي وه

(ـ ناسم ـ" ... د پخوا پرخبر ..." (۹۲ مخ

سم ـ .... د پخوا په خبر

(ناسم ـ" ... په عوامو کښې پر استاذ صاحب (رح) مشهورو ،" (۹۸مخ

.سم ـ ... په عوامو کښې په استاذ صاحب(رح) مشهورو

پر استاذ مشهورو)معنا دا چي تر استاذ زیات مشهور. خو(په استاذ مشهور) و معنا دا چي دوهم نوم) . یې استاذ و ، خلکو استاذ باله

(ناسم ـ" ... پر امر با المعروف لاس پورې کړو ...." (۹۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

....سم ـ په امربا المعروف لاس پوري کړو

(ناسم ـ " په ګل اغاشېرزي ځان مرګي برید شوی " (تول افغان ويبپاڼه ـ ۳۱ ـ ۷ ـ ۲۰۰۲ ع

. سم ـ پر ګل اغاشېرزي ځان مرګي برید شوی

په ګل اغاشېرزي برید شوی معنا دا چي ګل اغاشېرزي پخپله په ځان پوري بمونه تړلي وه . او پر ګل
. اغاشېرزي برید شوی معنا دا چي د برید هدف ګل اغاشېرزی و ، چي له منځه يې يو سي

(ناسم ـ " د ۱۳۶۶ لمريز کال پر کب میاشت ...." (ښکلا مجله ۲ ګڼه ۴ کال ۵۸ مخ

سم ـ د ۱۳۶۶ لمريز کال د کب په میاشت کي .... ، يا د ۱۳۶۶ المريز کال په کب میاشت کي .... دلته
. میاشت د زمان ظرف دئ

(ناسم ـ " د خپل مطبوعاتي کار له پيله را پر د ېخوا ...." (هماغه مجله هماغه ګڼه ، ۵۹ مخ

.... سم ـ د خپل مطبوعاتي کار د پيل را په د ېخوا

(ناسم ـ د ۱۳۷۹ لمريز کال د تلي پر میاشت ...." (هماغه مجله ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ

. سم ـ د ۱۳۷۹ لمريز کال د تلي په میاشت کي . دلته هم میاشت د زمان ظرف دئ ، نه استعلا

(ناسم: " که بو ميان پکي پر لږه کي (اقليت) واوړي ..." (پښتو ، پښتانه ۲۳۱ مخ

سم : که بو ميان پکي په لږه کي (اقليت) باندي بدل شي . پر لږه کي

او ښتل معنا دا چي د بو ميانو شمېر تر لږه کي زياتيږي . او ښتل د زياتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲ مخ
. کي بيا دا تېروتنه سمه سوې ده

(ناسم: " ... د قلم پر ژبه ترمو ړ را رسولي دي." (پښتو تاج التواريخ ـ ج مخ

. سم: ... د قلم په ژبه ترمو ړ را رسولي دي

. حالت کي د (په) استعمال صحيح دئ (instrumental) د قلم ژبه دلته آله ده . په آلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسم: "قضاوت پرلوستونکیو اړه لري" (پورتني اثر ـ ه مخ

. سم: قضاوت په لوستونکیو اړه لري

. په پارسي کي هم په دغسي جمله کي (به) تر (بر) سم دئ او د (به) پښتو معادل (په) دئ

(ناسم: "لس بارو ړونکي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو ...." (هماغه اثر ـ ۱۱۹مخ

.... سم: لس بارو ړونکي خره به مي په غوجل کي ولاړ وو

خرپه غوجل کي ولاړوي نه پرغوجل. غوجل دلته مکاني ظرف دئ او په ظرفي حالت کي (پر) يې کره شکل دئ. "پراوخورولاړوي"لا اسعماليږي ځکه هلته in = استعمالول سم نه دي ، بلکي په . یورازاستعلایي حالت موجوددئ

(ناسم: "... پرلاندنیوژبوخبري کولای شم اولیکونه یې هم لوستلای شم" (هماغه اثر ۳۱۷مخ

سم: په لاندنیوژبوخبري کولای شم اولیکونه یې هم لوستلای شم. پر ژبوخبري کولای سم یعني دنوموړوژبوپه باب معلومات ورکولای سم ، خوپه ژبوخبري کولای سم معنادا چي نوموړي ژبي مي . زده دي

ناسم: "که چېرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوی هم دین نه وي اوپه هغوی حکومت کوي...." (هماغه اثر ۳۲۹مخ)

. سم: که چیرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوی هم نه وي اوپرهغوی حکومت کوي

په هغوی حکومت کول) یعني دهغوی په واسطه حکومت کول اوپه دې صورت کي حکومت) معنادافغانستان خلک. خو(پرهغوی حکومت کول) معنادا میرله خوادافغانستان . پرخلکوحکومت کیږي

ناسم: "... دخوقندښارترنیولووروسته یې هلته نوی ښارجوړول پیل کړل اوپر(سیم) ښاریې ونوماوه (..." (هماغه اثر ۱۲۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

. سم : ... د خوقند ښار ترنيولو وروسته يې هلته نوی ښار جوړول پيل کړل او په (سيم ښار) يې ونوماوه

د(په) او(پر) دا ټول ناسم استعمالونه له ناسمي لاربښووني څخه پېښ سوي دي. دليکونکي له پاره . فارمول د(کي ، سره) سته والی اونه سته والی دئ اودې خبري پرناسمه لارروان کړی دئ

دا مثالونه دومره ډېردي ،چي که ټول راوړم يو کتاب به ځني جوړسي. داوراني ټول دمعيار په نامه ناکافي لاربښوونو پېښ کړی دئ که يې له خپلي لهجې سره سم ليکلی وای ، ښايي دومره زياتي وراني يې نه درلودلای. زه پرلهجه باندي اعتراض نه کوم. ماته پخپله لهجه کي هم ځيني ګرامري وراني رامعلومي دي.هروخت مې چي اړتيا احساس کړې ده ، بې پردې مې بيان کړي دي او دخپلي لهجې زلميو ليکوالو ته مې يې دسمولو سپارښتنه کړې ده. خودلته داوراني ناسمو لاربښوونو منځ ته راوړی دئ. دغه ځای دئ چي زه وايم معيار په فيصلو او فرمانو نسي عملي کېدلای اوکه عملي سي بيا داسي دنګلې هم لري. معيار بايد دښوونځي له تاداوه تدريس اووروښوول سي. دا ديوې ورځي ، يوې لسيزي اويوه کال کارنه دئ په تېره بيا دافغانانو په دا اوسنۍ پاشلې ورځ کي چي دپښتو نشرات يې په سلو کي نوي ترخپل هيواد دباندي سرته رسېږي. دمعيار ببرۍ له اروپا څخه نسي پرلار برابرېدلای

. اومزله ته رسېدل يې هم نسلونه غواړي

ويي پوهنه ـ ۴۷ مخ (۱)

په دې برخه کي زما اودښاغلي استاد صميم صاحب ترمنځ يوه دوستانه ادبي مناقشه يو وخت (۲) راغلې وه. اروا ښاد عبدالجليل وجدي صاحب په دغه وخت کي په ټورنټو کي و. ماته به يې پخپل ټول صداقت سره ويل ، چي د(په) او(پر) په دغه مباحثه يې سرنه خلاصېږي. علت يې دا وچي دده په محيط کي هم ددغو سربلونو ناسم استعمال عام وا وده خپله مورنۍ ژده کړې قاعده نه سوای . هېرولای

. مرکه چي د استاد په ژبه کي تصرف کړی دئ او د استاد خبري يې په خپل زعم معياري کړي دي(۳)

. په ګوربت کي (عاليت) راغلی دئ چي د مرکه چي تېروتنه ده (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. وګ: لېمه مجله ـ کال ـ ګڼه ـ مخ ـ د دې قلم لیکنه (۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمجهولي (ې) لانجه

دختيځي اولويديځي اوجنوب لويديځي لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) د استعمال په برخه کې ښه پوره محسوس اودپاملرني وړتوپيرونه سته. دې توپيروته پاملرنه نه کول اوترسريې تېرول ياپه يوه جرأتمندانه حکم سره ګام تراړول اوهيسته غورځول دپښتوژبې په ګټه کارنه دئ. په پښتوپښويه (دربيم چاپ)کې راغلي دي چې سويل ـ لويديزه ګړدودې ډله ٔ د نورو (منځنيو، سوېل ـ ختيزواوشمال ختيزو) ګړدودې ډلوپه وړاندې له تاريخي پلوه زيات رغاونيزلرغونوالی لري ٔ خوله دغې ارکاييکې ځانګړتياووسره سره يې په کره ليکلارکې له پامه غورځولې ده (۱) دغه ځانګړتياوې يې چې ښېله مثالوپه ډېره مختصره توګه هيسته ودورې راوړې دي، دکتاب دوه مخه يې نيولې دي اوپرزياته کړې يې ده چې که ٔ دکندهارۍ پښتو دغه پاسنۍ ځانتياوې يومخيزه په پام کې ونيسو ٔ نودغه د پښتو پښويه کتاب به دوه چنده غټ سي. دغوځانتياوو يا ځانګړتياووته يې ٔ بې‌قاعده ګۍ ٔ ويلې دي. اوس نوکه څوک په دې برخه کې نظرځرګندوي خو د لايسنس نه لرلومتروکه به پرداککړۍ وخوري اوورته وبه ويل سي چې ته د ويلو حق نه لرې. مګرکه لږڅه دبيان آزادي موجوده وي نوديوچاپه ذهن کې هرومرودا پوښتنه پيدا کيږي چې د پښتوديوې ٔ ارتې بيرتې ګړدودې ډلې ٔ هغه ځانګړتياوې چې په يوازې سردنوروټولو ګړدودونو په پرتله ديوه بشپړکتاب په اندازه حجم لري(۲) اوترنوروګړدودونوېې تاريخي لرغونوالی هم منل سوی دئ، د(بې قاعده ګيو) په نامه هيسته غورځول دعلم لارده ؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟ له تعصبه خالي لارده ؟ ديووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده ؟

دپښتوپښويه کتاب دلومړي چاپ (۱۳۶۲ش) اودريم چاپ (۱۳۸۴ش) په سريزوکې دمحتوياتوله مخې خورازيات توپيرونه سته، چې ځيني دغه توپيرونه دلوستونکي په ذهن کې يولړنوري پوښتني هم را پيدا کوي. دکندهاري ګړدودپه اصطلاح ٔ بې قاعده ګۍ ٔ چې ښاغلی مولف يې په آب وتاب بيانوي، دلومړي چاپ په سريزه کې نسته. له دې امله دلوستونکي په ذهن کې دا خبره ورګرزي چې آيا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغه ٔ بې قاعده ګۍ ٔ معلومې نه وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ هرومرو معلومي وي. نو دنه یادولو علت یې څه و ؟ ښایي دا به یې مصلحت نه وي ګڼلې چي دنورولهجو پربې قاعده ګیوباندي سترګي پټي کړي او یوازي کندهاری ګړدودلوستونکوته د ٌ بېخرته بې قاعده ګیو ٌ درلوونکی وښیي. که دا ښا ییدنه رشتیاوي ، نو نن هم ددې راز ورانوونکو قضاوتو یادونه د مصلحت پرمقوله نه سي برابرېدلای. د پښتو په دې دونه زیاتو لهجو کي یوازي دیوې لهجې په اصطلاح بې قاعده ګۍ بیانول ، پخپله د ٌ سکه او ناسکه ٌ مفهوم ذهن ته تداعي کوي. زما بشپړیقین دئ چي ښاغلي مولف ته د پښتود نورو لهجو ګرامري بې نظمۍ هرومرو ښکاره وه خو د دې لهجې د ګیو د ښکاره کولو ته یې ملا ونه تړله. پرهغو باندي غوږونه کاڼه اچول او دیوې مشخصي لهجې په مقابل کي دریځ نیول ، پخپل ذات کي مناسب کارڅه چي ، لادلاسه خصمانه عمل دئ .

دلومړي چاپ په سریزه کي ددغویادوونو دنسته والي دوهم تعبیر داسي هم کېدلای سي چي ښایي اوس به یې ٌتوبه له مېړنو خالي لیدلې وي ٌ. ځکه ددریم چاپ پروخت دهمدې مغضوبې لهجې درې ویونکي ستوري (علامه حبیبي ، استاد بینوا او علامه رشاد) اودغه رازد ژبپوهني نورتول متخصصین ډاکټران دلحد بندیان سوي ول. ګویا د پوښتني اوبازخواست ثوک نه وپاته. په دغه صورت کي زه نورڅه نه سم ویلای ، یوازي به دومره قدر ووایم چي خدای دي دا ښا ییدنه نه رشتیاکوي .

د پښتو پښویه ددریم چاپ د سریزي په ۱۵ مخ کي ښکاره سوې ده چي دلویدیځ ګړدود ځانګړتیاوو د په پام کي نه نیولوحق یې د نومړي لهجې د ٌ پرتلیزلړه کیوالي ٌ له امله ترلاسه کړی دئ. دحیرانتیا ځای دادئ چي ددغي فتوا ورکوونکي له پښتوټولني سره لانجه پردې وه چي هغوی په ریفرنډم ژبني مسایل حلول. اوس دی پخپله د اکثریت و اقلیت په حکم یوه پراخه لهجه په پام کي نه نیسي او ځانګړتیاوي یې له تاریخي قدامت سره سره ، چي دی یې پخپله هم مني ، (بېقاعده ګۍ) بولي او په ګرامر کې نه راوړي. که دا ځانګړتیاوي ټولي (بېقاعده ګۍ) وي ،نو ددې خبري خومعنا داده چي د پښتو ژبي ټول تاریخ پربې قاعده ګیوولاړدئ. له لویه سره یې ګرامربې قاعده دئ او س دوی معیاري ګرامرورته جوړوي. ځکه ددغو ځانګړتیاوو تاریخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ. آیا داخبره به له امکانه وتلې وي ، چي دا ځانګړتیاوي د پښتو خپل ګرامري اصول وه ، وروسته ترځي ولمني پکښې راغلي دي. په هرصورت دا ښېلتونپاله فیصله پخپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره لیکنې پښتو مخه نیسي او په دغه صراحت یې یادول خود جرأتمندي یوه نمونه کېدلای سي مګر د" مصلحت" پر مقوله باندي یې برابرول ، لکه وړاندي چي مي هم وویل ،له عقله لیري ښکاري.باید وو وایم چي د اقلیت او اکثریت خبره یوه بې بنیاده ادعا ده . د پښتو دلویدیځي لهجې ویونکي یوازي (کندهار، هیلمند او سیستان...) ښوول سوي دي ، په داسي حال کي چي په دې لهجه باندي د کندهار ، هیلمند ، زابل ، ارزګان ، نیمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغیسولایتونه،په شمالي کي دغوربند او شینوارو د ولسوالیو پښتانه، د پروان ولایت پښتانه (له ساپیو او داودزیو پرته) ، دمیمنې ، مزار، بلخ زیاتره پښتانه او دکوچیانو لوی اکثریت لږوډېر ږغیږي (۱) او ما چي یې دواک فونډېشن د احصائیوله مخي یوه تقریبي اندازه معلومه کړه نو یوازي په افغانستان کي د دې لهجې ویونکي څه د پاسه دري میلیونو تنو ته رسیږي. که دډیورنډ دناولي کرښي هاخواته پښتانه ور سره یو ځای سي، نو یې شمېر دوه چنده زیاتیږي. د دومره پراخ نفوس لهجه د پښتو ګرامر په یوه کتاب کي په پام کي نه نیول او په دې منطق ، چي د کتاب حجم په زیاتېږي ! ، ترهغې ګام اړول له حق خوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای. له ژبې سره که د معیار تر . پردې لاندي داسي لوبې رواني وي ، نودي پښتنو ته خدای خیرورپېښ کړي

په بل غشي ټوپک هیڅ ویشتلی نه یم

که ویشتلی یم خوبیا په خپل ټوپک یم

(دخوشحال خان خټک مرغلري ـ ۲۳۳مخ)

. پښتو پښویه ۱۴،۱۵مخونه ـ دربیم چاپ (۱)

پردغه لهجه باندي هربرت پنزل امریکایي ژبپوه یو بشپړ کتاب کښلی دئ چي دنړۍ په ټولو (۲) مشهوروکتب خانو کي سته او اروا ښاد الهام په پښتو ژباړلی دئ. نه پنزل او نه الهام دا خبره کړې ده . چي دغه لهجه پربې قاعده ګیوولاړه ده. دوی دواړه دژبې متخصصان وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ــ مې ــ کې

په اوسني مروج لیکدود کي د غه ضمیرونه په اوږده (ي) لیکل کیږي او په لویدیځه لهجه کي په لنډه (ي). دلویدیځي لهجې له قاعدې سره سم ، چي ځیني کسان یې بېقاعده ګي بولي ! که په اوږده (ي) ولیکل سي ، د معنابدلون پېښوي او چې= چي یې ، کې= کي یې ، مې =مي یې معنا ښندي. د کره لیکنی پښتولارویانو دغي قاعدې شخړه په یــــوه (نې) ورشلولې ده او وایي چي دادکندهار ګړدود دئ ، موږ په معیارکي نه دئ نیولئ . دا کارېې د هغه په اصطلاح پروسیجر له مخي کړی دئ ، چي د پوهاند زیار صاحب له خولې ، دلاسلیک رنګ یې وچ سوی لانه و ، بیا یوه لاسلیک کوونکي ویل زه یې نه منم،" زه د حبیبي صاحب او دده د پیروانو لارپه رسمیت نه پېژنم او بغاوت یې وکړ" (۲) مادا پرو سیجرلیدلئ نه دئ خو اوربدلي مي دي ، چي په

هغه کي دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوي نه وه.که دا خبره رشتیاوي نو د کره لیکنی پښتولارویان نیم قرآن مني،نیم نه مني. د پروسیجرهغه برخه چي د دوی له اجنډا سره موافقه وي ، مني او نوري نه مني. په هرصورت دي پرېکړي له پښتو د بواني ادب سره مشکلات زېږولي دي.زه به د دېواني ادب څومثالونه تاسي ته درکړم چي شاعرانو دغه لهجوي ځانګړتیا په پام کي نیولې ده او شعري وزن یې په تړلی دئ .

: د((کې = که یې)) مثالونه

ـ د حنان له کلامه ۱

داګوهر به دي په کارسي کې په غوږ کړې

درته وکـــــــــــړه ((حنان)) څه ویل ملیح

(د یوان ۲۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې خبري کړي دوې سترګي خودبخوده

عجب نه ده پـــــــــرته وايي تل بېمار

(دېوان ۲۷ مخ)

په دواړو بيتو کي راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکي د (که يې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که يې څوک د (که يې) په بڼه وکاږي ، دلومړيونيم بيتيو وزن يوسپلاب زياتيږي او ميرزا حنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چي د سيلابو په ترلوکي دي يې ستونزي درلودې. د ه د شعرپه سيلابوکي . خپله لهجوي ځانګړتيا په پام کي نيولې ده

.د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۲

د((جمعه)) دزړه پرهاربه هلته جوړسي

کې رفـــــــــوپه تاردزلفوکړي جراح

(د کابل چاپ ديوان ۵۷ مخ)

زړه مي درکئ زمــــاياره ستاپه لاس

ستارضاده کې لوټل کړې که يې پاس

(دېوان ۲۸ مخ)

ددې ګلوتبرېده دچـــاپـــــهياددي

کې پرې ايښي پرځای نه وای نايبان ګل

(دېوان ۸۱ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دريو مثالو کي هم (کې) د (که يې) په مفهوم کارسوی دئ. په دوهم مثال کي خوشاعر د سېلابو په تړلو کي خپل مهارت اولهجوي ځانګړتيا ډېره ښه ښوولې ده. لومړی (کې = که يې) يې له خپلي لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که يې خپله لهجه په پام کي نيولې وای ، نيم بيتی يوه هجا لړېدی ، ځکه يې نود (که يې) په ښه راوړی دئ او سېلابونه يې په پوره کړي دي. لکه وړاندي چي اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هيوادمل داروابناد علامه رشاد باباتر نظر لاندي تهيه کړی دئ اولاربنود استاد يې په دغه باريکي سر ښه ورخلاص کړی دئ . ځکه يې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن ليک کي د (کې = که يې) توضيح ورکړې ده

د ((چې = چي يې)) مثالونه

ـ د ميرزا حنان له کلامه ۱

د فلک د باغوان لاس د پرېکېدو دئ

پرجــــــهان چې د ښېلتون تخم کاره

(دېوان ۱۲۱ مخ)

ګل ورقي د خپل ځان ورکړي وبادته

چې ليدلئ ستاد مخ د خــــط رقم دئ

(دېوان ، يوسل وڅلورشپېتم مخ)

په دواړو بيتو کي (چې) د (چي يې) مخفف شکل دئ.که يې د (چي يې) په ښه وکاږو ، دبيت دهجاوو شمېر ديوه په اندازه ورزياتوي. په دې لاندي مثالو کي بيا د (چي يې) په معنا نه دئ . راوړل سوی

چي د خط سبزې يې ځای په رخسارونيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـــــــــادزړه آییني ځکه زنګارونیو

(دېوان ۱۰۱ مخ)

اوس که دپورتني بیت (چي) دمروج لیکدودله مخي (چې) ولیکل سي ګویا دشاعرمراد به (چي . یې)وي اودامعنا له بیته سره سرنه خوري

داليدلې يې غمزه ده ستاد سترګو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

(دېوان ۳۲ مخ)

په دې بيت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چي يې) معنا ښندي اوپه دې صورت کي به نو (آهو) له عمومیته ووزي او په یوچا یا

یوځای به اړه ولري .همدا سببونه دي ، چي زه د (چي) کلمه په دغسي مواردوکي په اوږده یاء نه کاږم .

ـ دجمعه بارکزي له کلامه ۲

چې خنداکړه په شاهۍ دبادشاهانو

په سپېرو ايـــرولړلي ملنګان ولاړ

(دېوان ۲۸ مخ)

ننګ ونام و سود و زيان ددنیاپربږدي

چې خالص وي پـــر دیداربا ندي غرض

(دېوان ۷۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دواړو بیتوکي (چې) د (چي يې) لنډيز دئ او په حاشيه کي ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده .

د حاجي جمعه بارکزي په دېوان د (چې = چي يې) لمنليکونه دان دپاسه دي. زه ددغي باريکۍ دنوري څرګندتيا له پاره نورمثالونه هم

. راوړم

: د ((مې = مي يې)) مثالونه

وکتوتــه يې د سترګو حيرانېږم

چي مې کل هډونه کړه رېزه رېزه

(دحنان دېوان ۱۲۸ مخ)

دادبه څوکړم دبې رحم يارله جوره

پرسينه مې دتېغ کين وواهه ولاړ

(دحنان دېوان ۳۲ مخ)

په لومړي بيت کيٍ شاعرخپلوهډونوته اشاره لري ، چي کوم بل چا ور(رېزه رېزه) کړي دي. که يې دلته د (مې) پرځای (مي) راوړی وای ، نوبه بيادبيت معنا داوای ، چي حنان خپل هډونه پخپله (رېزه رېزه) کړي دي.په دوهم بيت کي يې خپله سينه مطلب ده ، چي بې رحم يار ورباندي دکين تيغ وواهه اوترې ولاړ. که دلته هم (مې) د (مي) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چي حنان پر پخپله سينه باندي پخپله دکين تبغ وهلی دئ اوبېرحمه يار يې دده تردغه کار وروسته تللی دئ. دغه سبب دئ ، چي زه دجملوله سياقه سره سم (مي) او (مې) دواړه کاروم. خوپه مروج ليکدودکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، چي کره لیکدود ! هم بلل کېږي ، یو شکل لري او په اوږده یا ء یې کاږي. په دې لاندي بیت کي
. وګورئ ، شاعر((مي) د (مي یې) په معنا نه دئ راوړی

صحیفه مي دزړه وګـــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال د ترکو

(دېوان ۹۷ مخ)

.اوس به د دغه راز لنډیزو نو نورمثالونه هم په ګډه سره ولولو

: د ((نې = نه یې)) مثالونه

ـ د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۱

نه خبر دعشق په زیان یاست

نې خبر یاست پـــــه حاصل

(دېوان ۸۰ مخ)

نې ازل له ابتداء سته چي و کله

خاوند نه لـــــــري ابد نه انتها

(دېوان ۳۹ مخ)

ـ د حنان له کلامه ۲

چي نې خوري ، نه یې نوم ښه نه د خدای پاروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغــــــه هسي استغنا خـــــــه په کارنه ده

(دېوان ۱۱۵ مخ)

له دي خپله زړه ګیله کړم ډېره ډېره

چي دیار کــوخې ته تئ نې کړم خبر

(دېوان ۳۰ مخ)

د دواړو شاعرانو په مثالوکي (نې) د (نه یې) مخفف دئ او که یې لنډیزه بڼه ونه کښل سي ، د نیم بیتي په وزن کي یوه یوه هجا زیاتېږي .

د ((بې = به یې)) مثالونه

- د جمعه بارکزي په کلام کي ١

چي بهار بې پــــه راتللو شګفته سو

دغه هسي لاله رخه خوبرویان ولاړ

(دېوان ۶۷ مخ)

په هوا بې د دیدار کړې فراموشه

هم جنت هم یې زینت هم یې لذت

(دېوان ۴۸ مخ)

- د حنان بارکزي په کلام کي ۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مي سر که مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بې کـــــړم قربان د شکرلب

(دېوان ۱۳ مخ)

چي شهید په تېغ د سترګو سي حنانه

پس له مرګه بې لګېږي پر مزار شمع

(دېوان ۵۳ مخ)

:ـ د علامه رشاد بابا (رح) په کلام کي ۳

خود بې نه ټولېږي مړي ، خود بې ملک په وینو رنګ وي

د قـــــــوي له جوغه غــــــاړه چي هرچا ده غړولې

(افغان ولس مجله ـ پنځم کال ، لومړی ګڼه ، ۲۹ مخ)

په دې ټولو مثالو کي (بې) د (به یې) په معنا راغلې ده او د نــــفی (بې) نه ده. په دې لاندي بیت کي (بې) د نفی په حساب کارسوې ده.

تمام عمر بې له وصله بې نصیب یم

لکه زخم د ناســور حاصل مي یاس

(د حنان دېوان ۴۵ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما څخه لکه چي د مثالونو برخه لږ څه اوږده سوه. پر همدې ځای بې پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تې = ته يې)، (زې = زه يې)، (سرې = سره يې)او نورپه لسو مثالونه د حاجي جمعه بارکزي (په دېوان کي ولولي. (٣

ما د مخه د اسي فکر کاوه چي د اقاعده یوازي په کندهارۍ لهجه کي سته خو د حمید مومند په کلام کي مي هم وموندله :

له آسمانې میرخمن کړم

د اشـــــــنا د مـــــــهر د اد

(دېوان ـ ٨۵ مخ د ١٣٦٢ ش چاپ ـ د هیواد مل په زیار)

(په حاشيه کې ورته کښلي دي: آسمانې = آسمان يې (۴

یا:

ماته سره په وینو خــوله لبوه لیده شی

چې د ظلم په پیسه پیرودی پان خورې

(دېوان ٣۴٣ مخ)

په لمنلیک کې ورته کښلي دي: چې = چې يې

یا:

لا دې صافه آئینه او ســهٌ حمیدهٌ

چې د اهسی وهر ښکلی ته حیرانې

(دېوان ٣٨٢ مخ)

(دې بیت يې هم په حاشيه کي کښلي دي: حیرانې = حیران يې (۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي او ږدو څرګندونو او مثالو څخه به لوستونکوته روښانه سوې وي ، چي دا يوه عادي د رسم الخط مسئله نه ده چي څوک يې بس په دي خبره حل کړي چي" دا ګړدودي لانجه ده .... دا موږ په لږکيو کي راوستې ده" او څوکرښي وروسته بيا وايو" دالوی پرابلم دی. دا عجيبه ده چي په اروپايي ژبوکي دغه کليتيکس (واړه کليمات) ټول بې اکسينټه دي او په کندهارکي اکسينټ لري ، دا د اکسينټ مسئله ده چي له نورو ګړدودو سره توپيرلري."(۲)) چي لوی پرابلم يې ګڼئ نو بيا يې ولي په پام کي نه نيسئ ؟ ولي حساب نه پر کوئ ؟ ولي تحليل وتجزيه نه کوئ ؟ ولي يې نفی کوئ ؟ د دې منطق څه دي ؟ دليل يې بس همدادئ چي" دا موږ په لږکيو کي راوستې ده". دا ټولي پوښتني مستدل جواب غواړي .

. پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کې ــ ۳۰۳ ، ۳۰۴ مخونه (۱)

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۲)

د مثالو د ابرخه ما په يوه مقاله کي چي ډاکټر بسم الله اميرپه جواب مي کښلې وه ، هم راوړې ده. (۳)
. دا مقاله په کندهار مجله څلورم کال دوهمه ګڼه ، ۱۳۸۴ل کال کي چاپ سوې ده

د عبدالحميد مومند په کليات کي چي د ښاغلي محمد آصف صميم په زيار برابر سوی دئ (۴) ۱۳۸۳ل ، دا بيت په همدې بڼه راغلی دئ خو څرګندونه يې ورته کښلې نه ده. د کابل د پښتوټولني . د ۱۳۳۰ش چاپ ديوان او د حميد درو مرجان ـ د سيد انوارالحق جيلانی ترتيب ،دا غزل نه لري

د عبدالحميد مومند کليات او درومرجان کي دا بيت همدا سي بې له توضيح راغلی دئ(۵)

ښکلا مجله ـ ۴ کال ، ۳ ګڼه ۵۲ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځینه جمعي

په تحمیل سوې کره لیکنې ښتو کي د ښځینه جمع له پاره یې په تو لو حالاتو کي اوږده(ې) په پای کي وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، سترګې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناګانې، میندې ، کړکیانې ، خروټې ، شینوارې اوربشې ...(۱) اودلویدیځ کړدود ، چې د کندهاري کړدود په نامه هم یادېږي ، ځانګړتیاوي یې د "بې قاعده ګیو" په حساب کي شمېرلي دي. زه به تاسي لوستونکوته ددې لهجې . د ښځینه جمع قاعده بیان کړم اوددغې قاعدې مثالونه به کلاسیک ادب کي هم درکړم

په لویدیځه لهجه کي هرهغه ښځینه مفردنوم چې په پای کي یې زوره کی اوفشاریې پر لومړی څپه وي ، دجمع په صورت کي یې پای ته (ي) ورلو بږي. لکه :

ښځه ښځي

کونډه کونډي

پېښه پېښي

منډه منډي

تنده تندي

لنګه لنګي

لنډه لنډي

ونډه ونډي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هرهغه ښځینه مفرد نوم چي په پای کي یې زور(فتحه) او فشاریې پر وروستۍ څپه وي، د جمع په شکل کي یې پای ته (ې) ورلوېږي. لکه :

منه منې

لنده لندې

غرمه غرمې

پېښه (تقلید) پېښې

سږمه سږمې

کونده کوندې

دنده دندې

اوږده اوږدې

ددې قاعدې د څېړلو په نیامت مي د حمید مومند او اشرف خان هجري د یوانونه هم وکتل.

د حمید دیوان (۱۳۶۳ش کال چاپ ـ کابل) په ۲۸۰ مخ کي یوه غزله سته چي مطلع یې ده :

چي زغمم ستا د رقیب بدي فتنې زه

یاره کله یـــــم داهسي بې کینې زه

ددې غزلي نوري قافیې (یینې ، سینې ، نینې ، پښتنې ، ستنې ، آدینې ، مدینې) کلمې دي چي مفرد شکلونه یې (یینه ، سینه ،نینه ، پښتنه ، ستنه ، آدینه ، مدینه) دي او د ټولو فشار پر وروستۍ څپه دئ ځکه یې نو د جمع شکلونه په اوږده یې باندي د (پښتنې) پر وزن جوړ کړي دي. په ۳۱۵ مخ کي بله غزله سته چي مطلع یې داسي ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه حکمت دی چي مي نه چوي لا سينه

يـــــــاره ســـــــتا د رقيبانو په کينه

. ددې غزلي نوري قافيې (يينه ، مدينه ، مهينه ، نينه، پشمينه ، رنګينه ، کمينه ، ارتينه) دي

په دغو ټولو قافيو کي يوه لا هم داسي نه ده ، چي فشار دي يې پر لومړۍ څپه وي او که فرضاً حميد مومند (غمنينه ، اوربشينه ، شيرينه ...) دوروستۍ څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرو يې په دې دوو غزلو کي راوړلي .د پښتو او پارسي په پخوانيو شاعرانو کي دا دود موجود و ، چي تر وسه وسه يې په غزل کي ټولي هم مثلي قافيې راوړلي او دا يې پر ژبه باندي د شاعر د تسلط نښانه بلله . په ۱۴۷ مخ کي هم د تيرو دوو غزلو په شان ورته قافيې راغلي دي. له دې مثالو څخه داسي ثابتيږي چي . د حميد په مومندی لهجه کي د اوسنۍ لويديځي لهجې په شان د ښځينه جمع قاعده موجوده وه

د اشرف خان هجري په ديوان کي هم دغه قاعده پالل سوې ده. دده ديوان (د ۱۹۵۸ع چاپ- : پيښور) په ۴۷۲ مخ کي يوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده

د دنيا خـــــونه د باد په مخ ايرې دي

پائنده چارې هورې د امسخرې دي

ددې غزلي نوري قافيې يې (خورې دي ، د برې دي ، ځهرې دي ، تبرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پيرې دي ، سپيرې دي ، سورې دي) سره ترلي دي. په دې قافيو کي يوه لا هم داسي نسته ، چي فشار دي يې پر لومړۍ څپه وي.که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) د دوهمي . څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرو يې دلته راوړله

په ۴۸۲ مخ کي يوه بله غزله هم سته چي د قافيې کلمات يې (ځهرې ، تبرې ، ايرې ، د برې ، سورې ، څېرې ، آيرې؟ ، خورې ، پرې ، پيرې ،زهرې ، اسرې ، مبرې) راوړې دي. دلومړي دفتر په ۲۱۲ مخ کي د همدې قافيې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرې ، طرې ، څهرې ، دېرې ، ایرې ، اګرې ، سیرې ، ښیرې ، هدیرې ، چهرې ، مېرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، دیورې ، مسخرې ، دهرې) دي . دټولو فشار پر وروستۍ څپه دئ .

د مقطعاتو په **۵۴۰** مخ کي هم د (زمانې کړې ، شکرانې کړې ، رخنې کړې، معنې کړې، خزانې کړې ، ویرانې کړې) سره قافیه کړي دي .

د رباعیاتو په **۵۲۴**مخ کي یې هم (خولې کا ، قیصې کا ، پسې کا) په قافیو کي سره اوډلي دي .

له دې څخه معلومېږي چي د اشرف خان هجري په خټکه لهجه کي هم دلویدیځ ګړدود په شان قاعده جاري وه . که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونډه ،...) دوروستۍ څپې په فشار تلفظ کولای ، دلته به یې د جمع شکلو نه په قافیه کي هرو مرو مونډل سوي وای . ،

خو په اوسني معیار کي دغه قاعده د (بې قاعده ګیو) په کتار کي راوړل سوې او د "کتاب د پنډېدو" په دلیل !بیاله پامه غورځول سوې ده . که د پښتو معیار ټاکونکو په دې برخه کي د بې قاعده اکثریت پرځای باقاعده اقلیت ؟ او کلاسیکه ادبي پښتو په پام کي نیولې وای ، لکه د(په) او(پر) په برخه کي چي یې نیولې ده ، زما په فکر به یې ډېر معقول کار کړی وای (۲) . اوس چي یې دا کار نه دئ کړئ ، نو لږترلږه خو دي دغه چا پر لیکنو د اعتراض ګوته نه ږدي ، چي دا قاعده پالي .

ژبني مسایل د اکثریت په معیار(هغه لا هم شکمن اکثریت) حلول د ژبنیو اصولو پر منطق برابرېدلای نه سي او داسي ښکاري چي د دغه شان فیصلو ترشادي د ناژبنیو اصولو بې منطقي پرته وي.
د ناژبنیو اصولو د بې منطقۍ ترزهرجن شپول لاندي هر راز بلا وبتر را غونډېدلای سي . د ژبي خواخوږي باید ځوان نسل ته دغه بلا وبتر ورانتقال نه کړي .

پښتو پښویه ـ ۹۱ ،۹۲ مخونه (۱)

دعددي جمع په برخه کي پوهاند دوکتورزیار صاحب (دوې نجوني) لیکي ، نه (دوه نجوني). (۲) خونوریې بیانه پالي او د که لیکني محتسبین هم ډېر سرنه په ګرزوي . ښځه چي ولي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

التباس ته نه پاملرنه

: (Is= ـ دی He= التباس ته نه پاملرنه (دی

په اوسنۍ کره لیکنه کي ددې التباس په باب فکرنه دئ سوئ. مثلاً په دې جمله کي (دی زماورور دی) ، لومړی (دی) مفرد غایب ضمیراو دوهم(دی) فعل دئ خودواړه په (ی) لیکل کیږي .که دلهجو په وړاندي ښه نیت موجود وي ، نو دغه التباس له لویدیځ ګړود څخه په استفادې سره : په دې ډول لیري کېدلای سي

Is= او دئ He = دی

په کره لیکنه کي وینې (می بینی) اووینې (خون) یوشان لیکي ـ سرې (سرخ) اوسرې (امبار) . یوشان لیکي ـ ورځې (می روی) ، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) یوډول لیکي

. سره التباس لري (she = ترهغې دې وروسته (۱) ، دغه (دې) له ښځینه مفرد غایب ضمیر (دې

لړې) دلړل له مصدر څخه له (لړې)= دوریځولړې سره التباس لري ، البته که دواړي په (ې) وکښل (. سي

. اوداسي نورډېرمثالونه

داچي ویل کیږي دلویدیځي لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کیږي اودهمدې دلیل له مخي یې په (بې قاعده ګیو) کي راوړي ، زما په خیال پوخ دلیل نه دئ. دارنګه التباسونه په نورولهجو کي هم سته خو هغوته څوک (بې قاعده ګۍ) نه وایي. لکه په دې لاندي : مثالوکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (يوډول خواړه) سره او دغه له شوله (تېره تبغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شيوه) په شکل وليکل سي نوله (شيوه = طريقه) سره ؛

کښته (پايين) له کښته (ازکشت) سره ؛

. لاړ (رفت) له لاړ (د مرغلرو لاړ) سره . او نور ډېر التباسونه

. زه دا التباسونه د الفبې پر نيمګړتيا و ر اړوم . په نوروژبو کې هم دغه راز التباسونه سته

په پارسي کې برد (يووړ) له برد (يخ ، سوړ) سره ؛

شد (سو) له شد (دفشار نخښه) سره ؛

. در (دروازه) له در (مرغلري) سره

په شان) red فعل ماضي حالت په عين سپيلينګ خو جلا تلفظ سره (د (read) په انګرېزي کې د

. جوړېږي

پښتو پښويه ـ دريېيم چاپ ـ ۲۹۷ مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دايي لابله

(ناسم ـ ٌ اوهغه تولي هيلي او اميدونه ترېنا ورولاندي شول ٌ (١

. سم ـ اوهغه ټولي هيلي او اميدونه ترخا ورولاندي شول

(ناسم ـ ٌ چي له کتاب ، لوست او قلم سره ددې دلېونى مينې اندازه ترې له ورايه لرېدای شي ٌ (٢

سم ـ چي له کتاب،لوست او قلم سره ددې دلېونى مينې اندازه ترې له ورايه لګېدای شي. لرېدل = کمېدل

(ناسم: په ټولو هغو ولايتونو کې چې سک لګکې ژوند کوي .... (٣

.... سم: .... په ټولو هغو ولايتونو کې چې سک لږکې (اقليت) ژوند کوي

روږد) کلمه د (عادت) پرځای کارول یوه ډېره بېخونده ترجمه ده. (روږد) کلمه د(اموخته) په (معنا استعمالېږي. (موږک په کندو روږد سوی دئ ، يعني د کندو لارېې مونډلي ده هره ورځ ورته راځي. غل مو په کورروږد سوی دئ يعني څوواره يې غلا راڅخه کړې ده. غلا دغله عادت وي مګردا چي اوس زموږ د کورلار مونډلې ده ، نو وايو چي زموږ په کورروږد سوی دئ. که (روږد) . دعادت له پاره استعمال کړو يعني غله زموږ له کور پرته دبل کورغلا اصلا کوي نه

ٌ دايي روږد و ٌ (پښتو تاج التواريخ ٢٢٠ مخ) په هيڅ صورت سره داسي معنا نه ورکوي چي (دايي . عادت و) . له بلي خوا د(عادت) کلمې د پښتو کولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه بايد پښتو نه سي

ٌ زماروږد دا و ٌ په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چي وايي (عادت

. من اين بود) . دا ټوله بېخوندي د سوچه توب له (عادت) څخه راپيدا سوې ده

. پل) او (قدم) يوله بله توپيرلري)

(c) ketabton.com: The Digital Library

"داکېږدی، دامپراتوردتره دزوی له کیږدی، نه دېرش پله (قدمه) ... لري درول شوي وي." (هماغه اثر۱۲۳مخ)

پل) په خاوره یاخټه کي دانسان یاحیوان دپښې اېښولوله امله جوړي سوي نخښې ته وایي چي) اوږدوالی دپښې په اندازه پوري اړه لري او ښايي دانسان پل د۲۵ ـ ۳۰ سانتي مترو په شاوخوا کي وي. خو ،له(قدم) څخه مراد(ګام) دئ چي اوږدوالی یې دیوه مترپه شا و خوا کي اټکل کېدلای سي. په تېره جمله کي یې مراد ګام دئ یعني دا کړدی، د امپراتورله کړدی، څخه دېرش متره لیري وه. که یې دېرش پله وبولو ، نو دافاصله باید ددرومترو په شاوخوا کي وي. ماته داخبره بیا هم عجیبه ښکاري چي آخر د(ګام) کلمه بایدولي استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بیانول په رشتیاسره یو بل کتاب لیکل راڅخه غواړي .

بینوا ویبپاڼه ـ ۱۲جولای ۲۰۰۲ (۱)

ټول افغان ویبپاڼه ـ دبي بي سیده عارف ... کتاب ته داستادصمیم سریزه ـ ۱۱زمری ۱۳۸۵ ش (۲)

بینوا ، ۲نومبر۲۰۰۲، دمیرویس جلالزي رپوټ دبابانانک د ۵۳۹یم تلین په مناسبت (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ــ موږ ــ موږه

دلیکني معیارلارویان داسي فکرکوي چي لیکنه په فیصله باندي سمیږي. که دکاغذ پرمخ څه ولیکل سول نوګویا معیارهم تطبیق سو. پوهاندزیارصاحب وایي" �. موږپه ننګرهارکي داستونزه درلوده چي موږ، مونږاو �. موږدومره وکړه چي لیکدودموورسم کړ. اوس ننګرهاري (لیکوال ، شاعر، خبرونکي (ن) غورځولی دئ." (۱

خودهمدې مجلې په ۱۷مخ کي داستادیوه اروانباد شاګرد ، چي استاد یې دروزني خبره لاهم کوي ، په یوه شعرکي مونږ،موږ ، موږه درې واړه

. استعمال کړی دئ

!" موږه دې وینومانو

خوموږدې وینوبېرې

زمونږمیلي ، پرهدیروټولېدل"

زه له دغه استعمال سره هیڅ رازمشکل نه لرم. دشاعرشعر مې خوښ دئ اودپښتوشعرپه ویاړونوکې شمېرم. نه کوم اعتراض پرلرم اونه په زړه کي کومه خیره. نه له نوموړي لهجې سره دښمني لرم اونه بې احترامي. له یادوني څخه مې مراددادئ چي یوازي مودکاغذپرمخ په فیصلوخان خوشاله کړی دئ. ژبني ، ټولنیز ، اوسیاسي اصلاحات که په فرمانوباندي منځ ته . راتللای نوبه زموږهیواداوس دنړی په ډېرو پرمختللو هیوادوکي شمېرل کېدلای

تردې یادونوروسته نوباید پوښتنه وسي چي: آیادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

ښکلامجله۴کال ۳ګڼه ۵۰مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبي معیاریت دیوه پروسیجرپه لاسلیک اودیودوودروکتابوپه تالیف بري ته نه سي رسېدلای. دادمعیاریت پرلورلومړي ګامونه دي خودادپټې سردئ ، پټې وروسته سورور دئ. بري ته لاډېرګړنګونه پاته دي چي ووهل سي. په پروسیجرکي راغلي لارښووني چي له ښوونځي نیولې بیادټولومطبوعاتواومیډیا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاکول یوه شاعرانه باته ده. انفرادي هڅي خودډېري ستاییني وړدي مګرکافي په هیڅ ډول نه دي. ترڅوژبه له تاداوڅخه کره نه سي ، له ښوونځي څخه کره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي کي بیاددولت پروګرام ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي. اوس به سمدلاسه هغومره ګوله اخلوچي هضمولای یې سو ، چي یوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نیسي، که لسیزي ، که پېړۍ. چاره نسته .

که مود ګډي مي باریږي ، زوی مي را ملاکړه فارمول پرتطبیقاوه ، دغسي ژبه به ځیني جوړه کړئ لکه دانن چي یې په رادیوګانواوانټرنیټ کي اورئ اولولئ یې .

وماعلینا الی البلاغ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعياري ژبي عاميانه درک

دمعياري ژبي عاميانه درک

اولهجوته په سپکه سترگه کتل

دا يو منفي بهېردئ ، چي زه ببربړم خدای مه کړه تادا وېي پرتعصب باندي ولاړنه وي. ددې بهېرلارويان دمعيارله پاره يوازي يو محک لري او هغه دپښتوپه مرستندويو فعلونوکي په (شين) باندي د(سين) اړول او په هغه پوري اړوند تلفظونه دي. که چا داکار کړی وي ، ژبه يې پرمعيار برابره گڼي ، نورکه يې هرڅه بلاوبترا وله گرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغه يوه محک په خاطرورمعاف کېږي. دې بهيرڅه د پاسه نيمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو اوميډيا باندي واکمني چلولې ده. ددې منفي بهېر له امله ډېرمستعد اود خورا ښه ميکرو فونيک آوازخښتنان پښتانه په کابل راديوکي دوياندۍ له حقه بې برخي سوي دي ، دډېرښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولوله حقه محروم سوي او ورپسې مايوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دليل چي د(ږغ) لغت يې دتاريخي انتخاب په حکم د مور له غېږي څخه (دغږ) په شکل زده کړی او اوربدلی نه و .(١

ددې منفي بهېرلارويان په نظراوخبروکي داسي ښيي ، چي گويا دوی ليکنۍ پښتويوه کول غواړي خوپه عمل کي يې دخلکوپه خولو کي دژبي دبدلولوناکامه ،بې معنا اوبې منطقه هڅه پيل کړې ده .

دې منفي جريان پښتوژبي اوپښتنوته ډېرتاوانونه رسولي دي اوکه يې مخه په يوه سالم اوښول افغاني تدبيرونه نيوله سي ، لابه يې نورهم ورسوي. دهمدغه منفي بهېرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنوپه گټه تمام سوی نه دئ اومنفي انحرافات يې زېږولي دي چي د اند ښښنې وړدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد (رح) د ګورېت مجلې له خبریال سره د مرکې په ترڅ د مرکه چي د دې پوښتني چي ٌ د سیمه ییزي لهجې د کارولو په اړه موږ څه نظر دی لکه ځیني لیکوال وشول فعل مشتقات په سول لیکي، دا چې په ګڼ شمېر ځایونو کې ټکر منځته راولي ،لکه (وسول) چې اورېدونکی یې کیدای شي (سوځېدا) وانګېري ،ښبنه غوړام تاسي هم د همدې لارې پیروي کوئ ٌ په جواب کي داسي ویلي دي :

ٌ داسي ملتبس کلمات خو په ژبه کي خوراږ بروي. ددې مانا داسي نه ده چي وسول. ددې صحیح تلفظ خو وسوځل دی. نو په هغه شکل دي یې راولي بیا به له دې التباس څخه خلاص وي (۲).
اما مسئله داده چي دلته تاریخي سلسلې باید سړی په نظر کي ونیسي. کوم وخت چي فیصلې سره کیږي ، هغه وخت پردې مفصل بحث په کار دی. نو د لهجاتو قطعي ترک یا بیخي ترک دا په هیڅ ژبه کي نه سته... دا مسایل په ګرده دنیا کي سته. ددنیا په ګرده ژبو کي سته. بحث دي وربا ندي وسي اودې ته په کرکه کتل ښه کار نه دی ، مناسب کار نه دی. (وسول) ثوک لیکي ، ودې لیکي ، (وشول) ثوک لیکي ، ودې لیکي ، (وشي) ثوک لیکي ، ودې لیکي او (وسي) لیکي ودې لیکي. ولي دا باعث د اختلاف نه ګرځي. موږ تاسي دغه اوس فارسی چي وینو دې فارسی کي ثومره تفاوتونه سته په لیکنه کي سته او یوازي فارسي نه ده په نورو ژبو کي هم همدغه اختلافات . (موجود دي (۳) . نو دغو ته دومره په اهمیت کتل زما په فکر لږ څه تنګ نظر ښیي ٌ (۴)

کله چي د نوري نړۍ په راډیو ګانو کي د پښتو پروګرامونه د سیاسي انګېزو په ټونګ ددغه منفي بهیر ترا غېزو تلي پیل سول ، نو ځینو پښتنو ته په خپله هغه ژبه باندي دویاندی او کارموند لو زمینه برابره سوه ، چي د مورله غېږي یې زده کړې وه. خو په هماغو پرد ښسو موسسو کي هم کله کله ددغه . منفي برداشت پلویان د خپلو پښتنوورونو د کار او زیار مخه نیسي

(۱) پروین فیضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقایق بیان کړي دي. وګ: ښکلا مجله ــ ۳ کال ــ ۲ ګڼه ــ ۱۲۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوسنۍ کره لیکني التباسونه ما(هوتک) دهمدې کتاب په (۱۱۲ مخ) کي راوړي دي ، دمعیار (۲) . محتسبین بیا په هغه کي رڼ نه وهي

. دااختلافات دهمدې کتاب په (۲۹ـ۳۱ مخونو) کي ولولئ (۳)

. وګ: ګوربت مجله لومړی کال ۲ ګڼه ـ۲۵ مخ (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره لیکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دکره لیکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دنه تطبیق اوله هغې سره دمخالفت عوامل څه دي ؟

انګرېزي ژبې دمعیاریت له پاره زاړه دیني متون(ټکسټونه) درلودل ، عربي ژبې هم درلودل او ځینونوروژبوهم. اروانښادعلامه رشادوایي "عرب که مثلاً دقریشولهجه غوره یامعیاري ګڼي هغه خوقرآن پکښې نازل سوی دئ اماپه پښتوکي خوداسي یومتن موږ نه لروچي هغه دي تقدس هم ولري اوهغه دي دومره جامعیت هم ولري اودهغه تلفظ دي یا دهغه لیکدوددي موږومنو � "(۱)ځکه نوکله چي ددې ژبودمعیار اړتیا منځ ته راغله ، دغوزړومتونودمعیاري ژبې دیوه تاداو په توګه ستررول ولوباوه. خوپه پښتوکي موږزاړه دیني متون نه لرو. د خیرالبیان متن خودروښان پیرپه ژوندکي لادروېزه خپلوداورلمبوته اچاوه. ترلسمي هجري پېړۍ وروسته چي نورادبي کلاسیک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي. دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنیت سره سم تغیرورکړه سوی دئ(۲).ځکه نودمعیاري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهیوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسیدلای نه سو. موږباید د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبې اودهغې دویونکوله عیني اوواقعي حالت سره سمه لاروا خلو. لکه وړاندي چي موخوواره ویلي دي ، پښتودپښتنوله ژوندڅخه سیوا په خلاکي مطالعه کولای نه سو. داخبره دلمرپه شان یوحقیقت دئ چي پښتودخپلوګاونډیوژبوپه پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهاند دوکتورزیاردا خبره دکاڼي کرښه ده چي ویلي یې دي" دپښتودفرهنګي سیالۍ کمزوري اووروسته والی دخپلې وروسته پاتې ویونکي ټولنې پایله ده. ددې جرړه باید په اړوند ټولنیزبشپړتیایي بهیرکي وپلټو اوهغه داچې دیولړتاریخي ــ جغرافیایي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په یوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپیر(فورماسیون) تېرني پېرکې(۳)ځنډېدلې پاتې اویوه برخه یې چې ځمکواکي (فیوډالي) هغه ته رسېدلې ، بیاهم ترډېره پښه پرځای پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اوارياني (پارسي) خپلوانو او ګاونډیو سره په هیڅ ډګرکي دسیالۍ جوګه شوي نه دي اوپه ټولیزډول ترې لړترلړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ټولنيز پړاو وروسته دي .... (۴) دې او دې ته ورته نوروعواملو نه يوازې دا چې پښتانه يې له خپلو ګاونډيو څخه ٌ يو ټولنيز پړاو ٌ وروسته پاته کړي دي ، بلکې د هغوی د ژبنيو ګړدودو تر منځ اړيکي يې هم سره ليرې ساتل سوي دي . د پښتو د بېلابېلو لهجو ويونکي ان تر دا نزدو کلونو پورې لاهم يو د بل په ژبه باندې په پوهېدلو کې جدې ستونزې درلودې . د يوې پښتو د منځ ته راتګ له پاره د هغې د ويونکو تر منځ يو والي او نزد ېکت ته اړتيا سته . هر کله چې د غه ارمان تر سره سي بيا به د ژبې د يو کېدلو له پاره يوه کوچنۍ هڅه هم ډېر کار و کولای سي . د ژبې د ويونکو تر منځ نزد ېکت ځانته مشخصه ټولنيزه او اقتصادي زمينه غواړي . د ټولنيزاو اقتصادي ژوند په يوه مشخصه مرحله کې د غه راز نزد ېکت ممکن کېدلای سي . د غه ټولنيزه او اقتصادي مرحله ځينو پوهانو د سرمايه داري نظام ټينګښت بللی دئ او د ژبې د معياريت خبره يې د د غه راز يوه نظام په سته والي کې ممکنه او عملي ګڼلې ده چې تر ډېره ځايه يې خبره د منلو وړ هم ده (۵ .

لکه وړاندې چې مې اشاره ورته وکړه ، پښتانه درې څلورلسيزې وړاندې يو د بل په لهجو ډېر لږ پوهېدل . اوس دا ستونزه لږ څه مخ پر حلېدو روانه ده . زما خپله د پوهنتون تجربه د يوه عيني واقعيت په توګه دا ده چې د پښتو ژبې د ويونکو تر منځ د لهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته . مو ږ چې د پوهنتون په ليليه کې د لومړي ځل له پاره د پښتو د بېلابېلو لهجو له ويونکو سره د يو ځای کېدو زمينه وموندله ، هلته په د غه واقعيت باندې ډېر ښه پوه سوو . هورې به مو ږ ته يو د بل پر ټوکو خندا نه راتله . که مو ږ کندهاريانو به پخپلو منځو کې ټوکې کولې او ژبني ظرافتونه به مو يو بل ته سره تبادله کول ، پکتياوال او ننګرهاريان به اريان راته تللې و او پوښتنه به يې کول : دا تاسې پر څه خاندئ ؟ د غه راز مو ږ يو وخت د ورد ګو د ټوکو داوريدلو پر وخت له هم داسې حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چې درې څلور لسيزې وړاندې لا د پښتنو محصلينو تر منځ د لهجو په پوهېدنه کې مشکلات موجود ول . دا ستونزې اوس ورو ورو د حلېدو پرلور رواني دي خو مزله ته لا ډېر مو ږ ونه پاته دي . نو ګويا هغه شرايط چې له دې ټولو لهجو څخه د يوې معياري لهجې د راوتلو له پاره لازم دي ، لا تراوسه پورې نسته .

دنړۍ د نورو ژبو تجربو را ښوولې ده او لکه تاسې چې د انګليسي ژبې په برخه کې ولوستل ، د معياري ژبې تر ټاکلو وړاندې بايد د هغې د لهجو ټول لغات حتی المقدور راغونډ سي . په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کي دا کار خولا څه کوي ، د پښتو لهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي. د پوهاند زيار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي د ستايني وړدي خو کافي نه دي. که د پښتو د ټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان د ژبپوهني د اطلس برابرولو پروخت (۱۳۴۱ـ۱۳۵۱ ش) سر ته رسېدلي وې ، نو د هغو څېړنو په سرنوشت خو تر ۲۰۰۰م کال پوري د دغي موسسې مدير اروانښاد داکټرالهام لاهم خبرنه و. اروانښاد الهام په دغه کال ليکلي دي: "... د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو د پوهنځي له ځلمو پوهانو څخه يو ټيم جوړ شو ، چي اول وروزل شي او بيا د ژبو په ثبتو لو لګيا شي. په دې ډله کي زيار، اخک او پالوال هم برخه لرله. دې ډلي ... د ژبني ګړدود يز اطلس د تدوين لپاره يې ښايسته ښه مواد ثبت کړل. په آخر کې دغه مواد يونسکوته وسپارل شول چې د افغانستان د آرياني اطلس ور څخه تدوين او بيا خپور شي. خوله بده مرغه تراوسه پوري د هغه څرک ماته و نه لګېده." (۲) د اروانښاد الهام دغي يوښتني ته پوهاند زيار په حاشيه کي کښلي دي چي" دغو پوښتنو غبرګون د کتاب په متن کي دئ. د دغه اطلس د پروژې يو بل فعال غړي ډاکټرپالوال خولا دغه مواد کافي هم نه دي بللي. ده خو کاله وړاندي دا سي ليکلي دي: "... دغه د سره او مستندو ليکنو له پاره کافي ځکه نه بولم چي يو خو يو د ژبپوهني موسسې غړي د دغي وظيفې د صحيحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربيه سوي. دوهم ـ دوی په لازمه موادو او وسايلو مجهز نه چي د موسسې غړو کارځني اخيستی د ايران له (Questionery) وه. دريم ـ هغه د پوښتنو کتاب پاره ترتيب سوی و نه د افغانستان له پاره. څلورم ـ که څه هم د افغاني ژبو د اطلس پروژه د يونسکو له خوا څخه حمايه کيدله مګر بيا هم د موسسې د غړو له پاره د کار او سيدني او حمل و نقل مصارف او نور تسهيلات برابر سوي نه وه. ځکه نو په نامساعدو شرايطو کي د صحيحو او مستندو کارو غوښتنه يوه غلطه توقع ده." (۷) ماله اروانښاد پوهندوی نور احمد شاکر څخه اورېدلي وه چي د دغو څېړنو يو متن د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي په الماريو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلی و. پوهاند زيار صاحب اوس په دغه ترخه حقيقت خبر کړو چي دغه د لسو کلونو د کار ثمره د حزب وحدت په لاس د کابل د جنګو پر مهال د اوريه لمبو کي لولپه سوه او ډاکټر زيار صاحب يې کله کله چي موقع ورته ميسره سي د سويس د هيواد له کاپۍ څخه ګته اخلي (۸) په هرصورت د مطلب خبره داده چي د دې ټيم د کلونو زيار او زحمت ثمره لا تراوسه د سويس له الماريو څخه را وتلي نه ده او په پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده. هرچا ته د سويس

(c) ketabton.com: The Digital Library

)د تګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي. د پښتو لهجو څېړنه که سوې هم ده نو د جوړښتو شکلونه به يې په انفرادي توګه ثبت سوي وي. دلغوي پانګي ثبت خولا تراوسه په structures) کړوغاړو ولاړپاته دئ. که څوک دا ادعاکوي چي دلغوي پانګي ثبت هم بشپړسوی دئ ، دا نو تر . يوې شاعرانه غټبازۍ په هاخوابل څه نسي ګڼل کېدلای

پوښتنه داده چي د يوې پښتو او يوه ليکدود له پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي ؟ ولي يې مخالفين پيدا کړي دي ؟ هرومروڅه خبره سته. خامخا ځيني عيني اوترذهن د باندي علتونه موجود دي چي د دغي مخلصانه هڅي په لارکي خنډ لوېږي. د دې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي. دارازاستدلال ترعلمي تاداوزيات پرسياسي بنسټ ولاړدئ. د پښتو ديوه واحدليکدود او واحدي ژبي له پاره خود چاخبره زاړه دود پال پرلويه لارايله کړئ ،حتی په نوې پوهنه اوژبپوهنه سمبال کسان لاپريوه لارروان نه دي او د معياري ليکنۍ ژبي پرټاکلوباندي په يوه خوله نه دي .ښاغلی زيارصاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وايي چي د وی يوپروسيجرد مرحوم حبيبي او مرحوم خادم اوډاکټردولت محمدلودين په ګډون لاسليک کړ خو خادم صاحب" بيا مخالف شو او ويې ويل چي زه د حبيبي صاحب او دده د پيروانولارپه رسميت نه پېژنم او بغاوت يې وکړ..."(٩)حقيقت دادئ چي زموږ د مشرانو استادانو علامه رشاد ، اروانښادروهي ، مرحوم الهام ، اروانښادشاکر، مرحوم عطايي ،رفيع ،ډاکټرپالوال ، اونورو ليکنۍ ژبه له هغي ژبي سره چي موږ ته د معيارپه نامه راښوول کيږي ، له مخکي تراسمانه توپيرلري او حتی پخپلو منځوکي هم يوله بله سره فرق لري. داپوهان چي ما يې تاسي ته نمونه وړاندي کړل ، ټول د ژبي خواخوږي او پرپښتومين کسان وه او دي. زما خپل استنتاج دادئ چي د دې لاري اصلي خنډ پخپله د پښتو ژبي او پښتنو په اوسني ټولنيز، اقتصادي ، قبيلوي او سياسي حالت کي دئ ، دې کارته د پښتنو او پښتنو په نه امادګي کي دي. هغه رازآمادګي چي ما يې د نورو ژبو په برخه کي يادونه وکړه. له دې بنيادي عامل سره چي نور واړه او کوچني عوامل ملګري سي نو . بيا د ريشا صاحب په اصطلاح" خبره بېخي غړکه سي"

تاسي وړاندي ولوستل چي په انګلستان کي د باسواد و خلګو د فيصدۍ په پام نيولو سره لاهم د ستنډرډ ژبي د خوښنت هڅي چي له ١۴ـ١۵ ميلادي پېړۍ څخه راپيل سوي وې ، ايله د ١٩ پېړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سرکي دنسبي بریالیتوب اوعمومیت مرحلې ته ورسېدې. خود پښتنود عمومي ښېسوادۍ په سته والي اود بې ثباتوحکومتو، انقلابو او پاچا ګښتیو په موجودیت کې څرنګه ادعا کولای سو، . چې دپښتوله پاره د معیارانفرادي هڅي دبري لوړ پوړ ته رسېدونکی دئ

په کوچنیو او اړخکي عواملوکي یوعامل پخپله ددغه خوځښت د لارویانو په عمل او کړوکي پروت دئ ، پخپله په پوهاند صاحب زیارکي پروت دئ، چي ددغه حرکت موسس او تیوریسن دئ. (۱۰) پوهاند زیارصاحب دخپلو عقایدو او نظریاتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ ، چي حتی دیوې سالمي مشورې دمنلو له پاره لاهم تیارنه دئ. دی خپل ځان ته تاکلي اصول او خپل استنتاجونه دکاڼي کرښې بولي. پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري اولیکي" زیار... په ډېرو برخوکي په خورازیات باوراوټینګارغوڅ حکمونه کوي اوښایي کومه ورځ دی پخپله هم یوځل بیاپرې کتنه وکړي." (۱۱) پوهاند زیارصاحب په دې برخه کي دوستانه انتقادته لا" غاښن ماتونکی" جواب ورکوي. زه ددوی دغه عادت ددوی پرسیاسي او ایډیالوژیکي تفکر باندي تاوانوم. زیارصاحب په سیاسي لحاظ په یوه داسي ایډیالو ژیک محیط کي رانښکېل سوی و ، چي په لیکنۍ ژبه کي یې د سختو او حتی پارووونکو جملو او عبارتو کارول ، له طبقاتي دښمن سره دنه پخلا کېدني مضبوط دلیل ګڼل کېږي او په محاسنو کي یې شمېري. پوهاند صاحب زیارله دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقیدتي اړیکي هیڅکله هم پټې کړې نه دي اوتل یې په زغرده بیان کړې دي. داددوی دسیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خوله بده مرغه یې ددوی علمي دریځ ته زیانونه رسولي دي. ددغي ایډیالوژۍ په ادبیاتو کي د تولونږیوالو نورمونو پر خلاف ، دسیاسي مخالف له پاره د" څنځیري سپي" لقب ورکول رواڅه ، چي دستاینې وړ کاردئ. دوکتورزیارد خپلي معیاري لیکنۍ ژبې د منځ ته راوړلو د حرکت مخالفان هم په دغه شان ادبیاتو وهل او ټکول. ددوی له یوه جوړسوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ ، دوی یې په مقابل کي غاښن ماتونکی جواب ورکړی دئ. دوی پخواني مشران پوهان په انک (توهین)سره دودپال وبلل اوله دودپالو سره یې شعار" وړاندي دنوي دورانسازه .... پرلور" ورکاوه. له دودپال څخه بـه خلکود" مرتجعینو اورجعت پسندو" معنا اخیستله. پوهاندصاحب په یوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوې ده ، ددغو مخالفو (دانشمندانو په باب ډېرزیاتی کړی دئ چي وايي: "کاروان به تیرېږي او سپي به غپېږي" (۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوي پښتو !خوځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چي د ثور انقلاب په ارزښتونو کي وګڼل سو. دا هغه وخت دئ چي پر هیواد باندي د کمونیستي او سوېټیستي استبدادډاروونکي خپې مسلطي وې. له هر انقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبي وې. دا مخالفت که د سرپه زیان تمام سوی نه وای نولږترلږه خوله وظیفې څخه د برطرفۍ اوله بې سرنوشتۍ سره د مخامخ کېدلو په بیه هرومرو تمامېدئ. د دغي واهمې اغېزه وه ، چي پوهاند ډاکټر الهام لا د مقاماتو د ترټني له ډاره ځان په "ذهني کارګرانو"کي وشمېره (۱۳) چي زما یقین دئ پخپله دالهام مرحوم په نزد به هم یوه بازاري سیاسي اصطلاح وه. د ژبي د معیاري کولو له دغي مشخصي انقلابي هڅي سره د پښتنو پوهانو ستر غیرګوندي اکثریت مخالفت ډوله ملاحظات درلودل. دغه وخت له بده مرغه د هیواد علمي مرکزونه له صلاحیت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه. اروابناد حبیب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال د مهاجرت لاره اخیستې وه. علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعد ته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه لیریتوب او هغه هم د بې وخته تقاعد په نامه،علامه مرحوم د ځان په حق کي ناحقي ګڼله او دې کاردونه ځورولی و ، چي ډېر کلونه یې له خپل نامه سره "متقاعد پوهاند"کیښ. اروابناد روهي که څه هم د هیواد خپلواکۍ ته ګواښونو سخت ځوراوه ،خونه یې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کي ودرېږي. د پوهنتون غیرګوندي استادانو هسې شپه سبا کوله. د ژبپوهني پرډګر یوازي پوهاند زیارپاته و اوله هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات او مساعدتونه ملګري سول اوله هغو څخه په استفادې سره یې د معیار کورنګي ته پونده ورکړه.دا حرکت یوازي او یوازي پرفردي اراده ولاړحرکت و او د هغه وخت صلاحیت لرونکو مشرانو پوهانو ټولو ورسره لیکلی اونالیکلی مخالفت څرګند کړی دئ .

خو دانقلاب ځواک د چامخ نه کاته او نتیجه دا سوه ، چي پر پښتو خوارکۍ باندي د انابللی مېلمه وتپل سو. دا چي اوس د هغه له پاره تاریخي سوابق جوړېږي او د پخوانیو ژبپوهانو نومونه اخیستل کېږي ، دارواښاد الفت اونورو مشرانو له خولې د موافقې په باب نقل قولونه لیکل کېږي ، ټولي هغه افتراګاني دي چي مفتري به یې خدای ته ور وړي.دا افتراګاني هغو څوته ورته دي لکه د پټې خزانې مخالفینو ، چي د علامه حبیبي ، استادکامل او نورو مشرانو ترمړیني وروسته را منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې وې. زمایوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړې سوي پښتوپلویان وه ، نوېې بیاولي همدا ژبه نه لیکله. ددغوپوهانو اوژبپوهانو دلیکنۍ ژبې په : خوند خوڅوک مړېږي نه. تاسي دا څوعبارتونه وګورئ

اروانباد بینوا په هغه ژبه لیکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه یې په ورځنیو خبرواتروکي کاروي. : تاسي دده دالاندي متن ولولئ

"دپخوانو پښتنو دعامي طبقې اوغریبانو خوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتویې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلو سینوکي وساتله اوتردې وخته یې راورسوله. په سووسوو اورژبي شاعران پکښې پیدا سوه اودخپلي ژبې ادب یې ترخپله وسه پوري ، دنوروپه زروکالو روزل سووژبوله ادبه سره تقریباً څنګ پرڅنګ ودراوه. که څه هم دوی شاهان نه وه ،مګربیایې هم خپل دغریبۍ په کورکي دملي پانګي زیاتولودپاره رازراز(پټې خزانې) راغونډې کړې دي ، چي اوس یې کله دسلیمان ماکوله کېږدۍ څخه نیمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمد هوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلرو ډکه ده پیښیږي...." (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعیار محتسبین هرومرو دسیمه ییزي لهجې نوم کښېږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتود هري . لهجې ویونکي ته په زړه پوري دئ اوخوښیږي یې

داروانباد استادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري. سرتر نو که داولس پښتوده اوټول : پښتانه چي یې ولولي ، هرومروبه ژبې پر ټکوي. دایوه نمونه به یې ولولو

"دانسان په وجود کښې دوه شیه ډېرعزیزمعلومیږي چي یوه ته زړه او بل ته دماغ وایي. له دماغ نه . علم اوفلسفه پیدا شوه اوله زړه نه شعر او ادب

اروپایان زړه دعواطفواونفسي احوالوځای ګڼي ، مسلمانان دایمان او عقیدې ځای ته زړه وایي. صبر،رحم، کرم، شجاعت،سخاوت دزړه کار دی. عشق اومینه په زړه کښې وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري.... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفواو احساساتوظهوراوتجلیاتوکوه طوروایلی شو .... همدغه عواطف او احساسات چې دشاعرله زړه (نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونو اثرکوي". (۱۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد خولکه پخپله چي د روند او متین شخصیت و ، لیکنه یې هم درنه او په عین درنښت کي بیا (که یې د معیار محتسبین په سیمه ییز تورونه کړي) خوږه ده . راځئ چي ویې لولو:

"په نړۍ کي دریابونه ډېر دي او په هغو کي د کښتیو څه کمی نسته . زه چي ګورم په دغو کښتیو کي د پښتنو کښتۍ یوه خښمېدلي تندباد پسي اخیستې ده او په ډېره تیزي سره یې د نابودۍ دګرداو لورته پوري وهي . زموږ د دریاب داوبو پرمخ نوري کښتۍ هم لیدلي کیږي خو هغه دې توپاني بلا نه دي پسي اخیستي . زه نه پوهېږم چي د پښتنو په کښتۍ کي دا مقناطسیت څنګه پروت دی چي زموږ د دریاب له هري غاړي څخه هر توپان چي پیدا سي و خپلي خوا ته راکشوي . زما په خیال کېدای سي توپانونه د پښتنو پر بلا وهلي کښتۍ مین وي او له هره یې بادبانو مچولو ته په ډېره لېوالتیا را دانګي .

آد پښتنو خوا خوږو ! بلاموا خلم لیخي راوغږئ او پایخي رابډوهئ ، یوه ډله د بدبختۍ د مقناطیس په لټه کي سئ که موومو ند د دریاب تل ته یې ارتاو کړئ چي بیا د نړۍ مخ ونهویني ، بله ډله د کښتۍ (هغه بادبانونه و شکوئ چي د توپان بلا پر مینه ده . (۱۲

اروانباد کاندیدا کادمیسن سرمحقق محمدصدیق روهي چي کله یوه علمي موضوع لاهم بیانوي ، ژبه یې پرچانه درنېږي . تاسي دده د لیکنۍ ژبي جوړښتونو ته فکروکړئ چي څومره روان دي: "میتود په اصل کي د "میتودوس) په بڼه یوناني کلمه ده چي په لغت کي طرز العمل (دیوې چارې د سرته رسولو طریقې) ته ویل کېږي . په عربي ــ دري ــ پښتو ژبو کي د میتود په ځای د اسلوب، طریقې،روش، دود کلمې هم استعمالېږي . میتودو لو جی د میتود پوهنې معنی لري . میتودولوجي د فلسفې یوه څانګه ده چي په عام ډول د علم او په خاص ډول د هر څانګړي علم د څېړنې منطقي اصول بیانوي ." (۱۷). د ژبي رواني یې له دې امله ده چي د سوچه توب ناروغي ورلوېدلې نه ده . د افادې له پاره یې د خیل غیر پښتو لغتونه کارکړي دي هم یې مطلب په ښه توګه په . بیان کړی دئ او هم یې د ژبي خوند په زیات کړی دئ

اروانباد پوهاند حبیب الله تږی هم د مطلب ادا ینه د لغاتو ترسوچه توب نه قربانوي . دی لیکي: "کوم څېړونکي او مولفین چې وایي ترکي خلجیان د زابلستان په ځایي خلکو کې منحل شوي او په نهایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په پښتو غلځیانو بدل شوي دي هغوی په حقیقت کې د اخبره تصدیقوي چې لږترلږه د دوهمې او دریېمې هجري پېړۍ په حدودو کې وزابلستان ځایي او سپدونکي پښتانه وو ، ځکه جهان نامه وایي چې ترکو خلجیانو خپله ژبه بایلوده او دزابلستان دځایي او سپدونکو ژبه یې زده کړه . که ترکو خلجیانو دزابلستان دځایي خلکو ژبه زده کړې وي ، که د غلځیانو ژبه تر اوسه پښتو وي او غلځیان او خلجیان هم سره یو شی وي ، نو د خلجیانو د مهاجرت په وخت کې به دزابلستان دځایي او سپدونکو ژبه هرومرو پښتو وه . که نه وي نو نه باید خلجیانو پښتو زده کړې وي او نه (باید د غلځیانو ژبه پښتو وي.ʺ (۱۸.

دارواښاد پوهاند دوکتور محمد رحیم الهام ژبه هم د دخیلو لغاتو پرمخ خلاصه ده :ʺ په همدې ترځ کې دانستیتوت ترجوړېدو مخکې او وروسته د برکسان دعصري ژبپوهنې دزده کړې لپاره بهرنیو هیوادو ته لېږل شوي وو او ولیږل شول ،چې په هغو کې عبدالاحد یاري ، نوراحمد شاکر ، حبیب الله تږي او ما پخپله په امریکا کې ، عبدالحکیم هلالي ، لودین ، پولاد ، ماه ګل ، په شوروي اتحاد کې ، اځک په هندوستان کې او زیار په یورپ کې دژبپوهنیزو علمونو لوړې زده کړې ترسره کړې .

داخلک په هیواد کې دژبپوهنې په بېلا بېلو څانګو کې په تدریس ، تحقیق او ترجمو بوخت شول او له خپلې وسې سره سم یې کم یا زیات علمي خدمتونه وکړل . دتږي او زما توجه او تمرکز به زیاتره پرعمومي تشریحي ژبپوهنه باندې وا وتدریس موکاوه ....ʺ (۱۹) په دې لنډ مثال کې تاسې وینئ چې . ارواښاد الهام مطلب په ډېره روانه ژبه بیان کړئ دئ

د(تحقیق ، تدریس ، ترجمو ، توجه ، تمرکز ،...) لغتونه یې پیریان پر سترګو نه دي راغلي .ځکه نه دي راغلي ، چې دی پوهېدئ چې د دخیلو لغتونو ادې او بابا چې دهرځای وي ، خو چې ژبې ته ننوتل . ، دهغې ژبې خپل مال ګرځي او په استعمالولو یې ثوک نه ګناهکار کېږي

د استاد شپون نثر خوبیا په بل لا ایزار کشش لري . زه پکښې ورک وم چې کومه برخه یې انتخاب کړم ، : اخرمي د(کټیالي) له اول مخ څخه اوله برخه راوا خیسته

ʺ دادکا پرشی لانه وراغلی او هرشی هماغسې و چې پلرونو راپرېښی وو . غم ښادۍ تولې آشناوې هسې نه وچې دنیا ګل وګلزار وه خومورورسره رورېدي وو ، قادر او حاجی زرداد لا هم خپل سودونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوړل ؛ شاه محمد دوکاندار لاهم چې مې تللي دړه یې وهله ؛ موږ هلکانو لاهم دګاونډو دهقانانو دپالیزنه ختکي غلاکول ؛ کوډګرې اوفالبینې لاهم خورجینې په شاکورپه کورګرځېدې ؛ دکلو ملایان لاهم دکونډو او هلکانو سره پرتوک ښکلي ګیرکېدل. خو هرڅه پرخپل ځای وو او که چاشکایت درلود نو دخپلې ټنډې او تقدیرنه وریېښه شوې وه ....ٌ

پوهاند زیارصاحب چې دخپلې جوړې کړې ژبې پرخلاف لیکنه وکړي نو د هرچا لپاره ډېره خوندوره، : محاورې ته نژدې اوکره وي لکه دالاندې مثال چې ماپه تصادفي توګه رااخیستې دئ

ٌ استاد حبیبي دغه لرغوني فرهنګیالي هیوادیوه پیاوړي پوهاند ، لیکوال ، څېړونکي او مؤرخ په توګه خپل ټول ژوند همدا راز علمي څېړنواوپلټنوته وربښلی اوځنګه چې (لټونکي موندونکي دي) نو د داسي ډېروپټوخزانو پر را برسېرونه بریالی شوی هم دی. د غوریانو ، سوریانو ،لودیانو ، لویکانو ، دسوات اوکونړد امیرانو او داسي نورو افغاني اوبیاپښتنو واکمنانو اوسوبمنانو برسېرونه اوپېژندنه یې ددغو خبروځلاندي بیلګې او ساري بلل کیږي.ٌ (۲۰) خوچې دکره ژبې : لیوالتیاورولاړه سي ، نوبیاځوانانوته پښتو ګرامر په داسي ژبه ورزده کوي ،لکه دالاندي بیلګه

ٌ په پښتوکې کړاوون هم له پښوییزچاراوهم له رغاونیزپلوه یو مخیز آریاني دی او مرستیالکړونه ، لکه (ول ،بودن) اوشو(شدن) هیڅکله په هندي کې نه وو ،بلکې یوازې (هو) او(تها) پکې کارول کېږي. همدارنګه په پښتو کې مخکړونه یاکړوال مختاړی (فعلي پیشوند) دودلري اوپه هندي کې یې څرک نه لګي. په پښتوکي اوسترمهال له وسمهال کړسره د(به) وییکي په ملتیاجوړېږي ، حال داچې په هندي کې اوسترمهال له یوه ستاینومیزروستاړي چې له آره یې کړواله ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی دستاینوم په څېرنرینه او ښځینه ، یوګړي اوډېرګړی لري اواوړون مومي.ٌ یاٌ ... موخه داچې پښتود پارسۍ په پرتله داوستااو زړې پارسۍ ترمینځه یومنځوال اکر یادریځ لري اود نوماوړون له پلوه په یوه زیات لرغونې پړاوکي تیکاو مومي ؛ هرګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزیات ونجون موندلی دی.ٌ (۲۱)نوچې له یوې خواموضوع ترخه علمي موضوع وي او .. له بلې خوایې ژبه دغسي نابلده وي ، دلوستونکي اریان دي نوخدای مل سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تیرو مثالو څخه به تاسي ته څرګنده سوې وي ، چي د پښتنو تول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه لیکي ،چي موږ ته د معیاري په نامه را ښوول کیږي .

لکه وړاندي چي مي وویل ،د ژبي د معیاري کولو له هڅي سره مخالفت هغه وخت زیات سو چي دا هڅه د ثور انقلاب له ارزښتونو سره وتړل سوه . ما ته په لومړي سرکي دا سي ښکاریده چي له دې حرکت سره د مخالفت اساس به هغه د چاخبره له ٌعلي سره محبت نه بلکي له معاویه سره د ښمني ويٌ خو وروسته مي پښتو ژبي ته د دې حرکت په تاوانو سرخلاص سو او د پوهانو اند ښېنې راته معقولي ثابتي سوې .

لکه د ثور انقلاب د دفاع له پاره چي د ټولني د دانسته وو کسانو پر ځای له ٌ العوامٌ څخه کاروا خیستل سو ، دغه راز د معیاري ژبي دا اوسنی خوځښت هم له ثوګوتو په شمار محدودو او معدودو منلو لیکوالو پرته نور د خالي ذهنو پښتو مینو زلمیانو پرا وړوبار سو او په پر مخ بېولو کي یې له هر راز ماکیا ولیستي لاروچارو څخه کاروا خیستل سوا و اخیستل کېږي. د دغو زلمیانو معصومو مغزو ته د معیار محک دا سي تلقین سوی و ، چي که چا د پښتو افعال (سو ، سي ، ....) پــــــه (شو ، شي ، ....) وکښل ، ګویا معیاري پښتو یې ولیکله. څرنګه چي په دغه اوسني د چاخبره کره پښتو کي شین سالاري واکمنه ده ، ځکه یې نو د معیار په نامه منلې ده او نور یې په ګټه او تاوان کي ری نه دئ وهلئ .کنه ، زما یقین دئ چي همدا زلمي له دغي نوي را ټوکېدونکي پښتو سره دا ن د پاسه مشکلات لري خو پر خوله یې نه را وړي .

د مسئلې یو بل خواشینونکی اړخ دا دئ ، چي پښتانه د نژدې یو پې نیمې پېړۍ را هیسي د یوې نامطلوبي او تپل سوي کړښي له امله تردوو بېلابېلو اقتصادي او ټولنیزو نظامونو لاندي ژوند کوي . دې عیني واقعیت د کرښي د دواړو خواوو پښتنو په فرهنګي او کلتوري اوژبنۍ برخه کي توپیرونه ایجاد کړي او له بده مرغه په ځینو برخو کي یې توپیرونه ژور کېږي. د دې عیني واقعیت مسخه کول او پر هغه باندي سترګي پټول د مسئلې واقعبینانه چاره نسي کېدلای. د دې بېلابېلو نظامو د دواړو خواوو پښتنو ته د ژبنیو او فرهنګي فعالیتو یو له بله بالکل جلا زمینې برابري کړې دي .دا روا نښاد د نومیالي دا خبره خورا ژوره ریښه لري چي ویلي یې وهٌ هغه آزادي چي جعفرا خګزی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په بلوچستان کي د نظامي جنرال د کلکي ډیکتاتورۍ په دوران کي لري ، نو میالي يې په ټوله ژوندکي ، حتی د معتبرۍ په حالت کي لاهم سلمه برخه په خوب نه ده لیدلې.ُ (۲۱) د دواړو خواوو پښتنو سیاسي دلچسپیو هم د فرهنګي اوژبني فعالیت جریان ته تاوان رسولی دئ. د کرښي په یوه خواکي د پاړسي ژبي درباروا کمنۍ او په بله کي د پنجابۍ

حاکمیت پښتوژبه د فرهنګي ژوند په ډګر کي دیوې دوهمي او دریمي ژبي درجې ته راټیټه کړې ده او د ضرورت ژبه سوې نه ده. د همدې واقعیتونو داغېزې له امله په پښتو کي دیوې معیاري لیکلارې او لیکدود درامنځ ته کېدو او پر هغه باندي د بشپړ توافق په لاره کي خنډونه او ځنډونه لوېدلي دي. د کرښي د دواړو خواوو خواخوږو پښتنو د ډېرو لسیزو په دوران کي د دې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چي د مسئلې عیني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مېلمستیاوو د مېز . د سر په فیصلو باندي کړې ده او طبیعي ده چي اغېزه يې نه ده ښندلې

خبري به سره راغونډې کړم او خاتمه يې به په دې عبارت بشپړه کړم: یوه ژبه چي نه د دولت په سطحه قانوني ملاتړ ولري او نه د ملت په سطحه کي د سواد پیاوړې سابقه ولري او تر همدا ننه ورځي پوري يې لا د الفبې د بشترتابه هڅي ته اړتیا په اولیتوکي راځي نو پر هغې باندي د نورو ژبو په تقلید د معیاریت جریان ازمویل او په دې ډول يې له خپلو یونکو څخه پردۍ کول به له ظلمه پرته بل څه وي. زه نه پوهېږم چي د معیاریت په مینه کي ډوب لیکوال د دغه واقعیت په لیدلو او کتلوکي ولي ړانده دي ، چي د دوی په دغه نوې ژبه باندي د دوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون لیدلي . اولیسانسه ورونه نه پوهېږي

وګ:ګوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ (۱)

ددغه رازلاسوهنو ښه پرېمانه مثالونه د ښاغلي ډاکټرپالوال په نوي کتابٌ معیاري پښتوٌ کي (۲) . لوستلای سئ

مرادیې ماقبل فیوډالي قبیلوي پړاو دئ. م. هـ (۳)

پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼاکي ـ ۱۰۴ مخ (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. اروانباد الهام هم دغه شان وړاندیزکړی و چي یادونه یې په مخ کي تاسي ولوستله (۵)

پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کې ــ دویم ، دریم مخونه (۶)

پښتو چاپي آثار ــ ۲۵۹ مخ ــ ۱۳۵۷ ش کابل (۷)

ښکلا مجله ــ څلورم کال ــ دریمه ګڼه ــ ۵۴ مخ (۸)

ښکلا مجله ــ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۹)

داخبري مي باید د عقاید و د تفتیش په معناونه ګڼلي سي. زه د هر انسان عقیدې او افکاروته .(۱۰)
. دزړه له کومي درناوی لرم

پښو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کې کتاب ته د پوهاند داکترمحمد رحیم الهام یادونه ــ پنځم مخ (۱۱)
.

زیار ــ د پښتني فرهنګ یوځلاند ستوری ــ ۱۵۵ مخ (۱۲)

پښتو پښویه ــ سریزه (۱۳)

پښتو روزنه ــ ۳۹ مخ (۱۴)

لیکوالي ــ ۷۸ مخ (۱۵)

د علامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر (ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ څخه (۱۶)

وګ: د پښتو ادبیاتو تاریخ ــ ۱۹ مخ (۱۷)

وګ: پښتانه ــ ۸۲ ، ۸۳ مخونه (۱۸)

د پښتو او پښتانه کتاب ته سریزه ــ دریم مخ (۱۹)

وګ: نوموړکي مورخین ته د پوهاند زیار صاحب سریزه ــ دریم مخ ــ ۱۳۵۹ ش (۲۰)

پښتو او پښتانه .... ۷۷ ــ ۸۲ مخونه (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي ـ ۱۲۷مخ (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه باید وسي ؟

اوس چي د معیاریت په باب زما خبري تقریباً بشپړي سوې او د دغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بیان کړل ، پرهغو باندي به دا خبره هم ورزیاته کړم ، چي زه د معیاري لیکني پلوی وم ، پلوی یم او پلوی به یې اوسم. درنو لوستونکو به زما په دې کوچنوټي کتابګي کي ځیني هغه لغتونه ، اصطلاحات او ترکیبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جریان په بهېرکي نوي منځ ته راغلي دي. معنادا چي زه د هغو اصطلاحاتو استعمال ته هم حاضریم چي زما ژبه او فهم یې د هضمولو وړتیا لري.زما مخالفت له هغه اسلوب او جریان سره دئ چي اوس د معیاریت په نامه د پښتوریښې ورکاږي او تاسي ته مي د هغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ. خدای دي وکړي چي د زړه په خبره سره پوه سوي یو.مګر دا خبره هم ترلمر راته څرګنده ده، چي نه زما پر خبره څوک غوږنیسي او نه زه په یکړسر د دغه اعتیاد مخه نیولای سم. د دې سرکښه بهېر لاري ته راوستل ډله ییزکار او مفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، د موضوع په جدیت سرخلاصیدل غواړي ، د پټو سترګو تقلیدي کارونو دربدل غواړي.... له دې لیکني څخه زما مراد راتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي. ما چي دا هرڅه لیکلي دي ، له خپلي خوږې پښتو سره مي د میني په جذبه کښلي دي. اوس به د همدغي میني په جذبه خپل څو وړاندیزونه درته وړاندي کړم او د(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ویلو به در څخه رخصت واخلم .

ـ د مروجو لغاتو له پاره د نوو لغاتو له جوړولو څخه دیوځو کلونو له پاره د نصوح توبه وکاږئ. همدا چي موجوړکړي دي ، درته بس دي. پربږدئ چي پښتو اریانه په دې کي څونه هضمولای سي. د راتلونکي له پاره که څوک تحسین کېدل ، که نفرین کېدل ، همدا جوړسوي ورته کفایت کوي .

ـ که د نوو علمي او تخنیکي لغتوله پاره دلغت جوړوني اشتهاد رولاړه سوه،ترجوړولو وروسته یې سمدلاسه د ټول افغان ، بینوا او نورو ویب پاڼو له لاري د نظراخیستلو له پاره وړاندي کړئ. ترمشورې د مخه یې کورټ مه عاموئ. دا کار که د ننه په هیواد کي ممکن وای خوبیخي به ښه وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هورې اوس د پښتو او پښتنو له پاره نه حمایه سته نه زمینه. دا سې لوبه روانه ده ، چې که یې خدای مه کړه همدا سې دوام وکړ، نه به پښتو پاته وي نه پښتانه .

ــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پیک(پکه) مه وهئ. دا بهیر خپل طبیعي جریان ته پرېږدئ. که یو وخت د ختیځې لهجې په شان ، چې (سو) یې تر تاریخي اوژبنیو عوا ملو لاندې په (شو) بدل کړ او لویدیځې لهجې هم دې بدلون ته غاړه کښېښووله، خو تر ښو به لا ښه سې او کنه ، په دې باندې نه د پښتو کورورانېږي نه د پښتنو. ختیځې لهجې د غه (سین) په فرمان جاري کولو سره په (شین) نه دئ بدل کړئ. اوس هم له هماغه تاریخي تجربې څخه کار واخلئ. که د معیاري لیکنې لارویان د (شین) له کاروني سره دزړه مینه لري ، نو دې پر همدې مسئله دې ډېر ټینګار نه کوي ځکه هرڅومره چې پر همدې موضوع ټینګار کېږي ، هغومره د (سین) عمر اوږد ېږي. قوي او غښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي. که (شین) خپل قوت په د غه تاریخي ازموینت کې په طبیعي ډول ثابت کړ،دلویدیځې لهجې هرویونکی به یې د(مورنس پارسي وایي) په مصداق په ویلو او لیکلو باندې فخرو کړي. او که دا نه وي نو په زور کلي نه ودانیږي .

ــ د پښتنو پر باسواد کولو باندې دې باید زور راچول سي. پښتو لیکنه دې ورزده سي. د هرې لهجې پښتو چې وي ، پروانه لري ځکه دلهجو د هرم سربیرته یوې پښتو ته رسیږي .

ــ د پېریو پېریو د خیلو لغاتو په اړولو او پښتو کولو باندې مه خپل وخت ضایع کوئ مه انرژي. د غه وخت د پښتو یو بل کتاب لیکلو ته وروباسئ .

پښتو او پښتانه د خیلو لغتونه دې خوار کړي. د خوارۍ عوامل یې نور دي ، چې ماورته په متن کي څوواره مکرري اشاري کړې دي .

ــ پښتون د مدنیت په ګېڼه سمبال کړئ چې پښتو پخپله ورسره مدني او کلتوري سي. د ښځ له خوا آس ته کیزه (قیضه) مه وراچوئ .

ــ د نشراتو دبې شمېره تعدد مخه ونیسئ. لږ خپروني ډېري حمایه کړئ ، ویې ولولئ او بل ته یې ولولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ په پښتو ژبه د هري ځانګي کتابونه وژباړئ ، ویې لیکئ او خپاره یې کړئ .

ــ د معیار په پلمه لغتونه مه وژنئ . پرېږدئ چي پښتو د یوه مفهوم له پاره شل لغته ولري . د ټولو د کارولو هڅه وکړئ .

ــ له لهجو سره مسئولانه چلند وکړئ . دې واقعیت ته ځیر سئ ، چي لهجه په پښتنو کي لا تر اوسه هم د تقدس درجه لري . له مقدساتو سره بېباکي د کورپایې نړوي . د لهجو مرګ وژوند هم طبیعي جریان ته پرېږدئ . ناحقه خپل ځانونه مه په خوني کوئ .

ــ د هري لهجې ویونکي چي یاست ، د خپلي لهجې لغتونه راټول کړئ او خپاره یې کړئ . دا کار هم دا ان شروع کړئ . له لهجوي زېرمي سره که اصطلاحات (ګړني) راخوندي سي ، خود زوی (زېری به وي .(۱

زه له خپلي پلرنۍ مبني څخه په فرسخو لیري پروت یم . له زلمیو کندهاریو څېړونکو څخه هیله (۱) کوم چي د خپلي لهجې لغتونه راغونډ کړي . که ماته د مرستي اړتیا احساس سي ، زه ملا تړلی ولاړ یم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو يې وكاږم كه پرپښتو

ضميمه

په دې برخه کي زه خپلې هغه ليکني راوړم چي په بېلا بېلو وختو کي مي د کره ليکني او نيولوګيزمونو په باب خپرې کړي دي. په دې ډول غواړم وښيم ، چي په دې

هکله زما هڅې نوي نه دي او له ډېره وخته مي خپل نظريات او په ځينو

برخو کي اند ېښني له لوستونکو سره شريکي کړي دي.په دې ليکنو

کي به لوستونکي ځاى ځاى پر مکررو خبرو باندي ، چي

. د کتاب په متن کي هم راغلي دي ، پېښ سي

. زه د هغو له بابته بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو يې وکاږم که پرپښتو

موږ پښتانه بايد د ډېوې مجلې احسان ومنو ،چې په دې تياره شرايطو کې يې راته په خپله ژبه اوپرخپله ژبه د څه ليکلو زمينه برابره کړې ده. په دې لړکې مې د استاد ډاکټرعبدالرازق پالوال هغه ليکنه په ډېره علاقه مندۍ سره ولوستله چې د ډېوې مجلې د دريم کال په لسمه ګڼه کې يې د امريکا ږغ په نامه خپره سوې ده. د پښتو نشراتو په باب زما په زړه کې له ډېره وخته ځيني خبري راګرزېدلې اود ليکلو زړه مې ځکه نه سواى کولاى چې يو خود چا خبره" الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملاعثمان غواړي"، بل مې په ځان کې دوني ببيج هم نه ليدئ چې د دغه راز عمومي جريان په غېږدې ورسم. اوس چې مې ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نو به زه هم خپل معروضات درته وړاندې کړم. واردواره به يې له (په)او (پر) څخه راونښلوم. د دغو دوو اداتو بيځايه کارولو ځيني ببخوندۍ ، يا بايد ووايم تېروتني پېښې کړې دي. په اوسنيو زياتره نشراتو کې د دغه ادات لکه څرنګه چې بايد وي ، نه استعمالېږي او ځاى ځاى خولاداسې هم راته ښکاره سوې ده چې(پر) د (په) پرځاى په ارادي توګه راوړل سوئ او په پښتو کې ديوراز نوي انکشاف رنګ ورکول سوى دئ .

"په پښتويې وليکم"جملې معنادا ده ، چې د ليکني ژبه مې پښتو ده ، د مفاهمې وسيله مې پښتو ده ، پاړسي يا انګرېزي ياکومه بله ژبه نه ده او" پرپښتويې وليکم" معنا داده، چې ليکنه د پښتوژبې په باب ده ، يا يې پرګرامر ، يايې پرتاريخ اوادب يا پر نورو اړخونو ږغېږم. زه چې اوس ځيني نشرات لولم زياتره يې (پر)د (په)پرځاى راوړې وي. د مثال په توګه د ډېوې مجلې په همدغه ګڼه کې چې وړاندې مې يادونه وکړه ، يوه جمله داسې ده"... د مغازو او لويو ځايونو ښيښې ماتول ، د ماشومانو او ښځو تښتول، په هغو تېرى کول او بيا يې وژل....."

دلته" په هغو تېرى کول" هغه راز معنا نه ورکوي ، چې د ليکونکي مراد ده. د ليکونکي مراد داده دئ چې له بې سرپرسته ماشومانو څخه په غرب کې داسې ډلې جوړې سي ،چې د مغازو او لويو ځايونو ښيښې ماتوي ، ماشومان او ښځې تښتوي او ښځو ته بيا بدنامي وراړوي ، بې عفته کوي يې. چې دغه راز مطلب بايد" پرهغو تېرى کول" وي ، نه" په هغو تېرى کول". د" په هغو تېرى کول"

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنا ، چي له دغو تښتول سوو ښځو څخه د نورو ښځو د ښعفتي له پاره کار اخیستل کېږي. یالکه . مور چي وو ایو ٌ په ښځویې غلاوي وکړي ٌ ، یعني دا غله د جنس له مخي ښځي وې

د (پر) دغه راز ښځایه کارول په هیواد کي د ننه هم رواج سوي و . کال مې دقیق نه دئ په یاد ، چي کوم و ، په پوهنتون کي په یوه علمي سیمینار کي ښاغلي زلمي هیواد مل د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب د مضمون لوستل زما پر غاړه را واچول. پخپله استاد سیمینار ته تشریف نه و راوړی. مضمون د رحمان بابا د مړیني د نېټي په باب نوې خبره وه او عنوان یې و ٌ رحمان بابا په کوم کال مړدئ ؟ٌ. له دې عنوان څخه ٌ رحمان پر کوم کال مړدئ ؟ٌ جوړ سوی و . د استاد مقصد خو دا و ، چي د رحمان بابا د مړیني سنه وښیي چي کومه یوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري که ۱۱۲۸ هجري قمري. خو تر لا سو هلو وروسته د جملې معنا داسي اوښتې وه چي ګویا دلیکوال مطلب دا دئ چي رحمان بابا په څو کلنۍ کي مړ سوی دئ. ٌ پر کوم کال مړ ٌ هم دغه مفهوم افاده کوي. په دا سبا چي مي استاد ته د سیمینار بیان کاوه او په ضمن کي مي د خبرني د عنوان یادونه ورته وکړه ، په خندا یې راته وویله چي ٌ معیاري کړی یې دئ ٌ. خوزه پوه سوم ، چي له دغه راز لاسوهلو څخه خوښ نه و. ٌ پر کوم کال مړ ٌ ترکیب مي په ډېوه مجله کي هم یو وار په سترګه سوی دئ چي په ناسم ډول یې کار کړی و . ما ته دیوې پېښې دوخت د ښوولو له پاره د (پر) کارول هله غوره ایسي ، چي وغواړو پر کال سربېره یې د میاشتي ورځ هم وښیو . د مثال په توګه :

زه په یوزرو دري سوه شپږویشتم هجري شمسي کال د دلوي پر شپاړسمه زېږېدلی یم. د لته چي د میاشتي و ورځي خبره راغله نو (پر) کارول پر ځای کار دئ. یا روسانو په یوزرو دري سوه اته پنځوسم کال د جدي پر شپږمه پر افغانستان یرغل وکړ . د (پر) نور موارد به هم راوړم. پلانی یې په توپک وواژه او ها بل یې پر توپک وواژه. په لومړي مثال کي د وژلو وسیله توپک دئ. په چاړه یا سوټي یې نه دئ وژلی او په دوهم مثال کي مطلب دا دئ چي توپک ورځخه و ، غله پر پېښ سول ، توپک یې ځني اخیستی ، ده نه ورکاوه ، ځویې مړ کړی او توپک یې ځني واخیست. ګویا پر توپک . (یې سرو خوړ. دا دوه مورده باید سره بېل سي. (۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مقاله د ډېوې مجلې د څلرم کال په لومړۍ ګڼه (جنوري ـ ۱۹۹۷ع) کي خپره سوه. د همدې (۱) کال په دوهمه ګڼه کي دراغلي لیک تر عنوان لاندي پوهاند زیارصاحب زما پرپورتنۍ مقاله تبصره کړې ده. لیک ته په واضح ډول د زیار صاحب نوم نه دئ لیکل سوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي په ټکي ژباړي ــ تلفظي بېخوندۍ

دېوې په تېرو دوو ګڼوکي د (نوارغزه) پرټکي په ټکي ترجمې باندي خبري سوي دي. په دې باب زماسره یوه خاطره سته چي خپله لیکنه به په همدې پیل کړم. زه چي په کابل کي وم ، دباختراژانس په پښتو څانګه کي مي څه موده دبالمقطع اجیرپه توګه اوبیاوروسته درسمي غړي په صفت کارکاوه. ددفترغړي ټول دپښتوژبي خواخوږي وو . مشر مو دپښتوژبي شاعر ، لیکوال او په مطبوعاتو کي د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و . چي رشتیاسي ، په ترجمه کي یې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت اوچټکۍ سره چي ده ترجمه کوله ، زموږ د یوه هم له وسه پوره نه وه. له دې ټولوصفتوسره بیاهم د مقاماتو په نزدکړلي و څکه چي د واکمن ګوند غړیتوب یې نه لاره. موږ ټولوپه ژباړه کي یورازبیروکراتیک اواداري خنډونه درلودل اوهغه داچي د مطالبوپه ترجمه کي مو ٌمیرزایيٌ هم په پام کي نیوله. هڅه موکوله چي اداري مسئولیت ځانوته متوجه نه کړو . دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتیا پېښوله اوهغه هم په دې دلیل چي که سبا چا پوښتنه وکړه پلاني ټکي ولي دارازترجمه سوی و ؟ ، موږبه ورته وواېوٌ چیزی که دخط بودٌ. استادپوهاندزیارصاحب به هر وخت زموږله ټکي په ټکي ترجمې څخه ډېر سر ټکاوه. یووخت د(نوارغزه)له ترکیب سره مخامخ سو . ددفترپه پکتیا والو غړوکي یوه (تړانګه) پېشنهاد کړه ، ما (تراډه) وړاندي کړه اوبل یوه بل څه. یوه خولاپه ټوکـــــوکي (پټۍ)سمه ترجمه ورته وبلله اود(قطع نوار) مثال یې راووړ، چي ډېرموپر وخندل. دمقاماتوله څېړي څخه د خلاصون په خاطـــرباید د (نوار)له پاره یوه کلمه پر (غزه) باندي زیاته سوې وای. کنه نوسمه خبره خوداوه چي یوازي مو (غزه)لیکلې وای. په پای کي داسي سوه ،چي که به له نوارغزه سره زه مخامخ سوم ،تراډه مي لیکله اونوروبه تړانګه اووزماپه خیال دترجمې داصلاح په وخت کي دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چي دابه بیاترهغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چي به د دفتر دمشرپه غیاب کي مایابل چا دژباړل سوي متن دسمولوچانس مونده نوبه یا تړانګه تېربدله یابه تراډه. په داسي حال کي چي(تراډه) او (تړانګه) دواړه له یوې جغرافیایي ساحې سره راوړل ، بېخونده ایسېدل. په پای کي لکه چي (تړانګي) میدان یووړ اویووخت مي له بي بي سي څخه هم واوریدله. مشکل داو ، چي له پوهاندزیارصاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته چي هر وخت به پر موږ را گرزېدی او ګتوري لارښووني به يې راته کولې ، نور نونه يوه تاکلې موسسه وه چي ژبه دي کره کړي او نه هم يوه واحده مرجع. د اژانس پښتو څانګې يو راز پښتو ليکله اوور ځپانو بيا پرځپل سر ډنګوله او بل راز ژبه يې ليکله. په داسي حال کي چي د اژانس ژبه بايد تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او داولس ژبې ته نژدې او په اصطلاح معياري ژبه واى داځکه چي ډېرو خلکو اورېدله. د کابل راډيو ويندويو به بيا د نويو کلمو په تلفظ کي پرابلمونه درلودل چي د ځونا سمو تلفظونو په باب به څو کرښي وروسته وړغېږم. په نړۍ کي د مطبوعاتو ژبه تر بل هر ځاى ډېره کره او فهم ته نژدې ژبه وي مګر زموږ د اژانس د ترجمې په څانګه کي ، چي غړي يې ټول زماډېر صميمي دوستان او پرېښتني کلتور مين خلک وو ، د دفتر له مشراو يو دوو تنو پرته چي د پښتو ژبې په ليکنه او ژباړه کي يې سابقه درلوده ، نور ټول زما په ګډون غير فني خلک وو او يوازي د ماموريت د تغيير و تبديل په لړ کي يا د يوې ګولې مړۍ پيدا کولو په خاطر تر اژانسه رارسېدلي وو. همدا علت و ، چي د مطبوعاتو په ژبه کي بېخوندي ليدل کېدله او د خلکو له ژبې څخه ورو ورو پردۍ کېدله. په دې برخه کي پښتو يوازي نه ده ، بلکي پارسي ډېره پردمخه ده. اوسنۍ ليکلې پارسي خو داولس له ژبې سره بېخي ډېره فاصله لري .

د تلفظي بدلون په برخه کي به زه يو څو کلمې د نمونې په توګه راوړم چي اولس يې يو راز او کابلي سوو پښتنو او دهغو په تقليد يې مهاجر سوي پښتانه بل راز تلفظ کوي .

دنده ــ دې کلمې دوظيفې ، مصروفيت په معنا مطبوعاتو ته له څو کلونو راهيسي لار موندلې ده. په لويديځه لهجه کي يې د (بنده) پر وزن تلفظ کوي يعني فشاريې پر دوهمه څپه راوړي. د کراچي په ښار کي مي له پښتونخوا څخه دراغلو پښتنو له خولې هم د دغي کلمې تلفظ کټ مټ دلويديځي لهجې د تلفظ په شکل اورېدلی دئ. په پښتو تشريحي قاموس کي يې هم فشار پر وروستۍ څپه راوړی دئ. خو د کابل راډيو دويندويو په پيروۍ يې ځيني کسان فشار لومړۍ څپې ته ورکوي او د (لنډه ــ داوږدې ضد) پروزن يې تلفظ کوي چي زما په خيال سمېده غواړي. دغه راز:

اغېزه ، خواله، وړانګه ــ دا کلمې ګرده پر وروستۍ څپه فشار لري. پښتو تشريحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته يې پر وروستۍ څپه فشار ورکړی دئ. په رواج سوي تلفظ کي يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ څپې ته فشار ورکول کېږي چي ماته د کندهاریانو په اصطلاح په زامه کي خوندنه راکوي. ځکه (خواله)که دلومړۍ څپې په فشارتلفظ سي د (خوا + له) شکل اخلي ، چي (څنګ ته)معناورکوي. ((خواله مي راسه چي خواله درسره وکړم)) یعني څنګ ته مي راسه ، چي زړه درته تش کړم. ماته خوسمدلاسه ددغو کلمو په باب په کلاسیک ادب کي د څېړني امکانات نسته خو د (هربنده خپله یې کرونده) متل مي د (هربنده خپله یې دنده) په شکل ترسترګو سوی دئ .

البته دا خبره باید وسي ، چي تلفظونه مقدسات نه دي، چي باید بدلون ونه مومي. لکه د کلمو شکلونه چي بدلېږي ، دغه رازیې تلفظونه هم پرله اوړي. خو که د تلفظ اوښتني التباس پېښاوه ، هلته نو بیا کلکه پاملرنه غواړي چي مثال یې ما په (خواله)کي وړاندي کړ .

دسمبر ۱۹۹۲ع ۱۴

(ټورنټو ـ کاناډا)(۱)

دالندې لیکنه مي ((ډېوې)) مجلې ته ولېږل خو لکه چي د چاپ د واري تر رسېدو وړاندي ډېوه (۱) له بده مرغه خاموشه سوه او نوره چاپ نسوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښتو کره لیکنه باندي د نیولوجیزم سیوری

د ژبي کره کول یوه اکاډمیکه اړتیا ده. د نړۍ د ټولو ژبو ویونکو دا اړتیا حس کړې او ور سره سم یې د خپلو ژبو د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) څخه یوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ایستلې او عامه کړې ده. د کره کولو په بهیر کي د یوې ژبي وینګ (تلفظ) لوستنګ او لیکل درې سره په پام کي نیول کیږي. تر کومه ځایه چي ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو ژبه معیاري ژبه وي او د هغې له مخې وګړي خپله ژبه سموي. د (Media) هیوادونو کي میډیا پښتو ژبي کره کېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځای دئ چي دې بهیر ته له تېرو د پرشو پنځه د پرشو کلونو راهیسي ډېر پام اړول سوئ دئ. نیولوجیزم (لغت جوړونه) د ژبي د کره کېدني یوه برخه ده. دا چي موږ ته د پښتو نیولوجیزم څرکونه د امیر کروړه رانیولي تر حمزه شینواري پوري راښول کیږي، معنا یې دا نه ده چي په دغه اوږده واټن کي د ژبي د معیاري کېدلو له پاره هلي ځلي کېدلې. د امیر شېر علي خان، امیر حبیب الله خان او امیر امان الله خان په وختونو کي چي د پښتو د رواجېدني له پاره کوم تلاښونه سوي دي د ژبي د معیاري کېدني عنصر پکښې کوږ نه لیدل کیږي او نه د هغه وخت واکدارانو او د پښتو ژبي خواخوږو د معیاري کېدني اړتیا محسوسه کړې وه. دا د ژبي د ژوندي کېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅي وې چي موږ یې د احسان بشپړ منونکي یو. که تاسي د امیر شېر علی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امیر امان الله خان د وخت د پښتو مرکې لیکنۍ ژبي ته ځیر سئ، و به وینئ چي د عربي ژبي په پېښو یې پخپله ژبه کي یو لړ مقلوب اضافي ترکیبونه په پېخر سره کوتړم کړي دي. پخپله د پښتو مرکۍ نوم د پښتو پر معیار برابر نه و (مرکه د پښتو) یې بلله. زما مطلب کوږ دا نه دئ چي خدای مه کړه د هغو خواخوږو هڅو ته په درنه سترګه نه ګورم. د هغوی هلي ځلي د اوسنیو د لاري مشال وې او چا خبره سعي یې مشکوري دي. زما مطلب دا دئ چي د پښتو د کره کېدني هڅي ډېر زوړ تاریخ نه لري. له بده مرغه په تېرو شلو د پرشو کلونو کي چي چا د پښتو نیولوجیزم په وړاندي خپل ملاحظات ښوولي دي، ټولني ته داسي معرفي کیږي چي ګویا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کي ټینګار کوي. په داسي حال کي چي موضوع دا ډول نه وه او نه ده. پر پښتو باندي د عربیت تر اغېزې لاندي د ناوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیبونو عمومي توب تول پښتانه خواخوږي ځورول. د ملایي پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي يې دفقه راوړي دي)، (نیت د لمانځه د اختر داسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دې ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سیوري اچولئ دئ. د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانیولې بیا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهلیت و صلاحیت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و یا نه و، بېله خبره ده. زما مشاهدات راښیي د کره کېدني (معیاري توب) بهیر چي هر وخت او په هر نیت پیل سوئ دئ، پای يې پر لغت جوړني (نیولوجیزم) دربدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي. زما د مسالې پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي لیدني او کتني بیان کړم او ورسره سم د دغه بهیر د ځینو نورو اړخونو په باب هم وږغېږم.

لکه وړاندي چي مي وویل د پښتو نیولوجیزم څرکونه موږ ته له امیر کروړه رانیولې بیا تر حمزه شینواري پوري راښول کیږي، خو د دغه بهیر د چټکتیا او زیاتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسېزو را پیلېږي. دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني یا نیولوجیزم د اړتیا او څرګندتیا په برخه کي شعوري هڅي پیل کېږي او ورسره سم يې پلویان او مخالفین میدان ته راوزي. د نیولوجیزم بهیر که چا پیل کړئ که يې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خواخوږي وو او دي. دواړه له خپلي ژبي سره د مینې په مقصدلاس و پښې وهي. دا نه د جګړې ډګر دئ او نه د سیاست میدان چي ځوک پکښې ماته خوري او ځوک پکښې بریالی کیږي. که د پښتو نیولوجیزم یا د پښتو کره لیکني بهیر ته په دغي روحیې سره ځوک وګوري او وي څېړي زما په خیال ګټه به يې ډېره وي. نیولوجیزم په حقیقت کي د پښتو کره لیکني د لوی بهیر یوه کړۍ ده. نوري کړۍ يې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاییزم)، له ګډودونو څخه د لغاتو را ایستل او د غه راز له نورو ژبو څخه را پورول دي. لکه وړاندي چي مي وویل د پښتو نیولوجیزم منظم او سیستماټیک بهیر له تیرو درو لسیزو را پیلېږي خو د ارکاییزم برخه يې یو څه مخکینی تاریخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او یا له محاورو څخه و لیکني ته د را لېږدولو پر بهیر وږغېږو، نو د انصاف په حکم باید د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (۱) هلي ځلي له پامه وانه چوو. استاد د لرغونو لغتونو یوه لویه برخه نظم او نثر ته را نقل کړې ده او ډېر داسي لغتونه يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو قاموسونو ثبت کړي نه وو . اروابناد استاد ګل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تالیف) په سریزه کي لیکي:"....ښاغلی رشاد په پښتو لیکلو کښي داسي لغاتو (زاړه لغات � م. هوتک) ته زیات مایل دئ او د پخوانو په شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځینو مړو یا نیمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د . پاره ښه دی او ده پکښي هو دغه ګټه لیدلې ده"

ددغو لغتونو لیست زما د همدې لیکني تر بحث وتلې خبره ده ځکه نو نه پر ړغېږم. داسي ښکاري چي د کره لیکني بهیر اوس یوازي نیولوجیزم ته را لنډ سوئ دئ او نوري برخي یې په دومره جدیت نه پالل کیږي لکه د نیولوجیزم دا . د کره لیکني له پاره چي ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب کوم لاربنود کتابونه (پښتو لیکلار) او (ویي پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني ګل سوي دي. نوم یې سته خو موندل یې سخت دي دا ځکه چي پر هیواد باندي د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنګي زېرمو په ګډون زموږهر څه یوپنا سول. په هغو کتابونو کي د کره لیکني عمومي اصول او ورسره سم یې یو شمېر مثالونه راوړل سوي وو . خو د هغو په دوام نور تشریحي او تفسیري کتابونه هم اړتیا وه او سته. د مثال په توګه د پښتو فعلونو د ګردان په برخه کي چي د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو ، ورسېده، ورسېدلو ، او رسېدو) په وړاندي (ورسېد) د استاد په نظر معیاري ګڼل سوئ دئ. (ګوربت مجله، دویمه ګڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دې لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چي د پښتو فعلونو د ګردانونو چوکاټونه په یوه مجموعه کي ولیکل سي او په پراخه بیمانه تکثیر سي.زما د معلوماتو له مخي د روسي او فرانسوي ژبو په زیاترو ډیکشنریو کي د افعالو د ګردانو یوه لویه برخه د ضمیمي په توګه ور سره چاپ سوي دي. د افعالو غیر منظم ګردانونه خو یې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو ګردانونه یې هم ورسره مل کړي وي. په روسي ژبه کي خو د پدیږونو ( ) د ګردانونو غټي غټي مجموعي په ځانګړې توګه په غټ تیراژ خپرې سوي دي او د هر چا لاس ته ور رسیږي. په پښتو کي دا کار په پخوانیو کتابو کي یو څه سوئ دئ خو په اوسنیو کي یا نه دئ سوئ، یا زه نه یم پر پېښ سوئ. زما پیشنهاد دا دئ چي د پښتو افعالو د ګردانو مجموعې دي هم چاپ سي او په هغو کي دي د مثال په توګه د (ورسېدل) مصدر ټولي صیغي درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد ، تاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسېداست،دوى ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله.په دى ډول به نو د (ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د ليكلو مخه نيوله سوې وي، ځكه د استاد په نظر غير معياري دي .

زه چي اوس د كره كتني اوسني بهير ته ګورم لارويان يې له نيولوجيزم (لغت جوړوني) پرته له نورو اړخونو څخه لار چپوي زما په خيال په دې برخه كي يو څه عيني ستونزي سته. د مثال په توګه په اركاييكو لغتو پسي د زړو متنو لټول يا له ګړدودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن كار دئ ځكه نو د پښتو ويى پانګي (لغوى زېرمي) نور درې اصله د هېريدو په درشل كي دي او يوازي د كاغذ پر مخ سته خو په عمل كي نه پلي كېږي. ښاغلي صميم صاحب د جملو د جوړښتت په برخه كي ډېري خوارى ګالي، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه راښيي خو ځوک يې لږ مراعتوي. علت يې دا دئ چي د پښتو د سوچتابه شوقيانو ته دا ډېره اسانه ده چي لغتونه پښتو كړي او نور نو ورته خوشاله وي چي ګنې كره ليكنه يې وكړه. دا بهير كه د خوند و شخوند خواوي لري د پاملرني او اندېښني وړ اړخونه هم لري چي يادونه يې زه يوازي او يوازي په دې نيامت كوم چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

: د لوستنګ او وینګ ستونزي

پښتو الفبې (ابېڅې) لا ترا سه پر دې نه ده بریالۍ سوې چې د ژبې ټولې ږغېزې څانګړتیاوې دې وښولای سي، د خج له پاره خو هڅه و څه سته نه. پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼې له لاري رسېږي، له لیک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ. له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ یم ما د پښتو د پخوانی مقنن او د دفتر څښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، یو وار به مي وزن ورته (لرګی) وټاکه، بیا به مي پر وزن ووایه او کله به مي له (ادې) سره په یوه قافیه کي برابر کړ په پای کي د (National) د ملي : خوشحال خان یوه بیت له جنجاله خلاص کړم

په سوات کي دي دوه شیزه که خفي دي که جلي

مخــــــــــزن د درویزه دئ او دفتر د شېخ ملي

. ګویا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ

اوس مي د پښتنو له خولې (بیلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اوربدلي ده، علت یې دا دئ چي دوی هم پورتني لغتونه د لیک له لاري زده کړي دي، زما په اوربدو خو د دې څلورو سرو لغتو فشار پر وروستۍ څپه دئ ، او د (لنده یا ډنډه) پر وزن باید وویل سي. په اولس کي مي پر لومړۍ څپې فشار نه دئ اوربدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګیا یې؟) هغوی یې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چي په وینګ کي بدلون ته نیمګړتیا ویلای سو که نه؟ وینګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چي که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ایمان ځي. خو زما په فکر که له ناسم وینګ سره التباس پېښ سي نو بیا د اند ېښنې وړ خبره ده. (خواله) که د لومړۍ څپې په فشار وویله سي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خوا-له) یعني (طرف-ته) مانا ورکوي، (خواله مي راسه) یاني (څنګ ته مي راسه) خو که فشار لومړۍ څپې ته ورکوو نو بیا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري. د دغي ستونزي یو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زیارصاحب په سپارښتونو کي بیان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري یې د خج له بابته سمعي ولفظي تکرته اشاره نه ده سوې. هلته د (لرښت) او (لګښت) تکر ته ګوته نیول سوې ده. زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او تر هغو چي موږ سمعي و بصري وسایل و مومو � سمدلاسه که له فونومیک الفبې یا نورو اشارو څخه کار واخلو، ښه به وي. د لیک له مخي د لغت زده کول یوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټایپیست له خوا نا سمه لیکنه ده. لکه (ببلنګونه وترنګونه) چي یو ځای د (ببلنګ او ترنګ) په شکل راوړل سوئ دئ (ګوربت مجله � ۷۸ مخ). د ناسم لوستنګ او وینګ ستونزه د پښتو الفبې (ابېڅې) د څو واره اړولو را اړولو په خاطر څو چنده سوې ده. موږ ته له پخوا څخه د پښتو ټولني فیصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عیار کړي وو. ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړیو ټولګیو کي مي (کښې) هم لووست او هم مي کیښل، خو کله چي مي هغه هېر کړ او پر ځای یې له (کي) سره هم په لیکلو او هم ویلو کي عادي سوم، ناڅاپه د باره ګلې فیصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبوروم چي د شلو دېرشو کلو عادت پر خلاف کار وکړم. د (یاګانو) یو راز لا هم د (نیولوجیزم) په (Neologism) کارولو بیا بل غم پېښ کړئ دئ. له اوږدې یا سره میني خو ښه واړاوه ! په اوږده یا سره د نیولوجیزم وینګ که یوه انګرېز ته واورول سي، نو به یا په پوه نه سي، یا به له خندا ورته شین وي. د جوړونو په برخه کي دا خبره منم چي دا کار د مسلکي پوهانو دنده ده خو اوس زه پکښې یو راز انحصاریت وینم. زما مخي ته اوس سم دلاسه د Suffix او Prefix له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبې د مسلکي پوهانو له خوا کارول سوي دي، د (مختاړي او روستاړي) او (مخوندي اووشاندي) په شکلونو کي پراته دي، خو دا دوهم ته یې څوک زړه نه ښه کوي. (پروفیسر ګل جنان ظریف ورته مخنیانی او وروستیانی ټاکلي دي). د کره لیکونکو په لیکنه کي هم کله کله د (خو) ځای موندل کېدلای سي. د مثال په توګه (ببلنګ د یوه تاړي... په زیاتونه یا پیوندونه له یوه ساده ویي څخه رغبدنه مومي) له (رغبدني مومي) پر ځای ماته (رغېږي) فصیح و خوندور ښکاري. د (په) او (پر) د کارولو په برخه کي بیا هم ملاحظات لرم. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وانښه پر خوله رسی پر غاړه) کي خو (رسی پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مګر (وانښه پر خوله) نو د (حسن او حسین غزا) ده. ذهن مي یې هیڅ نه سي منلای. زه د (وانښه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (وانښه) د خولې (د پاسه) پراته دي. نور مثالونه یې (مچ پر پزه)، (برېت پر شونډو) دي. چي (مچ) او (برېت) دواړه په ترتیب سره د (پزې) او (شونډي) د پاسه دي. (وانښه) خو باید (په خوله) کي وي نه (پر خوله). که دا لاندي مثالو ته ځیر سئ و به وینئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ.

پاس پر کمر ولاړه ګله

نصیب د چا یې او به زه در څېژومه

++++++++

چي مازیګر سي زړه مي ښه سي

پر ګودر جوړ سي د منګیو کتارونه

++++++++++

++

ــ پر څه ټګ سرې واوښتم، پر خوله یې غوزار کړم

ــ پر خره سپور خر ځیني ورک

ــ ولي مي پور نه راکوی؟ وروره! نادار یم ناګاره نه یم، څه وخت مي لا د خدای پر او یجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دي غاړه دروباسم.

ــ ښځي په ښراوو کي وایي: د مغزي پر دړه غوزار سې، دا کار د کړو و چي تا وکړ.

ــ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې مثالو څخه به څرګنده سوې وي چي (پر) د يو شي د پاسه مفهوم ښندي. څکه نو (واښه پر (خوله) معنا (واښه د خولې د پاسه) او (واښه په خوله) يعني (واښه په خوله کي نيولي .

دا چي ويل کېږي ٌله (په) سره (کي) هرومرو بايد راوړل سي ٌ، زما په خيال قاطع حکم نه دئ. تاسي دا لاندي مثالونه ولولئ چي اولس يې په ورځنيو خبرو کي کاروي :

ــ پلانی پياز په ګنډه په ډوډۍ پسي ګرزي. يعني ډېر غريب دئ .

ــ پلانی ډېر خوا ګرځن عادت لري، نصوار په خوله ،خبري کوي .

ــ زوی مي کور پرېښوو زه په منډه ځيني راغلم .

ــ هلکه ! په ماشه ګوتي مه وهه، نه وينې چي توپک ډک دئ .

يا دا لنډۍ هم واورئ :

ګل مي په لاس درته ولاړ يم

يا مي ګل واخله يا رخصت راکه چي ځمه

په پورتنيو مثالو کي ضمني (کي) سته خو حذف سوئ دئ .

ٌطالبان غواړي پر ټولو قومونو (لړکيو) د پښتنو کلتور ومني ٌ(ګوربت مجله � دويمه ګڼه � ۱۲ مخ) (کلتور) په قومونو منل کيږي، نه (پر قومونو) . که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل. (طالبان غواړي پر قومونو (لړکيو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بيځايه کاروني د متقدمينو متونو ته هم لار موندلې ده. د احمدشاه بابا ديوان په نوي چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۹م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوتي په زور ځای سوئ دئ او ګويا د بابا کلام معياري سوئ دئ. آيا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟آيا راتلونکي په داسي فکر ونه کړي چي د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پيل سوي دي. زه دا کار د لوی استاد علامه حبيبي خبره" پر پښتو خوارکی باندي ظلم" بولم .

د پښتو لغت جوړوني د ځلورو اصلو فېصدی خو کوړت په پام کي نه نيول کيږي. مېړه هغه دئ چي ډېر يې جوړ کړل. له څوارلس سوو کالو راهيسي عربي دود سوی لغت ته داسي په کرکه کتل کيږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي. که چا د (هيواد) پر ځای (وطن)، که يې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکښښ د (ناکره) ګوزار پر کيږي. پر دخيلو لغاتو چي پېړی واوړي نور نو د ژبي خپل مال وګرزي. د دري ژبي په کمالاتو کي يو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري دخيلي کلمې په ځان کي داسي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونو خيال نه سي ورباندي. پوهاند دوکتور جاويد په خپله يوه ليکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او ليکي چي مېز، صندلي، چاينکه، قاشق، نعلبکی ټولي پردی کلمې دي يوازي وچه ډوډی (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مګر دوی هيڅ کله و مېز، صندلي، چاينکه، قاشق، نعلبکی ته لغتونه نه جوړوي. موږ لګيا يو شنبه و يکشنبه پښتو کوو ! د عربي ژبي د خيلو کلمو چي زموږ ژبه په دې څوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور يې هم نه سي خوړلای. زما دا خبري بايد په هيڅ راز د (ملايي عربيت) په تر منځ راښکيل يو. له يوې خوا مو Extremism مانا تعبير نه سي. خبره دا ده چي موږ د دوو (جرګې) ته(حل و عقد)، (روغتون) ته(مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلګونو کلو دود سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بديلونه ايږدي. د سياست په ډګر کي خو مو ددوو ايکستريمزمو په انډ و خر کي وطن بايلو � نه پوهېږم چي په ژبنی برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخيلو کلمو سره نه مړه سوه نه تر سيالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلوېزيون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به يې خدای خير کړي. (مېړه يې دار ته خېژاوه � ميرمني ورته وويل چي ماته له ښاره کوښي راوړه !) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتيجه هم نه ده ښندلې. (کوته سنګي) هيڅا هم (ميرويس ميدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارګان لا هم په داغه نامه بولي. د ځينو لغتونو دوبليکېټونه بيخي د ورکېدو په حال کي دي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(تلوار) کلمه خو هڅو کارېږي نه. او داسي نوري هم ډېري بېلګي سته. ځیني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلګۍ وهي. په لهجه کي (سرانښ) د (حریص) په مانا سته مګر د محلي دیالکټ . ټاپه یې خوړلې ده او پر ځای یې د (وړسترګي) ثقیل لغت کارېږي

زما په نزد د نیولوجیزم په برخه کي په مورد د (کډي مو بارېږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده. مورېته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو یې پر لویه لار پرېږده. که د کوچني ملا اذان اورئ نو کومه فیصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره لیکني د لارویانو لخوا اینبول سوې ده ، هغه مراعات کړئ. او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نیولوجیزم تر ګونډو لاندي سي او په دې ډول به د هند و اروپایي ژبو په چوکاټ کي یوه بله ژبه وزېږي او نوم به (یې نو ګوره چي څه وي ؟)۲

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

ټورنټو � کاناډا

. علامه رشاد مرحوم د مقالې دلیکلو پروخت ژوندی و (۱)

دا لیکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � ځلورمه ګڼه � اپرېل، مي ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په (۲) ورپسې ګڼه کي ښاغلي آصف صمیم د هغې او ښاغلي شپون د لیکني په جواب کي یوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګڼه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي دینولوجیزم پر اړتیا خبري سوي وې ، چي ګټوري خوبیخي ډېري وې ، مګرزمادا اند ښښنوجواب ځکه نه و ، چي زه خودنیولوجیزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه یم. نیولوجیزم خودنوو علمي ، ساینسي ، تخنیکي ، سیاسي نومونو له پاره روا دئ ، نه په ژبه کي دځورلسوپېړیواوږده عمرلرونکولغتوله پاره. ددې لیکني جواب ماوکښښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. دخپرېدو په باب یې پوره ډاډه نه . یم. دغه جوابیه مقاله به د همدې ضمیمي په ۱۲۹ مخ کي ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمتروکواوارکاییکو

لغتونوپه ژوندي کولوکي دعلامه رشاد(رح) هڅي

د پښتوژبې اوبلې هرې ژبې لغوي زېرمه دځلورو چینوله لارې شتمنه کېدلای سي. یوه یې دمتروکواوارکاییکولغتونو بیرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي. نوري درې یې له لهجو څخه رااخیستنه ، له نوروژبو څخه پورونه او دنویولغتونو جوړونه ده. متروک لغتونه یووخت په ژبه کي مروج لغتونه وو اوپه ورځنیومحاوروکي کارېدل. دې پوښتني ته چي ولي دزماني په تېرېدلو سره دالغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ویلای سي. زه یې نه صلاحیت لرم اونه لایسنس. خودومره پوهېږم چي ځیني لغتونه دخپل ژوند په اوږدوکي له عمومي ژبې څخه لهجوته رامحدودسي اوبیاپه ټاکلې جغرافیایي ساحه کي دکورنیوترچوکاټه پوري دګوښه کېدلو پروسه تعقیب کړي اوورپسې له استعماله ولوېږي چي دانوزماپه فکردیوه لغت (ویي) مړینه بایدوبولو. دارکاییکواومتروکولغتونوبیاژوندي کول یوه ژبنۍ دنده ده چي ځیني پوهان یې په مینه اومسئولیت سره پالي. علامه رشاد(رح) یوله دغو پوهانوڅخه و ، چي دزړولغتونوراژوندي کول . او بیرته رواجول یې د پښتوژبې دغناله پاره ګټورکارباله اوپه ټینګه یې پاله

اروابناداستادګل پاچاالفت پخپله هغه تقریظ ډوله یادونه کي ، چي د پښتوټولني درئیس په توګه یې دعلامه رشادمرحوم د(لودي پښتانه) دکتاب په سرکي راغلې ده اوپه هغې کي یې دعلامه استادله خوادزړو لغتونودکارولوپه برخه کي ، سربېره پردې چي داکارېې دافادې د ګرانولو سبب ګڼلی دئ ، بیاهم داسي کښلي دي:" ... ښاغلی رشادپه پښتولیکلوکښی دغسی لغاتوته زیات مایل دی اودپخوانوپه شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ، داکاردځینو مړو یا نیم ژواندولغاتودژوندی کولودپاره ښه دی اوده پکښی همدغه ګټه لیدلې ده. زه داکتاب (یودروندااثرګڼم اوخپل ملګری ته ددغه بریالیتوب تبریک وایم." (۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه استاد مرحوم چي د متروکولغتونو د ژوندي کولو تلاښ کا وه ، حق يې درلود .ځکه که دالغتونه په ورځنيو خبرواترو او ليکنو کي کارنه سي او له استعماله ولوېږي نو ور وسته مري.
زماد خپل ژوند تجربې رابښوولې ده يوزيات شمېرلغتونه ، چي ما څو کاله وړاندي په ليکنو کي لوستل ، اوس يې ان د خپلو ښاروالو او لهجه والو په ليکنو کي لږ وينم او ببر ېږم چي که دا بهېر . همدا سي روان وي ، يووخت به د دغو لغتو دپاتاله پاره لاسونه پورته سي

زمادمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسيزو کي (بډای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (يرغل) مو په (بريد) له منځه يووړ ، (ايلچي) مو په (استازي) ورک کړ ، (جنګ) مو په (جګړه) وواهه ، (وطن) مو په (هيواد)نبستي کړ، (غولی) مو په(انګړ) پايمال کړ ، (تادا و) مو په(بنستې) له ببخه وکيبښ ، (ربړه) مو په (ستونزه) پسي واخيستله ، (ليکه) مو په (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنيواله) په (وړکتوب) ووژله ، (جنګيالی) مو په (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او (مشغول) مو په (لګيا) اليش کړل ، (تلاښ) مو په (هڅه) نفی کړ، (کړنه) مو په (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود (پر) په فتوا مسخه کړ او لالګيايو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهېرپسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي د خپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټيي په شان ګرزولې ده چي ((يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)) . دغه معادل لغتونه اوس نويو زلميوته داسي ښوول کېږي لکه دا چي يوازني او معياري لغتونه وي او دا نور غيرمعياري ،بې خونده او پردي لغتونه. د دغو معادلو لغتونو . پررنګ وخوند زه هيڅ اعتراض نه لرم خواند ښننه مي د دا نورو لغتود مړيني په باب زياته ده

دلغتونو مرګ وژوند يوه طبيعي پېښه ګڼلای سو خو که وساتل سي او له مرګه وژغورل سي دژبي غناورزياتوي ، د مطالبو دافادې وسايل غښتلي کوي او پراخوي يې او د کلام رنګيني ورډ ېروي.
کاظم خان شيدا که (رنګين الفاظ) د (شعردپيکر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زما په خيال د(نثر) د ناوي ښکلا هم ورزياتولای سي او د دغه راز ښکلاد جلوو تماشه هغه وخت کولای سو ، چي دژبي د کره کولو اخلاص د هغې د سوچه کولو او محدودولو په لېونتوب راڅخه اليش نه سي. ماته چي يو وخت پخپل وطن کي دژوند کولو نېکمرغي ميسره وه نو مي د څه مودې له پاره د پښتو ترجمې په يوه څانګه کي کارکاوه. هورې مو پارسي مطالب او خبرونه په پښتو اړول. دژباړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جریان کي که به د(اظهارنمود ، ابرازکرد ، وانمودکرد ، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان کرد ، اضافه نمود ، اضافه کرد) له رنګارنګو عبارتو سره مخامخ کېدلو ، یوازي اویوازي موپه (څرګنده کړه) یا کله کله (زیاته کړه) ترجمه کاوه . که به مایابل چا دهغه پرځای (وښوول ، وښودل ، وویل ، ښکاره کړل) عبارت راوووړ ، دنه معیاریتوب په ګناه محکومېدی اوپه اصطلاح تصحیح کېدی به.ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونوپردغه رازایستلوباندي هم غوسه راتله اوهم به خواشینی کېدلم. غوسه به په دې راتله چي دمعیاریت له علمي مفهوم سره ولي لوبي کېږي اوخپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لویه سره دومره خواره لاهم نه وه. داخواري یې اوس ور په پېښه کوو . د ډېروپه عصرکي مورډ انګرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډېره ، تیره ، سخره ، کرکنډه ، کاڼی ، شګه ، ګوسه ، غرګی ...) درلودل. اوس د معیاریت په هڅه یوازي (تیږه یا ډبره) کاروو ، دانور ټول له استعماله ورو ورولوېږي. ګویا په بدویت کي مودیوه مفهوم له پاره اووه اته واریانته درلودل خونن په یوویشتمه پېړۍ کي دمتنوعو رنګارنګو لغتونوپه پوجي کولونوکان باسو .

علامه استادمرحوم له دخیلولغتونوسره دومره زیاته دښمني نه درلوده. متروک لغتونه یې زیاتره په شعرکي کارول اوپه نثرکي یې ددخیلولغتونوپرکارولوصرفه نه کوله. کوم هدف چي استاد مرحوم په څېړنوکي پاله ،لنډه تنګه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسوای وتلای. زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوی یم. مادپښتنوقومونوداتنیکي جوړښت په باب یوه څېړنه کړې وه. دهغې په باب په یوه کتاب کي یادونه هم سوې وه. ماغوښتل چي پخپله یوه بله لیکنه کي خپل استدلال ته دپیاوړتیاله پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خومشکل مي داو چي په کتاب کي دکارول سوي ژبي له اسیته نه پوهېدلم چي زماڅېړنه پکښې تایید سوې ده که ردسوې !
علامه استادخپله څېړنه په هغه رازژبه کښله چي استفاده ورڅخه عامه کېدلای سوای. خوشعریې بیا دمتروکولغاتودژوندي کولوله پاره وسیله ګرزولې وه. دوی به زماپه فکرداحقیقت په پام کي نیولی و چي دلغتونوپه بابا و انا(نیا) پسي څراغ وپلټه رااخیستل دژبي د متخصصینو مشغولا بایدوي. یولغت چي په یوه ژبه کي کي پېړۍ پېړۍ تېري کړې وي ، بایدد خپلي ژبي مال یې وبلل سي اودافادې په عملیه کي یې په کارولوباندي څوک ونه شرمېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته چي کله د حمید د (نیرنګ عشق) مطالعه میسره سي ، ډېرخوند پر اخلم او د شعري ښایست و رنګینۍ له خاطره خوېږي د پښتوژبي او پښتنوله پاره سترویاړ بولم. د ښاغلي استاد صمیم داخبره دزړه له کومي منم چي وایي نیرنګ عشق" زموږ منلي شاعر عبدالحمید مومند په ډېره خوږه او روانه پښتو مثنوي په خورالوړادبي قوت ژباړلي ده"(۲) خو پر ځنګ سمدلاسه داخبره ذهن ته راسي چي آیادغه ویاړبه د رنګارنګو دخیلو لغتونوله کارولو پرته زموپښتنوپه نصیب سوی وای ؟اوپه یوه محدوده ومحصوره ژبه به دغه رازشهکار نړیوالو ته د وړاندي کېدو جوګه سوی وای. زه خووایم . هیڅکله نه

استادمرحوم به تل ترنویوجوړونو دزړولغتونوژوندي کولو ته ترجیح ورکوله. دی دنویو جوړونو په اړتیاپوه و اوداکاریې دنني نړۍ دعلمي پرمختګونواوورسرسم یې دنویوساینسي اوسیاسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلو دبهېرد چټکتیا له خاطره یوژبنۍ ضرورت ګاڼه اوپه دې لارکي یې اخیستل سوي ګامونه په کلکه ښارل. زماپه یاددي یووخت یې په تیلفوني خبروکي راته د(چارواکي) نوې جوړه سوې کلمه خوراډېره وستایله. خوپخپله یې دلغت جوړونوپه برخه کي عملي برخه نه اخیستله. مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي یې تربل هرچاهم علمي صلاحیت درلوداوهم کفایت. نوداکاریې ولي نه کاوه؟ ځکه یې نه کاوه چي استادمرحوم دژبنۍ زېرمي ایښیي وو اوپه Preiorities دبډایولوله پاره پخپل علمي وادبي فعالیت کي ځانته اولویتونه هغوکي له لهجوڅخه د لغتونواخیستل اوبابول اودمتروکولغاتودوهم وار رواجول ددوی د . مثمرکارپه سرکي راغلي وو

زماپه فکرعلامه استاد(رح) دابل حقیقت هم په پام کي نیولی و ، چي دنړۍ دژبو دپرمختیاپړاوونه دهري ژبي پخپل ځانګړي علمي وادبي وتاریخي دریځ پوري تړلي دي. ځیني ژبي دپرمختیاپه داسي یوه پړاوکي وي چي دلیکدودیووالي اوتجانس ته یې ترهرڅه وړاندي بایدچاره وسنجول سي خوځیني بیاتردې پړاوقرنونه وړاندي تیري سوي دي. زه خووایم که یوڅوک دخپلي ژبي . دلیکدودپرتوحیدباندي کارته اړتیااحساس کړي ، ځان اوخپله ژبه بایدورته سپکه ونه ایسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ زیاتره وختونه د دغه راز حقارت ښکار سوي یو او په نتیجه کي موادبي وژبنیو غتهاز یو ته لاس اچولی دئ. د نړۍ له ډېرو پرمختللیو او بډایو ژبو سره مو د سیالۍ او برابرۍ غیرواقعبینانه ادعاوي سرکړي دي. په داسي حال کي چي د ژبو پرمختیا او سمبالتیا د هغې د ویونکوله پرمختګ او سمبالښت سره سیده اړه لري. د پښتو ژبي د بشپړتیا او کره تیاله پاره د نورو ژبوله تجربو څخه ګټه اخیستل یو معقول او پرځای عمل دئ خو هره تجربه باید د خپلي ژبي د واقعي حالت په پام کي نیولو سره تطبیق سي. داسي کالی په واغوستل سي ، چي پرتن یې برابروي. داقانون د ټولني دژوندانه په ټولو اړخونو کي جاري و طاري دئ. که یو ملت پخپله خاوره کي اورګاډی و نه لري او واکمنان یې له نورو دولتو سره د سیالۍ په انګېزه د اټومي پروګرام د تطبیق په سوچ کي سي ، زما په فکر به یې هم ځان خطا ایستلي وي هم نور. خپله ژبه هر چاته هم خوږه وي هم اصیله. د چا خبره (کارګه وایي زما سپینککیه زویه ، جرګی وایي زما پستکیه زویه) . په دې لړکي د پښتو انکشاف و انحطاط ، خوږوالی و تریخوالی،زیږوالی و نرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډایي و نېستي پخپله په پښتنو اړه لري په بل هیچا اړه نه لري. د هغې د غنا او بډایۍ له پاره که څوک د پښتو د خپل واقعي حالت له په پام کي نیولو پرته د نړۍ د نورو ډېرو پرمختللیو ژبو د انکشاف پړاوونه د سوټي په زور پر خپله ژبه باندي تطبیقوي ، نتیجه به یې هغه راز وي لکه
زموږ سوسیالیستهانو او سویتیستهانو چي د افغاني ټولني د وراندي ببولوله پاره د پخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل او په نتیجه کي یې هیواد له او سنیو سیاسي و ټولنیزو مصیبتونو سره مخامخ کړ. دلغت جوړوني خبره باید د ژبي ماهرانو ته پرېښوول سي خو په ژبه کي په مروجو دخیلو یا غیر دخیلو اخښلو بخښلو لغاتو باندي باید په دې خندنۍ پلمه لاس و نه وهل سي چي ګویا ، داکار ایرانیان هم کوي ، المانیان یې هم ، .... ، ځکه یې موږ هم باید وکړو !
د هر چا او هري ژبي او لویتونه توپیر سره لري او دا هغه خبره وه چي علامه استاد (رح) هر وخت پري ټینګار کاوه. په (افغان ولس) نومي مجله کي د دوی له خولې څخه پر را نقل سویو خبرو باندي زه هم شهادت ورکوم چي ویلي یې دي"... د نوو لغاتو ضرورت زه هغه وخت احساسوم چي موږ ټولي لهجې راټولي کړي وي او د دې څخه نور مایوس یو چي په لهجو کي نور څه نه دي پاته او یا فرضاً ادب مو ټول داسي ذکر کړی وي ، بیان کړی موږ ، چاپ کړی موږ ، د خلکو په لاس مو ورکړی وي ، چي هیڅ نه وي پاته ، نو اوس موږ وضعي ته ضرورت لرو . نو تر هغه وخته چي مو داکار نه وي کړی ، د نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وضعی له پاره قدم اخیستل تقریباً د ژبي پر دغه برخه باندي چي دا په لهجوکي ساتل سوې ده ، یو ظلم دئ.ٌ (۳) زه به دومره پرزیات کړم چي له (نوي وضعي) څخه د استاد(رح) مراد د مروجو لغتونو له پاره وضعه کول دي. نوي ساینسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه . مستثنا دي

زموږ د منلي استاد پوهاند دوکتور زیار صاحب د خولې خبره ده چي وایيٌ ... دلري اوبري پښتونخوا یوه سیمه اوخېل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (۴)ډکي کړې دي. د پښتوو ییپانګې دویمه برخه (زړه پانګه یاارکاییزمونه) څېړاند دوست او استاد صمیم خپاره کړي اونوې پانګه یانیولوجیزمونه هم ما په یولس زریزسیند ګي کې له چاپه راکښلي ....ٌ (۵) . خو د خواشینی خبره داده چي دغه ستره زړه پانګه همداسي لاس نه وهلې په کتاب کي بندي پاته ده اوخوک یې دژوندي کولو اوروا جولو هڅه خو پرېږده ، د کارولو توصیه لاهم نه کوي. زموږ پر زور پر نیولوجیزمونو دئ اوبس همدا مود ژبي د کره کېدني تاداوګرزولی دئ. علامه رشاد(رح) زړې پانګي ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بیا په شعر کي. او دا پاملرنه یې یوازي دخپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي د پښتوټولي لهجې یې په پام کي وې. طبیعي ده چي په دې لړکي یې دخپلي لهجې زاړه لغتونه ډېرکارولي دي. مایووخت په یو شعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه. علامه استاد سمدلاسه دعبدالقادرخان ختک دا بیت راته وو ایه، چي په هغه کي : شاعرد (بړبوکی) ویی دکندهاری لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ

که سفله څښتن دجاه شي په دا څه شو؟

په معنی بړبوکی پـــــورته کړخسړې

اوورپسي یې ددغي کلمې په باب مشرح تفصیل ورکړ اوزیاته یې کړه: دعبدالقادرخان ختک په کندهارچاپ دېوان کي دا کلمه (بړبوګی) ثبت سوې ده . په پخوانیو خطي نسخوکي ګاف هم دکاف په شکل لیکل کېدلی او دبړبوکی په ثبت وضبط کي دغي قاعدې اغېزه کړې ده. ماته یې . دبړبوکی دا استعمالولو توصیه هم وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل وخت يې د (ترمي) او (کوشير) کلمې راته تشريح کړې اوويې فرمايل: دا کلمې زموږ او ستاسي . په کندهاری لهجه کي نه کارېږي ، زده يې که او په ليکنه کي يې استعمالوه

زما يقين دئ چي دژبود اطلس دبرابرولو په باب دساحوي ريسرچ په ترخ کي به د سيمه ييزو لغتونو لويه برخه ،چي په ټاکلي جغرافيوي محدوده کي ايسارپاته دي ، ثبت سوي وي. په دې کي به ډېرداسي لغات هم وي ، چي نن يې معادل نيولوجيزمونه کارېږي. کاشکي ددغو لغاتو دخپرېدوله پاره هم هڅي سوي وای اويوازي په کتابچو کي يې په ثبت بسنه نه وای . سوې

په دې ترخ کي مي يوه بله دیادوني ضمني خبره هم پرزړه باندي راغله اوهغه دژبود اطلس دبرابرولو په برخه کي ديونسکو او افغاني ټيم دکار او فعاليت په باب ده. موږته دا خبره معلومه ده چي په دغه افغاني ټيم کي يو فعال او هڅاند غړی پوهاند دوکتورزيار او دده پرڅنګ دټيم نوروغړو اروانبادالهام ، ډاکټرعبدالرازق پالوال ، استاد حبيب الله پښتون زوی جاج ، استاد پوهندوی نوراحمد شاکر او استاد بايزيد اڅک هم شامل وو او په مينه وجديت سره يې خپلي څېړني مخ ته بېولې. ددې ټيم له غړو څخه له نېکه مرغه دوکتورزيار ، ډاکټرپالوال ، استاد بايزيد اڅک ،استاد پښتون زوی ژوندي دي.استاد پوهندوی شاکرپه کاناډاکي اوسي ،په فزيکي لحاظ ژوندی دئ خوله بده مرغه داسي ناروغي په پوري ده چي درغېدلو اميد يې لږدئ (٢) . موږ له دغو ښاغلو څخه ټينګه هيله لرو چي دخپلو کلونوکلونوزيار اوکړاو په باب راتلونکي ځوان نسل ته معلومات ورکړي. زموږهيواد دحوادثو اوتوپانونو مېنه ده. خدای مه کړه ددوی ارزښتمن زيار دتوپانو څپې له ځانه سره يونه سي اوتري تم يې نه کړې اويا سبايې بل څوک دځان مال ونه ګڼي .

دعلامه استادرشاد(رح) دليکني اوتدريس په ژبه دده هرشاګرد او لوستونکی پوهېدی اوپوهېږي . دده شعر دزړو اومتروکولغاتونو سره هرچاته خوږ اودپوهېدلووړو اودئ. دده په زرګونو شاګردانوکي څوک يوتن لاهم نسي موندلای چي ودي وايي: زه دا استاد په تشريح اولوست نه پوهېدلم. دده دافادې ستاينه دهرچا پرخوله وه. داولي ؟ داځکه چي دده ژبه له پښتنانه قامه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردی نه وه. له بده مرغه نن پښتانه دهغي ژبي په پوهېدلو کي مشکلات او ستونزي لري ، چي د (کره) په نامه ورښوول کېږي.

(علامه استاد رشاد دي پاک خدای وبخښي او ددوی کاردي تل د پښتنو زلمیو دلاري مشال وي(۷.

محمد معصوم هوتک

اوکویل ـ کاناډا

نومبر ۲۰۰۵ ع ۲

رشاد ـ عبد الشکور ـ لودي پښتانه ـ (ب) مخ ، پښتو ټولنه ـ ۱۳۳۲ ش (۱)

دعبد الحمید مومند کلیات ـ (پینځه) مخ ـ دانش خپرندویه ټولنه ـ ۱۳۸۳ ل (۲).

افغان ولس مجله ـ شپږم کال ـ لومړی ګڼه ـ ۴۲ مخ. دلمبي مجلې د ۱۳۸۳ ل کال د ۴ ـ ۵ ګڼې په (۳) حواله.

داشمېره په (استاد زیار ـ د پښتني فرهنګ یوځلاند ستوری) نومي اثر ، ۱۴۹ مخ کي (۱۰۴) بلل (۴) سوی دئ.

افغان ولس مجله ـ شپږم کال لومړی ګڼه ـ ۹۹ مخ (۵)

پوهندوی نور احمد شاکر ددې مقالې ترلیکلو څه د پاسه یو کال وروسته د ۲۰۰۶ ع کال د جنوری په (۲) ۱۲مه د پنجشنبې په ورځ په تورنټو کي مړ او د افغانانو په هدیره کي ښخ سو.

دالیکنه په کندهار کي د علامه رشاد (رح) دلومړي تلین په مراسمو کي ګران سعید لودین (۷) ولوستله او په کندهار مجله خلرم کال ، پنځمه او شپږمه ګڼه (لېندی ، کب ـ ۱۳۸۴ ل) کي چاپ سوې ده. ددغه تلین په مراسمو کي ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسو کړلای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یوه مې لا واورئ، نور نو ستاسې خوښه

موږ پښتانه اوس د ډیموکراسۍ د تمرین په حال کې یو . په هغې مو لا نه ده اخیستې. زه دا خپل ځان درښیم چې څوک مې خبره را غبرګه کړي، لږ څه سره وپېچل سم. خو خیر دي وي دا تمرین به نه پرېږدو . که یې نن د سهلو وس نه لرو ، سبا ته به یې پیدا کړو . خبره مې د ښاغلي استاد صمیم صاحب کوله."که اباسین راغلی نه وای" ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړاندیز. لوستلو یې خوند راکړ. دوه پښتانه خواخوږي باید یو له بله سره همداسي د زړه خواله وکړي. ما پخپله تېره لیکنه کي له نیولوجیزم سره په اصولو کي مخالفت نه دی کړی. ها د چا خبره ګوته مي خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نیولې، (مسلمانی ما) ته مي نیولې ده. د خوښۍ ځای دا دئ چي استاد صمیم زما له معروضاتو سره په مجموع کي موافقه ښودلې ده او په لږ کي یې تر (ډېره پر حقه)بللی یم. کومو ځایو ته چي یې (خو) ایښی دئ هغه حاشیوي خبري یا د کلي بیان څنډې دي چي شمېر یې اته دئ.زه به اتو سرو ته یو څه توضیح ورکړم .

ښاغلی استاد وایي" د ژبې د وییپانګي په بشپړتیا کي ریشتیا هم چي څلور واره آرونه -١ (ارکاییزم، ډیالکتیزم، نیولوجیزم او اډاپټیزم) د دې زنځیر څلور پخې کړۍ دي، خو زما په اند د لاس په ګوتو کي هم د اړتیا او استفادې د ارزښت له مخي توپیر جوت دی...." زه هم سل په سلو کي همدا خبره کوم. زه غواړم هغه فیصدي عملي سي چي د کره لیکني بنسټ ایښوونکو ایښې ده او په دې برخه کي دومره دوګماتیک نظر هم نه لرم چي که په سلو کي پنځه ویشت، د برش سوه زما به چیغي پورته سي. یه، زه وایم اوس خو موږ هغه نوري درې برخي بیخي هېري کړي دي. ښاغلي استاد د امیر عبدالرحمان خان د درباریانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ یو دا چي پر نیولوجیزم باندي تراندازې زیات زور اچول د (ګونګوټیو)خوړل دي، نه د وڅکو . او بل یې په دې نکل زما هغه خبره تایید کړې چي موږ په اولس یا پخواني ادب کي د لغاتو موندلو له بهیر څخه په دې دلیل (لار چپه) کړې ده چي ارکاییزمونه خو (همېشه پلټل کېدای شي)، راځئ نیولوجیزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کي مو د پښتو خوارکۍ نوکان وایستل. زه خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي صمیم صاحب په دغه جمله کي هیڅ راز نیمګړتیا نه وینم چي وایي" د انحوی ترکیب یا اسمیه جمله دوه فاعله لري" کلمات به یې د آر له مخي عربي وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کې د ځوارلس سوه کلن ژوند په ترځ کي د اقامي سند تر لاسه کړی دئ. زه یې کورټ پښتو جمله بولم. د پښتنانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهیږي. د ژبې دنده (وظیفه) هم دغه ده.

د استاد صمیم دوهمه څرګندونه زما د لیکني یو حاشیوي ټکی دئ او د زیاتي تبصرې وړ یې نه -۲ بولم. زه بالکل موافق یم چي اروا ښاد دوست شینواری د ارکاییزمونو په راغونډونه کي نه هېرېدونکي هڅي کړې دي. اروا دې ښاده وي. او ټول پښتنانه یې کار ته په درنه سترګه ګورو. ما چي د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مي دا و چي هغوی ارکاییک لغتونه په نظم و نثر کي کاروي. له دې پرته مي بله خیره په زړه کي نسته. ما ته چي ځوک د پښتو د پیاوړتیا په لار کي یو کوچنوټی ګام واخلي، د سترګو تور ښکاري. اروا ښاد دوست شینواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کي راولم.

په دې یادونه کي د ښاغلي صمیم صاحب زما په" نو ورته خوشحاله وي" جمله سر نه دئ خلاص -۳ سوی.علت یې دا دئ ،چي کنډویې لوستې ده او پر (وي) باندي یې ختمه کړې ده. که یې تر پایه لوستې وای، سر یې په خلاصېدئ.

د باره ګلې له پریکړو څخه وارد واره زما محترم استاد پوهاند زیار صاحب سر ټکولی دئ او -۴ ماته یې هم جرأت راکړ چي څه پر ووایم. په لوی لاس چي څوک ودانه ورانوي نو نتیجه یې هرو مرو دا رازوي چي ان استاد صمیم صاحب لا د باړه ګلې د غونډې د برخه وال په توګه(دقیق خبر نه یم) د هغې فیصلې نه مراعاتوي. نه (کښې) لیکي نه (پکښې) بلکي (کي) او (پکي) کاروي. د پښتو اکاډیمۍ مشر ښاغلی ډاکټر راج ولی شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي.

(ګوربت � ۴ګڼه � اپریل � می -۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وایي (د کال خوارۍ مي ولاړې، سپیني روپۍ مي ولاړې!) پاته سوه د لیک د بدلون خبره. روښانیانو که له ځانه لیکدود را ایست خو په هغه وخت کي د دولت لوانې خبره" افغاني لفظ مشکل و لوست کېښي مه شه". دغسي درویزه یې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحالخاني لیکدود هم درواخله. اوس خوٌ افغاني لفظ لوست کېښ شهٌ دا چي ځيني مشرانو او خواخوږو سلیقه یې بدلونونه پکښې راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده. نه باب (دود) سوي دي، نه چا منلي. نه د وزیر محمد گل خان مرحوم لیکدود کوم پیرو وموند، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهید او نه هم د قلندر صاحب. داهسيٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان یې ډزوي. ٌ

۵- په دې یادونه کې د پریفیکس او سوفیکس خبره پاته سوې ده او پر ځای یې ویل سوي دي چي زه (هوتک) ولې په (س) باندي د (شول) د مرستیال فعل او د هغه د بېلابېلو صیغو د لیکلو پهٌ امتیازٌ کې د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبیبي او پوهاند رشاد) په پیروی کې ونډه نه اخلم؟

ښاغلي صمیم صاحب. زه خو دا ونډه اخلم او د خپلو استادانو پر پله باندي په منظم ډول روان یم خو د (سانسور) استبداد دا واک را څخه اخیستی چي لوستونکو ته خپل د زړه بیان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غوارم چي یې. که یو وخت درته زما د لیکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووینئ چي په (شول) کي مي د (س) له امتیازه ! ښه پوره گټه اخیستې ده. خو د خپرونو چلوونکي زما لیکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چي یې کاږم. ان زما څخه یې دا واک هم اخیستئ چي جملې دې پر خپل زړه برابري وترم، لغتونه دي پر خپله سلیقه ورته وټاکم. زه (پر پښتو لیکنه باندي...) ولیکم، دوی یې (پر پښتو لیکنی...) کړي. زه (د انصاف په حکم) وکاږم، دوی یې (د نیاو په پریکړه) کړي. (گوربت � لومړی کال � خلرمه گڼه). زه (سول) وکاږم، دوی یې (شول) کړي. زه (په) ولیکم، دوی یې (پر) کړي. زه (دوې وڅکي) ولیکم، دوی یې (دوه وڅکي) کړي (هیله � دریم کال � شپږمه گڼه). زه (رانیوی) د (خریدم) په معنا ولیکم، دوی یې (راونیو) د (گرفتم، گرفتار کردم) په معنا کړي. زه خپلي لیکني د دوی د اسانی له پاره په کمپیوټر کي چاپ ورولېږم خو چي وروسته خپله لیکنه لولم ((ربېره زما وي اختیار یې د قاضي غلام)). نو ښاغلی صمیم صاحب. ما اریان خو د خپلو استادانو پیروی ته ځوک پرېږدي نه. هغه آثار چي ما . پخپله یا تر خپل نظر لاندي خپاره کړي دي، هورې تاسي پکښې دغه (پیروي) موندلای سئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې برخه کې ښاغلي صمیم ورور زما په شېږو اوو بېلګو کې چې راوړي مې وې، له ټولو سره ۶- موافق ښکاري. یوازې یې له یوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٌ پر قومونو باندې... د کلتورٌ منل دي. په دې برخه کې به د خپلې ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صمیمیت وړاندې کړم:

.ــ دا یې قباله، په چا یې منې

.ــ د چا پلار یې ولاکه په ومنې

له (منل) سره د (پر) وییکي نه سي راتلای. که یې څوک د فاعلیت و مفعولیت په دلایلو (په چا. منې). په هغه کې نو څه سي ویل کېدلای. د پېچومې اوبه دې په زور څېړې

دلته (سرابښ) تر (وړسترګي) بسیط بلل سوی اوٌ ورباندې درېدلٌ ښه ګڼل سوې دي. ګویا زما له ۷- نظر سره موافقه ښوول سوې ده. ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وې چې (هډو کاربړې نه). په دې برخه کې لکه چې هم موافق وې. خو دا چې ما دې پر (وړسترګي) باندې د محلي ډیالکټ ټاپه وهلې وې، یوه غلط فهمي شانته ښکاري، یا به ښاغلي صمیم ورور زما عبارت هورې سم لوستی نه وي. ما په خپل عبارت کې غوښتي دي وښیم چې (سرابښ) د محلي ډیالکټ ټاپه خوړلې ده ځکه نو له استعماله لوېدلې دئ. (وړسترګي) دا ټاپه نه ده خوړلې. د مجلې په اووم مخ کې زما عبارت سم را نقل سوي دئ خو د تبصرې په وخت کې خبره ورانه سوې ده او داسي یې انګېرلي دي چې ګویا ما (هوتک) پر (وړسترګي) باندې د (محلي ډیالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وړسترګي)) ثقیل بللی دئ او ثقیل خو نو دئ. د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه یې د ((ثقلت)) بار له اوږو څخه اخیستلای نه سي. که یو لغت په اولنیو متونو کې راغلی و، معنا یې دا نه ده، چې هرو مرو دې فصیح وي. که داسي وای نو پیر محمد کاکړ به ولې ویلای چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرزا شعر به ښه و، ولـــي دربغه

په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر

دغه برخه د ارواښاد پوهاند علامه حبیبي له لیکني څخه په یوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې -۸ ده. دا خبري ارواښاد علامه لکه ښاغلي صمیم صاحب چي اشاره ورته کړې ده ۳۱ کاله وړاندي کړې دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتیا او اصولو یې رڼا اچولې ده. هغه وخت د هیواد په فرهنګي کړیو کي یو راز نظم ټینګ و. که به د لغاتو وضع ته اړتیا پیدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو. دا کار به سوکه و خو اصولي و. داسي نه و چي هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې. کله چي د لغت جوړوني بهیر سر واخیست نو بیا تاسي وګورئ سره له دې چي علامه حبیبي مرحوم د جووړونو اړتیا مني خو له روان بهیر څخه څه راز سر ټکوي؟ غوږ راته کښېږدئ. علامه حبیبي وایي :

"د پښتو نثر چي اوس په متبوعاتو کي لیدل کیږي یا له راډیو اورېدل کیږي د نورو ژبو تر اثر لاندي یو کړ غېړن نثر دی چي باید تصحیح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبي اصلي بڼه او د ادا ډول او قواعد وساتل سي ملفوظ او مکتوب سره لیري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښي کوترم نسي... په هر صورت اوسنی نثر چي کومي خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی. زه پر دې بېرېږم چي سبا به د لیکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره لیري سوي وي چي یود بله به نه سره پوهیږي... ځني خلک په ښه نیت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو یې ور ننباسي چي نور خلک نه په پوهېږي. د ژبي دغسي سوچه کول که په ښه نیت وي هم د ګټي پر ځای تاوان لري او یوه نامفهومه د پېرانیانو ژبه ځني جوړوي. دا کار د یوه سړي نه دئ. ښایي چي د پښتو ژبي یو ګڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسي وخت کي چي ژبي عمومي څېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چي په ژبه کي موندلی نسي بیا وضع سي � د ژبي د سوچه کولو فکر لړ. څه افراطي هم ښکاري ځکه چي پر کرۍ مځکه داسي ژبه نسته چي د نورو ژبو له کلماتو څخه کورټ سوچه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي پرېږدئ چي د پښتونثر د ګردو دخیلو کلماتو سره د دې وړ سي چي علمي او فکري او ادبي او ګران او پېچلي مفاهیم ادا کي چي علمي او فکري پانګه یې ډېره سوه او دا خوار بشرکی یې لږ څه غټ او تکړه سو بیا هغه هر څه چي وغواړی زغم به یې ولري مګر اوس شیدو رودونکي کوچني ته د غټ سړي خواړه مه ورکوی چي سبا به یې په چاره پوري اریان یو .ٌ(وګورئ: پښتو چاپي آثار په (دوو تېرو پېړیو کي � ۲۲-۲۳ مخونه � کابل - ۱۳۵۷

د ژبي یو بل ماهر دوکتورٌ د زړو یا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه یو راز ساري او حیاتي مبتلایيٌ ګڼلې ده او زیاتوي چي د دغي ساري ناروغۍ په مقابل کيٌ او مه ځوانان لکه متعلمین او محصلین معافیت نه لريٌ او ژر په مبتلا کېږي (وګورئ هماغه اثر � ۲۷۰-۲۷۱ مخونه) زه د دغي ساري ناروغۍ د شیوع نخښي نښاني اوس وینم ځکه مي نو غاړي خلاصي کړې . (. نور نو ستاسي خوښه (۱

سکاربورو � کاناډا

سپتمبر ۲۰۰۰ ۲۸

. دا جوابیه مقاله د ګوربت مجلې اداري ته ورولېږله او نبایي خپره کړي یې وي(۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلمۍ وهڅولم

څوورځې وړاندې مې د خپل مصروف ژوند په سرګردانيو کې د ومره وخت وموند چې په انټرنيټ کې د "سپلمۍ پاڼه" وګورم. په دغه پاڼه کې مې د (داود جنبش هم په سيند لاهو شو) مضمون ولووست چې په دې لنډۍ پيل سوی و :

مينې دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زيارتونه

او په هغه کې مې يوه ګيله ډوله يادونه د ځان په باب وليدله. ګيله داسې وه "... معصوم هوتک هم د علم په هسکو څوکو زماله شره خلاص بويه ، چې هرڅومره معياري ژبه په لغتو هم ووهي ، له علمه . يې ګټه اخلم ، غاښ پر غاښ کښېمنډم خوليکني يې لولم"

زه د مضمون ليکوال ته د دوی د هغه درناوي له امله کوروداني وايم چې زماليکني له ناخوښۍ سره سره لولي. دا يې دا کاډميک چلند يوه نخښه ګڼم. خدای دې تل پرهمدې چلند ټينګ ولري. ما پخپلو ليکنو کې کوم داسې څه نه دي موندلي چې هغه دې د پښتو ژبې د معياري کولو هڅو ته "لغته ورکول" وي. زه د بل هرپښتانه په شان له خپلې ژبې سره مينه لرم او غواړم چې دا ژبه غني سي ، مواد او کتابونه پکښې زيات سي د علم او پوهني په هره برخه کې د پښتنو اړتياوي ورپوره سي په پښتنو کې د کتاب لوستلو او څه ليکلو روحيه او عادت پياوړی سي.... دې عالي هدف ته د رسېدو په لاره کې تر خپله وسه او امکاناتو پوري هڅي هم کوم. خو دې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظريات لرم او د نورو درنو دوستانو اصولو او نظرياتو ته درناوی هم لرم. مو ږ پښتنو ته په کار ده چې د مهاجرت په بېخونده ژوند کې له دې نوي چاپيريال څخه که نورڅه نه وي ، نو دا ايکي يوه خبره خو بايد هرومرو زده کړو او هغه د نورو نظرياتو ته په پراخ تندي غوږنيول دي. هرڅه بايد پر خپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهد دئ چې زه په ځان کې د دغسې روحيې د غښتلي کولو په لار کې ښه پوره . هڅه او کوښښ کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته دا خبره نه را معلومېږي چي مانو د د غو قلمي هڅو په بهېر کي معیاري ژبي ته څرنګه او چیرته لغتي ورکړي دي. البته د معیاري ژبي دا صولو ، لومړیتوبونو او په تېره بیا د لغت جوړونو په باب خپل نظریات لرم او هغو ته پابندیم. په علمي نړۍ کي د ځانګړو نظریاتو درلود ل باید د (لغته ورکولو) په معنا تعبیرنه سي. د پښتوژبي د معیار د منځ ته راتګ په باب
د خپلو ځانګړو نظریاتو پر څنګ خوزه په پخپلو لیکنو کي د (سین او شین) له مسئلې او په یو ، دوو ځایو کي د اوږدې (ی) پر ځای د لنډې (ی) له کارولو پرته له نورولرو او برو لیکوالو سره په لیکنه کي هیڅ توپیرنه وینم او زمادې شعوري عادت زما د لیکنو په پوهېدلو کي هیڅ راز ستونزه پېښه کړې نه ده. زما خپله انتباه خو دا ده چي زما د لیکنو په پوهېدلو کي لراوبرلو ستونکي هیڅ راز ستونزه نه لري . زما خو ترننه پوري په لیکلې یا نالیکلي بڼه داسي څه په سترګه سوي نه دي ، چي د معصوم .هوتک په د غه لیکنه باندي موږنه پوهېږو

په څو محدودو افعالو کي په سین باندي د شین اړول د و مره وړه او څنګزنه خبره ده چي په معیار پوري هیڅ اړه نه لري او نه په دې برخه کي د اولنیو او وسنیو پوهانو له خوا کومه غوڅه فیصله صادره سوې ده. که دا د معیار یوه اساسي برخه وای نو زموږ فاضلو مشرانو استادانو او د پښتوژبي ستورو (علامه حبیبي، علامه رشاد او اروا ښاد بېنوا) به هم داسي نه لیکلای. ماترننه پوري د هیچا له خولې دا خبره نه ده اورېدلې چي د دغه سین او شین دا وښتلو له امله دي د علامه حبیبي ، علامه رشاد او استاد بېنوا په کومه لیکنه پوه سوي نه وي یا دي د مطلب په پوهېدنه کي د د غو کلماتو له اسیته ، چي شمېر به یې په مشکل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري. په داسي حال کي چي د هغو سلګونو کسانو فریاد و نه اسمان ته رسېدلي دي چي د چاخبره په معیاري ! جوړو سوو کلماتو باندي د نه پوهېدلو له امله یې له کلونو کلونو را هیسي و هي او څوک یې پر چیغو غوږنه ږدي. د دې چیغو یوه وړه بېلګه به درنو لوستونکو ته وړاندي کړم. ماڅه موده مخکي د سویس دویانا په ښار کي یوه دوست ته خپله یوه نوي چاپ سوې رساله (درنه کورنۍ) لېږلې وه. په لیک کي یې راته کښلي وه: رساله مي ځکه خوښه سوه چي ٌ ژبه یې همهغه ژبه ده چي علامه حبیبي ، پوهاند رښتین، استاد بېنوا او علامه رشاد کاروله. بې مبالغې وایم چي په دې او سنیو زیاترو لیکنو یا نه پوهېږم او یا مي زړه ورته په تنګ شي او هیسته یې وغورځوم.ٌ داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادبیاتو د پوهنځی د پښتو څانګې فارغ او همکارو . زما سره دلهجې یو والی نه لري او ترننه . مو د مخامخ لیدني فرصت هم نه دئ موندلی

ددې له پاره چې د خپلو لیکنو د اسلوب او ډول په باب مې ښاغلو لوستونکو ته یو لړ وضاحتونه . وړاندي کړي وي ، بده نه ده چې یو څه پر عمومیاتو باندي ور غبږم

د پښتو او نورو ژبو د بېلا بېلو لهجو په ځینو کلماتو کي کانسونینټونه او واولونه تو پیر سره لري او دا تو پیر مراعاتول هیڅکله هم د معیار د تر پښولاندي کولو په معنا نه دي بلل سوي. پښتو ژبه خولا د معیاریت درجې ته د رسېدو په لاره کي خالپوڅي (خاپوړي) کوي ،زه نوري پر مختللي ژبي درښیم چي په هغو کي هم تر او سه پوري چا د دغو توپیرونو مراعاتول د معیاریت پر ضد کارنه دئ ګڼلی . په هندي ژبو کي د "سري متي ـ شري متي ، درمسال ـ درمشال ، سري دیوي ـ شري دیوي ، سرینګر ـ شرینګر ، سریلانکا ـ شریلانکا...." په شان کلمات بیخي ډېر دي او هیڅ هندی ژبپوه یا عادي لیکوال ځان ته دا حق نه ورکوي چي په دې دوو کي دي یو سم او بل ناسم وبولي یا دي ددې دواړو شکلو نو موجودیت د ژبي ګډوډي وګڼي. هر لیکوال چي له دې دوو څخه یو استعمال کړي ، لوستونکي پو هېږي چي دده مقصد څه دئ. دا یې لا بله ګټه ده چي په هندي ژبو پوه لوستونکي ته لا داخبره هم څرګندېږي چي ددغي یا هغي لیکني لیکوال په کومه سیمه پوري اړه لري. په انګرېزي کلمې چي د واولونو د استعمال labor او labour د favor او favour د color او colour ژبه کي د له امله تو پیر سره لري ، دواړه رواج لري په امریکایي انګرېزي کي یې دوهم شکل او په انګلیسی انګرېزي کي یې لومړی شکل دوددئ. ان تردې چي په قاموسو (ډیکشنریو) کي یې ددغو لغاتو څنګ ته په لېندیو کي دا یادونه هم کړې وي ، چي دا شکل یې امریکایي او دابل یې انګلیسي یا استرالیایي دئ. مګر یوه ته یې هم غلط نه دي ویل سوي. دا انګرېزی ژبي امریکایي ، انګلیسي ، استرالیایي لهجې ټولي ددې ژبي لهجې دي او هیڅ یوه انګرېزي ژبي پر بل انګرېزي ژبي باندي د خپلي لهجې د منلو ببځایه او بې هدفه زیار پر ځان نه دئ منلی او نه یې په دې برخه کي وخت ضایع کړی دئ. د عربي غوندي پراخي ژبي مصری ، عراقی ، یمنی ، سوریایی ، فلسطینی او نوري لهجې هره یوه په ځینو برخو کي په ویلو او لیکلو کي توپیر لري خو هیڅکله یو د بل لیکلو او تلفظ ته ناسم نه وایي.. په پاړسي کي د (صدا ، آواز ، نداء) کلمات ټول کارول کېږي. هرڅوک یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کي اختیارلري. داسي نه کوي چي یو واریانت یې د معیارپه نامه خوښ کړي اونوریې هیسته وغورځوي. دا ټول لغتونه د پارسي ژبي دبډایي اودلغوي زېرمي دغنانخښنه ګڼي. خو موږدهغوی پرخلاف په (ږغ او غږ) کي یوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه. که چارڼ وکیښن ګویا کفریې وکړ اومعیاریې په لغته وواهه. په داسي حال کي چي دا خبره له معیارسره هیڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فیصله یې په اکثریت او اقلیت باندي کېږي. زما په نظر (نجلۍ ، جنۍ ، جلۍ ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (لیکل ، کښل) ، (ولیکم ، وکاږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښایسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږې پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اولیکل یې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري. په دې کي د معیارپه نامه سکه وناسکه راایستل ، دیوه غوره کول اودنوروله رواجه ایستل اوورپسې وژل د پښتوپه ګټه کارنه دئ.

د پښتوژبي په ځینو افعالو کي په سین باندي دشین اوښتنه ځان ته تاریخي عوامل لري اوداکارد پېړیو په اوږدو کي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال یې دکوشانیانو دواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي. داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې لیکنه کي کارنسته خودا اوښتون د پښتنوپه یوه ټاکلي جغرافیایي محدوده کي راغلی دئ. د پښتوژبي پیاوړي ماهران ټول په دې عقیده دي چي ددغو افعالو دسین شکل لرغونی (آر) دئ.خوزما په عقیده داچي ځینولهجو دغه ځانګړتیا ساتلي یایې له لاسه ورکړې ده ، یوه بشپړه طبیعي عملیه ده. نه یې پرېښوول کوم عیب دئ اونه یې ساتل کوم ویاړ. دغه طبیعي عملیه زمایادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي داپه یوه مشخصه جغرافیایي سیمه کي دیوه یابل پښتانه درالویېدلوله بابته راپیدا سوی ژبنی واقعیت یاپه بل عبارت تاریخي انتخاب دئ چي په پاللو کي یې هر پښتون بشپړاختیارلري. عوام الناس که داخبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبي ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي دیوه ځانګړي تمایل له مخي دغي طبیعي عملیې ته دمعیاریت ترپردې اوپوښ لاندي د کابلیوخبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زیار یې د پښتوژبي اوپښتنوپه تاوان تمامېږي اوتمام سوی هم دئ.

د پښتوژبي بېلابېلي لهجې عیني واقعیتونه دي اوله هغوسره بې پروایي دهغوله ویونکوسره بې پروایي ده. موږدټولنیزانکشاف په یوه داسي پړاوکي واقع نه یوچي په ټولوپښتنودي یوه ژبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وواېو اوپه ودې ليکو. دا رازهڅه يو شاعرانه ارمان دئ او څرنګه چي تروخت د مخه اذان دئ ، ځکه يې نو په عمل کي د تطبيق زمينه لږده. د ټولنيز او سياسي ژوند په داسي يوه حساس پړاو کي چي پښتانه د خپلي بقا او فناله تاريخي ازمويښت سره مخامخ دي د نورو بې شمېرو بې اتفاقيو پرځنګ يې اوس بيا په ژبه کي د معيار او نامعيارپه نامه دليکوالو ترمنځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتو او پښتنو سره ظلم دئ. زه خپل پښتانه وروڼه په ټينګه رابولم چي له دغه راز درزونو اچولو څخه دي تېرسي. دا کارونه که څه هم له ژبي سره د خواخوږۍ په انګېزه وي خو زما په خيال .نتيجه يې په زړه پوري نه ده

ماته د پښتو ژبي د بري کوچنۍ لهجې لاهم د اهميت وړ دي. نه هغو ته ناسمي وايم او نه د هغو لهجو د لغاتو نو اوو راشو په استعمال باندي خوابدی کېږم. په هماغه ليکنه کي مي، چي پکښي زما په باب ګيله ډوله يادونه سوې وه (سپلمۍ پانه)، د" غاښ پرغاښ کښېمنده م" جمله ترسترګو سوه. زه پوهېږم چي (کښېمنده م) يا (کېمنده م) زما په لهجه کي د (کښېکښنم) يا (کښېکاږم) په شکل ويل کېږي. زما په لهجه کي د(منډل) مصدر په يوه شي کي د بل شي د ننه ايستلو يا چخلو په معنا کارېږي او د چخل عمليه له غاښ سره برابره نه راځي. زه به هيڅکله د(غاښ پرغاښ کښېمنده م) عبارت و نه ليکم. زه (غاښ پرغاښ کښېکاږم) عبارت د ځان له پاره غوره ګڼم خو ځان ته به بيا هيڅکله دا حق هم ورنه کړم چي د(کښېمنده م) کلمه ناسمه وبولم. دا اصطلاح په يوه پراخ اولس کي کارېږي او دا پراخ اولس زما پښتانه وروڼه دي. پرېږدئ چي د دغه يوه مفهوم له پاره مورپه ژبه کي درې لغته ولرو. زما نظر د لغتونو په برخه کي بالکل روښانه دئ. زه د نوو لغتونو له تحميلولو سره مخالف يم. له دې خبري سره مخالف يم چي يو څوک خپل له ځانه جوړ سوی لغت د معيار په نامه په زور را باندي مني. د سپلمۍ پاني په نوموړي مضمون کي د ښاغلي جهاني څخه هم ګيله سوې ده چي"... هغه قسم کړی چي (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي او زه يې دا د شاعر په بغاوت کې ورحسابوم... د زهروغړپ دی تېروم يې."

ګرانه سپلمۍ واله ! دې خبري دي سخت ولړزولم. ما په اصطلاح د معياري ژبې له پلويانو څخه تل داغوښتنه کړې ده چي دلغاتو جوړولو پرځای دي يو وار لهجې وپلټي ، که يې کوم لغت ورته وموند ، هغه دي واخلي او که نه ، نو بيا دې ورته نوی لغت جوړ کړي. زما سره هر کله دا اند ښېښنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرې وي چي زما پردې رواغوښتنه ولي چاترننه پوري ښه په پراخ نیت غوړنه دئ نیولئ؟. اوس چي مي ستاسي په لیکنه کي ولوستل چي د معیار عاشقانو ته د پښتو دیوې لویې لهجې ایکي یو لغت (سو) منلۍ دزهروغړپ دئ ، نوباوروکړئ چي سخت وډار بدم. له ځان سره مي وویل: یاخدایه پردې بدبختو پښتنو دي څه بلانازله کړې ده. دوی ته چي د خپلي پښتو دیوې لهجې دلغت کارېدلۍ دزهروغړپ ښکاري نوبیا مونږ ولي له نوروڅخه ګیله کوو چي د پوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلو لیکنو څخه باسي ؟ خدای دي وکړي چي د سپلمۍ والو دغه جمله زماد مخکینۍ غوښتني . دردولوله پاره جواب نه وي

ماته د حیرانتیا ځای دادئ چي د جهاني پرشعرباندي خود پښتنو د ټولو لهجوویونکي خونداخلي او دده شعر د ټولو پښتنو خوښ دئ. زما په نظرخوله معیاریت څخه مرادهم باید داوي چي په لیکنه یا شعر باندي لوستونکي پوه سي ، دهغه مطلب ژرد رک کړای سي اولیکنه یا شعریې پرزړوباندي کښېني. آیاد جهاني شعرلۀ سوۀ سره د ټولو پښتنو په نزد محبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي. نوزه وایم د جهاني د شعرژبه معیاري ده. او که څوک وایي چي نه ، معیاري ژبه همداده چي دازه یې لیکم. ماکۀ په سیندلاهوۀ وکیښ ، که ميۀ په لاره ځمۀ وکیښ ، که میۀ پښې تویېږيۀ وکیښ ، ټول ځکه معیاري دي چي سین مي په شین اړولی دئ ! دې ته نوسرزوري وایي او سرزورۍ ته . نوبیازه هم جواب نه لرم

دژبي معیاریت نه دزاړه اونوي ترمنځ د مبارزې په مارکسیستي فورمول ترلاسه کېدلای سي اونه دئ چي که په طبیعي ډول تعقیب نه (process) دفرمان په ورکولو سره. دایواوږد ژبنی پراسس سي ،ژبي ته خوراډېرتاوانونه رسوي لکه اوس چي یې رسولي هم دي. داطبیعي بهېر که پرچا اوږد ښېږي یااوږد سوي وي ، وي به. خو تعقیب یې ضروري دئ. له دې بهېرسره دۀ کډي مي بارېږي ، زوی مي راملاکۀ چلند په کارنه دئ. او که څوک د سوټې د زورچلند ورسره کوي نو کوي به یې. خو تاسي به یې ووینئ چي دامنډه ترکومه ځایه رسېدلای سي. له معیاریت څخه باید دملنډو داسي . شی جوړنه کړو چي بس سین په شین واړوه ، نورنو هرڅه برغزوي چي وایي وایه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه وړاندې چې مې وویل د ژبې د معیار خبره یوه اوږده تدریجي عملیه ده. په انقلابي خېزونو باندې د هغې عملي کول به هغه راز نتیجه ورکړي لکه زموږ منورینو چې غوښتل په انقلابي شعارونو باندې په افغاني ټولنه کې ټولنیزاو سیاسي بدلونونه راولي خو په پای کې یې د غه بدبخت اولس په یوویشتمه پېړۍ کې د مذهبي فناټیزم تر څپېړې لاندې کښېناوه او د ښوونځي له تګه یې . ورته د کفر په اندازه ګناه جوړه کړه

ماله ځان سره پتېیلې وه چې پر دغه راز موضوعګانو به خپل وخت او انرژي نه لګوم. خو څرنګه چې په نوموړې لیکنه کې په نامه یادسوی وم او له بلې خوا د دې لیکنې له امله داند ښېنو مارانو وا خیستلم نو درنو لوستونکو ته د خپلو عقایدو د څرګندتیا له خاطره مې دا خو پاڼې . توري کړې. خدای دې وکړي چې د زړه په مطلب مې لوستونکي پوه کړي وي

که زیارت کړم نه رارسېږي

(یا ټګه زه یم یا ټګان دي زیارتونه(۱

محمد معصوم هوتک

داګست دیارلسمه ۲۰۰۲ ع

اوکویل ـ کاناډا

. دامقاله د ښکلا مجلې خلرم کال ، پنځمه ګڼه کې خپره سوه (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې کتاب په کښلو کې له دالاندي ماخذو څخه استفاده سوې ده :

ـ پالوال ، عبدالرازق (ډاکټر) ، معیاري پښتو ، ۱۳۸۴ نمریزکال ۱

ـ خیرالبیان ، دکابل چاپ ، ۱۳۵۳ش ۲

(ـ رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۶۱ (میزان ۳

ـ بریالی ، عبدالکریم، دپښتولیکدود ،پښتواکیډمي ، کوئټه ، ۲۰۰۰ع ۴

ـ یون ، محمداسمعیل، استادزیار، دپښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ،۱۳۷۲ ۵

ـ خټک دوست محمد ، بحرالعلوم (لومړی ټوک) ،د محمد معصوم هوتک په زیار، صحاف ۶ نشراتي موسسه ،۱۳۸۳ل

ـ زیار،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتو پښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ، ۱۳۷۹ ش ۷

ـ زیار،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ویی پوهنه ،کابل پوهنتون ، ۱۳۶۰ ش ۸

ـ زیار، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښوییه ، دربیم چاپ ، ۱۳۸۴ش ۹

ـ روهي ،سرمحقق محمدصدیق (کاندیداکادمیسن) دپښتو ادبیاتو تاریخ ، معاصره دوره ۱۰ ،۱۳۷۸ش

ـ رشاد ، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۶ش ۱۱

ـ نومیالی ، محمدانور، دپښتنودټولنیزتاریخ مبادي ،۱۹۹۰ع ۱۲

ـ وینېن ، رازمحمد ، پښتوکتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۷ش ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بینوا ، عبدالروف ، پښتوروزنه ، دپښتوڅېړنو بین المللي مرکز، کابل. ۱۳۵۲ش ۱۴

ـ هوتک ، محمدمعصوم ، میرزاعبدالودودهوتک، ۱۳۷۷ش ۱۵

ـ دخان شهیدیاد ، دمقالومجموعه، دسرحدونوچارووزارت ، کابل ، ۱۳۷۰ش ۱۲

ـ افغان یاد ، دمقالومجموعه، کابل پوهنتون ، دژبواوادبیاتو پوهنځی ، ۱۳۶۰ش ۱۷

ـ رویدادلویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ، ۱۳۰۳ ش ۱۸

ـ ږبوه (مجله)، ۴ کال ، ۲ ګڼه ۱۹

ـ ږبوه (مجله)، ۴ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۰

ـ افغان ولس (مجله)، ۶ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۱

ـ افغان ولس (مجله) ، ۵ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۲

، (ـ لېمه (مجله ۲۳

ـ ګوربت (مجله) ، لومړی کال ، ۶ ګڼه ۲۴

ـ کابل (مجله) ، ۱۳۶۵ کال ، ۱۱ـ۱۲ ګڼه ۲۵

ـ ښکلا (مجله) ، ۴ کال ، ۳ ګڼه ۲۶

ـ ښکلا (مجله) ، ۳ کال ، ۶ ګڼه ۲۷

ـ ورځ (مجله) ، ۶ کال ، ۳ـ۴ ګڼه ۲۸

ـ آئینهٔ افغانستان (مجله) ، ۱۰۴ ګڼه ، اکتوبر ۲۰۰۶ع ۲۹

ـ امید جریده ۳۰

ـ دعبدالحمید مومند کلیات، دمحمدآصف صمیم په زیار، ۱۳۸۳ل ۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ دمیرزا حنان بارکزي دېوان ، دمحمد معصوم هوتک په زیار، ۱۳۷۰ش ۳۲

ـ دعبدالحمید مومند دېوان،دزلمي هیوادمل په زیار،کابل ، ۱۳۶۳ش ۳۳

ـ ددعبدالحمید مومند دېوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ۱۳۳۰ش ۳۴

ـ دحمید درومرجان ، دسیدانوارالحق جیلاني په زیار، ۱۹۷۸ع ۳۵

ـ دلوی احمدشاه بابادېوان ، دمومن موحد په زیار، ۱۳۷۸ش ۳۶

ـ دلوی احدشاه بابادېوان(دېوان هرا) ، دمحمد معصوم هوتک په زیار، ناچاپ ۳۷

ـ دحاجي جمعه بارکزي دېوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳۶۰ش ۳۸

ـ دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پېښور، ۱۹۵۸ع ۳۹

ـ دپښتوژبې دودې اړتیااولارې چارې (دمقالومجموعه) ، ۱۳۷۸ش ۴۰

ـ پښتوچاپي آثار (دمقالومجموعه) ، کابل ، ۱۳۵۷ ش ۴۱

ـ دپښتوټولني تاریخچه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۵۶ش ۴۲

ـ بینواویب پاڼه ، ۲ نومبر ۲۰۰۶ع ۴۳

ـ ټول افغان ویب پاڼه ، ۱۱زمری ۱۳۸۵ش ۴۴

ـ سپلمی ویب پاڼه ۴۵

ـ دسراج الاخبارکلکسیون ۴۶

ـ دطلوع افغان کلکسیون ۴۷

ـ زمامتفرق یادابنتونه ۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library